Lmm
646
647
651

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԴՐԱՏԱՆ

Լսպ
647

ԹՕԼՍԹՕՅ

1145

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

1910
Պ 341

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՔ

ԳԼԱՆՈՒՆԻ ԵՒ ՄԱԼԽԱՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1910

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՕՆՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ
ՂԱԼԱԹԻԱ – Կ. ՊՈԼԻՍ

ՄՂ 646
647-2009

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ա.

—Թող Զեր վսեմութիւնը հաճի ներս մտնել, վերը Զեզի կը սպասեն.— ըսաւ Նէվիլուսօֆին, կամաճաճոյ ժպիտով մը, Բօռչակինենց տան մեծգի դռնապանը, առնոր ընդ առաջ գալով մինչև վերնագաւթակը։— Ձայն վրայ են, հետեւաբար կը խնդրուի Զերդ վսեմութենէն որ հաճիք ճաչասրահը ելնել։

Դռնապանը՝ Նէվիլուսօֆը մտցուց նախասրակը. յետոյ դէպի սանդուղը երթալով զանգակի մը լարը քաշեց։

—Շատ մարդ կայ,— հարցուց Նէվիլուսօֆ, վերարկուն հանելով։

—Պ. Դօլսօֆը կայ, և յետոյ Միքայէլ Սերգիևիչը, ուրիշ մարդ չկայ,— պատասխանեց դռնապանը։

Սանդուղին գլուխը երեւցաւ սենեկապսպաս ծառայի մը վայելուչ երեւոյթը, հանդիսական յատկազգեստով և ձերմակ ձեռնոցներով։

—Ձերդ Վսեմութենէն կը խնդրուի վեր հրամմել։

Նէխլիւտոֆի սանդուղքէն վեր ելաւ, և ընդարձակ ու պերճական նախասենեակէն անցնելով մտաւ ճաշասրահը։ Մեծ սեղանին չուրջը նստած էր բոլոր Բօրչակինենց ընտանիքը, բացի Միասիի մօրմէն, իշխանուհի Սօֆիա Վասիլիէվնայէն, որ միշտ իր սենեակին մէջ կը ճաշէր։ Ծերունի Բօրչակինը սեղանին գլուխը բազմած էր, ազ կողմը ունենալով տան բժիշկը և ձախ կողմը իր բարեկամը՝ Իվան Իվանովիչ Գօլոսօֆը, նախկին պաշտօնատար և այժմ դրամատան մը վարչական խորհրդին անդամ։ Յետոյ կու գային, ձախ կողմը, Միս Թաուըր, Միասիի պզտիկ քրոջը դաստիարակուհին, և անոր քովը ալ իր աշակերտուհին, չորս տարեկան աղջնակ մը. ազ կողմը Միս Թաուըրի դիմացը նստած էր Միասիի եղբայրը Բեզիա (*), վարժարանական հօթևերորդ կարգի, որ կը պատրաստուէր քննութիւնները անցնելու, և երիտասարդ. ուսանող մը՝ իր դաստավարժը. աւելի վերջը իրարու դէմ առ դէմ նստած էին Միքայէլ Սերգիևիչ կամ Միքա (**) Թէլէկին՝ Բօրչակին իշխանուհիին առաջին ամուսնութենէն մէկ զաւակը, և աղքատ ազգականուհի մը, Քաթերին Ալէքսիէվնա, քառասուն տարեկան օրիորդ մը, և վերջապէս սեղանին վարիչին, Միասի, որուն քովը կը գրաւնուէր պարապ աթոռ մը։

—Հա՛հ, աղէ՛կ հասար. դեռ ձուկին վրան ենք.— ըսաւ ծերունի Բօրչակինը Նէխլիւտոֆի վրայ բարձրացնելով արիւնով գծագրուած աչքերը։

—Սթէֆա՛ն,— պոռաց յետոյ փառաչուք սեղանատարպարին, և անոր նշան ըրաւ որ Նէխլիւտոֆը իրեն յատկացուած տեղը առաջնորդէ։

(*) Բեզիա՝ Բեզերին նուազականը։
(**) Միքա՝ Միքայէլին նուազականը։

Նէխլիւտոֆի չատոնց կը ճանչնար ծերունի Բօրչակինը և արդէն յաճախ տեսած էր զայն սեղանին վրայ. բայց այդ իրիկունը, անոր կարմիր դէմքը, հեչտասէր բնաւորը, լայն վիզը և վերջապէս դէմքին ամբողջութիւնը նոյն իսկ իր անձնուիրին մէկ ծայրը բաճկոնին անցնելու կերպը, ատոնք բոլորը իրեն ժժգալի թուեցան։ Եւ յիշեց իսկոյն, հակառակ իրեն, բոլոր այն բաները զոր իրեն պատմած էին այդ մարդուն կոպտութեանը վրայ, որ, իր գաւառի կառավարիչ եղած ատենը չատ մը ժժրաղներ հրացանի բռնել տուած՝ և նոյն իսկ չատեր ալ կախել տուած է։

—Ընդհուպ պիտի սպասարկենք Ձերդ Վսեմութեան, — ըսաւ Սթէֆան սպասաւարանին դրան շեմքէն մէկուն մէջէն առնելով խոշոր ապուրի դգալ մը, մինչդեռ վայելչազգեստ սենեկասպաս ծառան կը կենար պարապ աթոռին առեւը և մինչ Միասի կը չափէր Նէխլիւտոֆի պնակին վրայ հոլմահարաձեւ ծալուած անձնուրին ծալքերէն մին։

Բայց Նէխլիւտոֆի պարտաւորութեան նախ սեղանին չրջանը ընել բոլոր հրաւիրեալներուն ձեռքը սեղմելու համար։ Իւրաքանչիւր ոք կու տար իր աթոռէն ձեռքը երկընցնելու համար, բայի կինարէն և ծերունի Բօրչակինէն։ Եւ սեղանի չուրջը կատարուած այս պտոյտը և այդ ձեռնասեղմումները, այնպիսի անձանց հետ, որոնցմէ ոմանց հետ խօսած իսկ չէր երբէք։ Բոլոր ատոնք, այդ իրիկունը, անհեթեթ և անհաճոյ թուեցան իրեն։

Ներողութիւն խնդրեց իր յապաղումին համար և արդէն կը պատրաստուէր նստիլ իրեն վերապահուած տեղը Միասիի և Քաթերին Ալէքսիէվնայի մէջտեղ, երբ ծերունին Բօրչակին առաջարկեց որ, ի չգոյէ պզտիկ դաւաթի մը օղիի, գոնէ ազանդերներ առնէր։ Նէխլիւտոֆ

պարտաւորուեցաւ մօտենալ պզտիկ սեղանի մը որուն վրայ դրուած էին ազանգներները, աստակոսը, ձկնկիթը, պանիրը, անձրուիները: Նէխլիւտօֆ կը կարծէր թէ անօթի չէ. բայց իրողութիւնը սա է որ ձկնկիթը համտեսելէ վերջ սկսաւ լափել անյագօրէն:

—Է՛ նայինք, հիմերը քանդեցի՞ք, — հարցուց իրեն Գօլօսօֆ, գործածելով այն ծաղրական բացատրութիւնը զոր գործածած էր քիչ առեն առաջ յետաչրջամիտ թերթի մը, երդուեալներու հաստատութեան վնասները ցուցնելու յատկացուած յօդուածի մը մէջ: —Յանցաւորները անպատրաստ արձակեցէք և անմեղները դատապարտեցէք հէ՞, այնպէս չէ՞:

—Հիմերը քանդել, հիմերը քանդել, — կրկնեց ծեր բուէնի իշխանը խնդալէն մարելով: Նա անսահման վստահութիւն կը տածէր իր բարեկամին մտացիութեան և ուսումնականութեան վրայ, որուն բոլոր ազատական գաղափարները ինք ալ ընդունած էր:

Բայց Նէխլիւտօֆ, անքաղաքավար երեւալու վտանգը արհամարհելով, չպատասխանեց Գօլօսօֆին նստեցաւ իր պնակին առջեւ, ապուրը առաւ և չարունակեց ճաշել կատաղի ախորժակով մը:

—Թող տուէք որ կշտանայ, — ըսաւ ժպտելով Միասի այնպիսի մտերմութեամբ մը որ իրենց յարաբերութեանց մանաւորապէս բարեկամական նկարագիրը կը յատկանշէր:

Այդ միջոցին Գօլօսօֆ բուռն չնչառով ու խիստ բարձրաձայն, կը վիճէր յետաչրջամիտ թերթին՝ երդուեալներու հաստատութեան մասին գրած յօդուածին վրայ: Եւ Միքայէլ Սերգիեվիչ, անոր պատասխանելով կը մտանանչէր նոյն թերթին մէջ հրատարակուած ուրիշ նոր յօդուածի մը ճիւաղային սխալները:

Միասի ինչպէս միշտ, խիստ չնորհալի կ'երեւար: Նէ խոհական և անյագ, բայց խիստ ճաշակաւոր արդուզարդ մը ունէր:

—Չափազանց անօթեցած ըլլալու ես, — ըսաւ Նէխլիւտօֆին երբ նա լափեց լմնցուց իր կերակուրը:

—Բայց ո՛չ, ո՛չ չափազանց: Իսկ դո՛ւք, գացի՞ք առ նկարները տեսնելու:

—Ո՛չ, այդ այցելութիւնը յետաձգեցինք և այսօր Սոլոմոնօֆենց տունը գացինք թենիի խաղալու: Օ՛հ, տեսնես Մըսթըր Գրուբը ինչ սքանչելի կը խաղայ:

Նէխլիւտօֆ Քօրչակինենց եկած էր թարթափելու համար: Եւ անոնց տուած իր բոլոր այցելութիւնները արդէն հաճելի եղած էին իրեն, ա՛նքան պերճանքի և հարստութեան երեւոյթին որ կը տիրէր տունին մէջ, և որ իր ներքնած ճաշակը կը հմայէր, որքան այն փայփայանքի մթնոլորտին համար որով ինք չրջապատուած կը զգար հոն: Բայց այդ իրիկունը եզական դիպուածով մը ամէն ինչ իրեն անհաճոյ թուեցաւ այս տունին մէջ, ամէն ինչ, սկսեալ դռնապանէն, ընդարձակ նախասրահէն, ծալիկներէն, հանդիսազգեստ հագած սենեկապետ ծառաներէն, սեղանին չարդարանքէն, մինչեւ նոյն ինքն Միասի, զոր չկրցաւ ինքզինքը զսպել նկատելէ արուեստակեալ և հակակրական: Իրեն գէշ եկած էր թէ՛ Գօլօսօֆի կոչտ չնչառը, թէ՛ անոր ազատականութիւնը, թէ՛ ձերունի Քօրչակինի զգայամոլի կարմիր դէմքը, թէ՛ ձերունի օրիորդին ֆրանսերէն մէջբերումները, և թէ՛ դատաւորական և դատաւարժին խժռոտ դէմքերը. և մանաւորապէս իրեն գէշ եկած էր այն ընտանեկան կերպը որով Միասի խնամած էր իրեն, փոխանակ զայն անուանելու իր պատուանուններով միւս հրաւիրեալներուն պէս:

Նէխլիւտօֆ միշտ տարուբերած էր Միսսիի մասին երկու հակառակ զգացումներու միջեւ։ Երբեմն, զայն տեսնելով, այսպէս ըսելու համար, կիսատուէրի մը մէջ, անոր վրայ կը գտնէր բոլոր կատարելութիւնները. նէ իրեն կը թուէր համարձակ, գեղեցիկ, զարգացած և բնական։ Եւ երբեմն որպէս թէ նէ անցնէր յանկարծ կիսատուէրէն, բուն լոյսին մէջ, նա կը սոսկար նկատել նոր թերութիւնները։ Եւ այս վերջին տրամադրութեան մէջ էր որ կը գտնուէր Նէխլիւտօֆ այն իրիկունը։ Կ'որոշէր նոր ճակտին կնճիռները, կ'որոշէր նոր բերնին մէջ գտնուող երկու կնճռ ակռաները, կը նշմարէր նոր մազերուն մէջ խոպոպիկ երկաթին նշանը, կը նշմարէր նոր արմունկներուն ցայտուն ոսկորները և մանաւանդ իր աչքին զարկած էր նոր մատներուն եղունգներուն լայնութիւնը որ իրեն կը յիշեցնէր ծեր բունի Քօշակինի լայն մատները։

—Ի՜նչ տաղտկացուցիչ խա՛ղ այդ թենիին, — ըսաւ Թօլսօֆ — մեր առնին ախահաղը չատ աւելի զուարճալի էր։

—Բայց ո՛չ, պատճառը այն է որ դուք թենիին չէք գիտեր։ Անկէ աւելի սրտսկցուցիչ խաղ չկայ, ես խոստի կ'ելլամ այդ խաղին վրայ, — բացագանչեց Միսսի։

Եւ Նէխլիւտօֆին անտանելիօրէն պժգալի թուեցաւ այն չէշը որով նէ արտասանած էր «խոստի կ'ելլամ» բառերը։

Եւ յանկարծ վիճաբանութիւն մը սկսաւ որուն մասնակցեցան նաեւ Միքաէլ Սէրգիէվիչ և ծեր օրիորդը։ Միայն դասավարժը, դասախարակուհին, և տղաքը կը լռէին, և, յայտնի կերպով կը ձանձրանային։

—Հա՛ ձեզ նայիմ, միշտ վիճաբանելի՛ք տեսնեմ, — ըսաւ վերջապէս քրքջալիր խնդալով իշխան Քօշակին։

Որուն վրայ անձնուռցը վերցնելով սեղանին վրայ գրաւ բոլորովին ճմռթկած, և ոտքի ելաւ, մինչ սենեկասպաս ծառայ մը կը սրբէր ամբողը հատ քաշելու։ Եւ բոլորն ալ իր օրէնքին հետեւելով ելան սեղանէն և մօտեցան դէպի պզտիկ սեղան մը որուն վրայ չարուած էին օճառներ և հոտաւէտ ու գաղջ ջուրերու սրուակներ։ Կոշնականները բերանին լուացին, չարունակելով հանգերձ իրենց վիճաբանութիւնը։

—Իրաւունքը իմս չէ՞ սակայն. — հարցուց Միսսի՝ Նէխլիւտօֆին, մղկռլէ վերջ Միքաէլ Սէրգիէվիչին թէ ոչի՛նչ այնքան լաւ կարող է որոշել մարդոց նկարագիրը որքան խաղը։ Նէ անմիջապէս նշմարած էր իւր բարեկամին դէմքին վրայ այն մտամփոփ և խիստ արտայայտութիւնը որ, չատ անգամներ արդէն, անհանգիստ ըրած էր զինքը, և նէ որոշած էր ատոր պատճառը գտնել։

—Շիտակը ըսելով այդ մասին բան մը չեմ գիտեր, երբէ՛ք տակաւին չեմ խորհած այդ խնդրոյն վրայ, — պատասխանեց Նէխլիւտօֆ։

—Կ'ուզէ՞ք որ մայրիկին սենեակը ելլանք, — ըսաւ այն տանեն գեռատի աղջիկը։

—Բայց այո՛, հաճոյակամ, — պատասխանեց նա գլանիկ մը վառելով. սակայն իր պատասխանին չէշը չատակօրէն ցոյց կուտար թէ չատ գոհ պիտի ճիար եթէ կարելի ըլլար այդ կռուէն զերծանիլ։

Նէ լռեց, և անոր վրայ նեռեց հարցախոյզ ակնարկ մը, և իր մտատանջութիւնը աւելի եւս չեչտուեցաւ։

«Իրաւամբ պիտի մտածեն որ ես հոս եկած եմ ձանձրոյթի սրեւկու համար» մտածեց Նէխլիւտօֆ այս միջոցին. և հաճոյ երեւնալ չկանալով, պարտք համարեց քանի մը բառեր եւս աւելցնել։

—Շատ երջանիկ պիտի ըլլամ կարենալով իմ յարգանքներս մատուցանել ձեր տիկին մօր, եթէ սակայն, իմ այցս զայն անհանգիստ չընէր։

—Բայց ո՛չ, ընդհակառակը, մայրիկս պիտի հրճուի չափազանց։ Կրնաք իր սենեակն ալ համարձակ ծխել։

Տանտիրուհին, Սօֆիա Վասիլիէվնա իշխանուհին, իր կեանքը կ՚անցուէնէր իր մահճաձոռին վրայ պառկած։ Ուժը տարիէ ի վեր արդէն սեղանէն վրայ չէր ճաչէր։ Միայն իր սենեակէն կ՚ախորժէր ան, թատիչներուն, ոսկեօծումներուն, պղնձաքանդակներուն և ծաղիկներուն մէջտեղ։ Երբէ՛ք դուրս չէր կլար։ Բացարձակապէս ոչ ոք կը տեսնէր բայց միայն իր «բարեկամ»ները, այսինքն այն անձերը որոնք որ և է պատճառով մը, իր աչքին՝ կ՚որոշուէին սովորական մարդոցմէն։ Նէխլիւտօֆ բնականաբար մաս կը կազմէր իր «բարեկամ»ներուն, վասն զի Նէխլիւտօֆ զարգացած իրեւասարդ մըն էր, և վասն զի իւր մայրը յարաբերութիւններ ունեցած էր Քորչակինենց հետ, և մանաւանդ Սօֆիա Վասիլիէվնա կը վախնար անոր կնութեան տալ իւր աղջիկը։

Ծերուկ իշխանուհին սենեակին կը նախորդէին մէկ մեծ և մէկ փոքր սրահներ։ Մեծ սրահին մէջ, Միսսի, որ, Նէխլիւտօֆին առջեւէն կը քալէր, յանկարծ կեցաւ, և չգագրգռական չարժումով մը աթոռի մը յենարանը բռնելով, աչքերը Նէխլիւտօֆին յառեց։

Միսսի չատ կը վախնար ամուսնանալ, և Նէխլիւտօֆ իրեն համար լաւագոյն ամուսնացուն էր։ Սակայն զատ Նէխլիւտօֆի հաճելի թուած էր իրեն, և յետոյ նէ վարժուած էր զայն իրեն ունենալու գաղափարին,— ոչ թէ անոր ըլլալու, այլ զայն իրեն ունենալու։ Եւ նէ կը հետապնդէր այս նպատակը անզիտակից բայց հաստատ խորամանկութեամբ մը։ Ուստի նէ ըսաւ Նէխլիւտօֆին, կաս կարմիր կորկոտով, աչքը անոր աչքին մէջ յառած զայն ստիպելու համար որ համարձակօրէն խօսի.

—Կը տեսնեմ որ բան մը պատահած է ձեզի։ Ըսէ՛ք ինծի թէ ի՞նչ է։

Նէխլիւտօֆ յիշեց իր՝ պատարանին պատահարը։ Յօնքերը պռոտեց և կարմրեցաւ։

—Այո՛, բան մը պատահեցաւ ինծի,— պատասխանեց ան, չուզելով ստել,— տարօրինակ, անակնկալ և ծանր բան մը։

—Ի՞նչ է, չէ՞ք ուզեր ինծի ըսել։

—Առ այժմ չեմ կրնար։ Ներեցէ՛ք ինծի։ Այն ատեն բան մը պատահեցաւ ինձ՝ որուն վրայ պէտք է մտածեմ,— աւելցուց ան. և աւելի ևս կարմրեցաւ։

—Այսպէս ուրեմն, չէ՞ք ուզեր ինծի ըսել։

Իւր դէմքին մէկ թմբիրը զոդաց։ Նէ թողուց աթոռին յենարանը զոր բռնած էր։

—Ո՛չ չեմ կրնար,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ, զգալով հանդերձ որ այդ պատասխանով, ևս աւելի կը չեչտէր իրեն պատահածին արտասովոր ծանրութիւնը։

—Թող այսպէս ըլլայ։ Երթանք մայրիկիս քով ուրեմն։

Նէ թողուց գլուխը, անհաճոյ մտածում մը վանելու պէս, ու չարունակեց իւր քալուածքը, քիչ մը աւելի արագ գայլերով։

Նէխլիւտօֆ նշմարեց որ նէ իր արցունքը զսպելու ճիգ կ՚ընէր։ Նէխլիւտօֆ ամչցաւ և ինքզինքը մեղադրեց զայն վշտացուցած ըլլալուն համար. բայց գիտէր թէ ամենափոքր ակարացում մը պատճառ պիտի ըլլայ որ առ յաւէտ կապուէր նէրա հետ, և ամէն բանէ աւելի ատկէց էր որ նա կը վախնար այդ գիշեր։ Ուստի չարունակեց լռել, և այսպէս հասաւ, գեռատի աղջկան հետ, մինչև իշխանուհի Քորչակինի սենեակը։

Ը.

Սօֆիա Վասիլիէվնա իշխանուհին դեռ նոր աւարտած էր իր ճաշը, չատ փափկախորտիկ և կազդուրիչ ճաշ մը, զոր միշտ առանձին կ'ընէր, որպէս զի ոչ ոք զինքը տեսնէ այս չափազանց հասարակ զրաղումին մէջ։ Իւր մահճաթոռին քով պզտիկ միոտանի սեղանիկի մը վրայ, զրուած էր սուրճը, զոր կը խմէր թեթեւ ումպէրով, հոտաւէտ գլանիկ մը ծխելով։

Սօֆիա Վասիլիէվնա իշխանուհին թխահասկ, նիհար և երկայնահասակ ծեր կին մ'էր, երկար ակռաներով եւ մեծ ու սեւ աչքերով։ Իւր յառաջացեալ տարիքը պատճառ մը չէր որ մանկամարդ կնոջ մը հովը չտար ինքզինքին։

Ամէն տեսակ զրոյցներ կը չրչէին իւր բժիշկին հետ ունեցած յարաբերութեանց մասին։ Եւ Նէխլիւտօֆ որ երբէ՛ք մինչեւ այն աստիճան ուշ չէր ընծայած այդ բամբասանքներուն, չկրցաւ զանոնք չլսիլ երբ, սենեակը մտնելով, տեսաւ ծերուկ կնոջ ճիշտ քովը նստած, մարմնեղ բժիշկը, վայելչօրէն կարտուտած իւղոտ մօրուքովը։ Անոր տեսքը նոզկանքի տպաւորութիւն մը պատճառեց իրեն։

Մահճաթոռին վարի կողմը, ամուսակի մը վրայ, նստած էր Գօլօսօֆ, որ զրաղած էր իր սուրճին չաքարը խառնելու։ Պզտիկ գաւաթի մը ըմպելի զրուած էր իր առջեւը միոտանի սեղանին վրայ։

Միասի՛ն որ Նէխլիւտօֆին հետ սենեակ մտած էր, միւսին վայրկեան մը կեցաւ հոն։

—Երբ մայրիկը յոգնի ու ձեզի համբէ զարձեալ ինծի պիտի զա՛ք, այնպէս չէ՞,— ըսաւ նէ Նէխլիւտօֆին և Գօլօսօֆին, զուարթօրէն ժպտելով այս վերջինին, որպէս թէ արտասովոր ոչինչ անցած ըլլար իրենց միջեւ։

Ուրիշ վերջ նէ զուրս ելաւ սենեակէն, թեթեւօրէն սահելով ադուամակոշտ գորգին վրայ։

—Օ՛, բարե՛ւ, սիրելի բարեկամ։ Նստեցէ՛ք և պատմեցէ՛ք նայինք,— ըսաւ Սօֆիա Վասիլիէվնա իշխանուհին, իր մշտապատրաստ և արուեստակեալ ժպիտով, որ սակայն հրաչալի կերպով կը նմանէր բնական ժպիտին։

—Ձիչտ ու ճիչտ ձեր վրայ կը խօսէինք հիմա։ Այս պատրոնները կ'ըսէին թէ զատարանէն մեծապէս սրտնեղած երեւոյթով մը եկած էք։ Այդ տեսակ ժողովները յոյժ անտանելի պէտք է ըլլան զգայուն մարդոց համար,— աւելցուց նէ ֆրանսերէն լեզուով։

—Այո՛, անտարակոյս, — պատասխանեց Նէխլիւտօֆ, — յաճախ մարդ կը զգայ իր իսկ սորը..., ըսել կ'ուզեմ թէ մարդ կը զգայ թէ իրաւունք չունի ուրիշներուն յանցանքները զատելու։

—Որքան ճիչտ է, — գոչեց ծեր իշխանուհին այնպիսի չեչտով մը ուրիկ կարելի ըլլար հասկնալ թէ Նէխլիւտօֆի ըսածին ճշմարտութիւնը զինքը հմայած էր. որովհետեւ նէ սովորութիւն ունէր միչտ չորքորթիլ իր խօսակիցները։

—Է՛հ ուրեմն, հապա ձեր պատկե՛րը ո՞ւր տեղուանքն է նայինք. — աւելցուց նէ։ Դիտէք թէ ես մեծապէս կը հետաքրքրուիմ անով։ Եթէ աւելի ուժով ըլլայի, չատոնց ձեզի նկած պիտի ըլլայի զայն տեսնելու։

—Բոլորովին ձգեցի զայն, — պատասխանեց չոր կերպով Նէխլիւտօֆ, որուն աչքին ներա չորքորթիութիւնները այնքան խիստ կը զարնէին այն գիչեր, որ-

քան ներա ծերուհիւնը՝ խնամով ծածկուած։ Եւ ի զուր կը ջանար հաճոյ երեւնալ. բոլոր իր ջանքերը ապարդիւն կը մնային։

—Բայց ոճիր մ'է այդ։ Գիտէ՛ք, նոյն ինքն Ռէբին ինծի ըսած է որ մեր բարեկամը ճշմարիտ տալանդ մը ունի. — ըսաւ նէ Գօլօսօֆին դառնալով։

«Ի՞նչպէս ալ չամչնար այս ասոհման տակաւ» կը մտածէր Նեխլիւտօֆ։

Սակայն, երբ համոզուեցաւ որ Նեխլիւտօֆ ի վիճակի չէր, և թէ անօգուտ էր յուսալ անոր հետ հաճելի կերպով խօսիլ, նէ վերատին Գօլօսօֆին դարձաւ, և անոր հարցուց իր կարծիքը նոր բեմ ելած խաղի մը վրայ։ Նէ անոր հարցուց այնպիսի չէշտով մը որ կարծես կը նշանակէր թէ յայտնապէս գաղափարը բոլոր կասկածները պիտի փարատէր, և թէ իր խօսքերուն իւրաքանչիւրը պատգամի արժէքը պիտի ունենար։

Գօլօսօֆ չատ խիստ գանուեցաւ նոր թատերախաղին հանդէպ, և այս առիթէն օգտուելով գնդապետին վրայ ունեցած իր բոլոր գաղափարները մէջտեղ թափեց։ Սօֆիա Վասիլիէվնա իշխանուհին ինքզինքը կը ցուցներ, ինչպէս միշտ աքանչացած իր գիտողութիւններուն ճըշմարտութենէն. և եթէ մերթ նէ կը համարձակէր խաղին հեղինակը պաշտպանել, ուրիշ բանի համար չէր բայց եթէ խօսակցին խօսելու դիւրութիւն տալու համար և անմիջապէս վերջի բառէն կը խոստովանէր իր սխալած ըլլալը։

Եւ Նեխլիւտօֆ կը գիտէր ու մանկ կ'ընէր. բայց ինչ որ նա կը տեսնէր և ինչ որ նա կը լսէր, բոլորովին տարբեր էր իր առջեւ անցած գարձածէն։ Նեխլիւտօֆ, մանկ ընկալով ծերուկ իշխանուհւոյն և Գօլօսօֆի խօսակցութիւնը տեսնելով որ այդ երկու անձերը թատերախաղին հետ ո և է գործ մը չունենալէ զատ, իրարու

հետ ալ ո և է գործ մը չունէին, և թէ իրենց խօսակցութիւնը պարզապէս մարմնական պէտք մը գոհացնելու համար էր. լեզուին և կոկորդին մկանները չարժելով մարսողութիւնը դիւրացնել։ Տեսնելով նաեւ որ Գօլօսօֆ օղի, գինի, սուրճ և ըմպելի խմած ըլլալով, քիչ մը գինով էր, գինով՝ ոչ թէ խմելու չվարժուած մարդոց պէս, այլ կանոնաւորապէս խմող մարդոց տեսակէն։ Գօլօսօֆ թէեւ չէր ցարտաւր, բայց գրգրութեան և ինքնագոհունակութեան տարակարծն վիճակի մը մէջ կը գտնուէր։ Սակէ զատ, Նեխլիւտօֆ տեսնելով որ ծեր կինը խօսակցութեան ամէնէն հրատապ միջոցին, չէր պարբեր անհանգարտ ակնարկներ նետելէ պատուհանին կողմը, ուրկէ, հիմա, ներս կը մտնէր, մայրամուտ արեւու չնչ ծառապայմ մը, որ կը սպառնար չափազանց յայտնի կերպով ցուցադրել իր զէմքին խորշոմները։

—Ո՜րքան իրաւացի է ձեր ըսածը. — պատասխանեց նէ Գօլօսօֆի մէկ դիտողութեան, մինչդեռ մատովը կը կոխէր ելեկտրական զանգակին ճարմանդին վրայ։

Վայրկեան մը վերջը բժիշկը ոտքի ելաւ և առանց բան մը ըսելու, անելիի պէս, անհամակէն դուրս ելաւ։ Նեխլիւտօֆ նշմարեց որ Սօֆիա Վասիլիէվնա խօսակցութիւնը չարունակելով հանդարձ, անոր կը հետեւէր աչքերով։

—Ձիլի՛ր, սա վարագոյրը վար իջնցուր, — ըսաւ նէ գնդապետ անհետացաւ ծառային, որ փութացած էր ելեկտրական զանգակի կոչին վրայ։

Եւ յետոյ խօսքը Գօլօսօֆին ուղղելով չարունակեց.

— Այո՛, իրաւունք ունիք, խորհրդաւորութիւնը կը պակսի, և առանց խորհրդապատպատութեան՝ բանաստեղծութիւն չըլլար։

Եւ մինչդեռ այս խօսքերը կ'ըսէր, իր սեւ աչքերը

կը հետեւէին սենեկասպաս ծառային չարժուճիներուն, որ վարագոյրը իջեցնելու զբաղած էր։

—Խորհրդազգացումը եւ բանաստեղծութիւնը միասին կ'ընթանան։ Խորհրդազգացումը՝ առանց բանաստեղծութեան, աւելորդապաշտութիւն է. բանաստեղծութիւնը՝ առանց խորհրդազգացութեան, արձակ է։

Բայց յանկարծակի ընդհատեցաւ իր քննախօսութեան մէջ.

—Բայց ո՛չ, Փիլի՛բ. այդ վարագոյրը չէ՛, միւսը։

Եւ նէ փոխեցաւ մահճաքոճին վրայ, որպէս թէ չափազանց յոգնած ըլլար այն ձիգէն զոր ըրած էր այդ քանի մը բառերը արտաբերելու համար. յետոյ անմիջապէս, հանդարտելու համար, համակ մատանեզարդ ձեռքը գլանապատակին երկարեց եւ հոտաւէտ գլանիկ մը վառեց։

Հուժկու եւ վայելչագեղ սպասաւորը թեթեւ մը ծռեց գլուխը ի նշան սորջանաց։ Բայց Նէխլիւտոֆ կարծեց տեսնել անոր աչքերուն մէջ լոպէական վայրկեան մը որ կը նշանակէր.

—Հէ՛, գրողը տանի քեզ, յիմար ծերուկ, ձեւերուդ մէկտեղ։

Եւ Փիլիբ սկսաւ կատարել Սօֆիա Վասիլիէվնա փափկասուն եւ նեւրային իշխանուհիին հրամանները։

– Գալով Տարվինին, — աւելցուց Գօլտոֆ իր ամուռակին վրայ երեսալով, — վստահ եմ որ չատ ճշմարտութիւն կայ իր վրդապետութեան մէջ. բայց մերիմ չատ հետուն կ'երթայ. այո՛։

—Եւ դուք, ժառանգականութեան կը հաւատա՞ք, — հարցուց իշխանուհին Նէխլիւտոֆին, որուն լռութիւնը տաժանելի էր։

—Ժառանգականութիւնը. ո՛չ, չեմ հաւատար ատոր.

— պատասխանեց Նէխլիւտոֆ ըստ դիպուածի, առանց կարենալ զատուելու այն զարմանալի պատկերներէն ուրկէ կը ներկայանային իր երեւակայութեան։

Սօֆիա Վասիլէվնա իսկ ակնարկ մը ուղղեց անոր վրայ։

—Բայց ես վար կը գնամ ձեզ, և կը մոռնամ որ Միսսի ձեզ կը սպասէ,— ըսաւ նէ։— Գացէ՛ք, անոր միացէ՛ք, նէ մոռցած է ձեր ներկայութեանը զարնել կատր մը զոր նոր սորվեցաւ, Շոմանեան։ Կ'երեւայ թէ չատ դեղեցիկ բան մըն է։

«Նէ բնաւ մոռցած չէ իմ ներկայութեանս ոչինչ զարնելու։ Բոլոր ատենք սուտեր են զոր նէ կը հնարէ չգիտցուիր թէ ինչո՛ւ.» մտածեց Նէխլիւտոֆ ոտքի ելնելով, և չրմունքները պպզնելով Սօֆիա Վասիլէվնայի թաւիճանիկ, ոսկրոտ և մատնիներով ծածկուած ձեռքին վրայ։

Սրահին մէջ, հանդիպեցաւ Գաթիեոին Սվեքսիէվնայի, ձեր օրիորդը, որ զայն կեցուց ճամբուն վրայ, և անոր ըսաւ փրանսերէն լեզուով, ըստ իր սովորութեան։

—Կը տեսնեմ որ երդուեալն պաշտօնը պէշ ներդօրծութիւն կ'ընէ ձեր վրայ։

—Ա՛յո՛, այդպէս է... Ներեցէ՛ք ինձ։ Ա՛յս իրիկուն, ինքզինքս ի վիճակի չեմ զգար, և իրաւունք չունիմ իմ տխրութիւնս ուրիշներուն հաղորդելու։

—Բայց ինչո՞ւ ի վիճակի չէ՛ք։

—Ներեցէ՛ք ինձ որ ատոր պատճառը չըսեմ ձեզի։

—Ուրեմն մոռցա՛ք թէ, առջի իրիկուն մեզ կը յայտարարէիք թէ միշտ ճշմարտութիւնը պէտք է ըսել և թէ նոյն իսկ օգուտ քաղելով առիթ մեզ ամենուս ըսիք անպատրոյն ճշմարտութիւններ։ Ինչո՞ւ համար, հիմա ալ ճշմարտութիւնը ըսել չէ՛ք ուզեր։

—Դուն ալ կը յիշես, անանկ չէ՞, Միսաք, — աւելցուց Բաթէհեան Սկեւռեցիէն դառնալով վեհապետի աղջկան որ նախ կը մանէր այդ միջոցին։

—Սա կայ որ, այն իրիկունը, մենք կը կատակէինք, — պատասխանեց Նէխլիւտովի լուրջ չէզոտով մը։ — Կատակի մէջ կարելի է։ Բայց իրականութեան մէջ մենք այնքան թշուառ ենք որ... կամ, աւելի ճիշտը, ես այնքան թշուառ եմ որ... կարելի չէ երբէք որ ես խորհիմ ճշմարտութիւնը խօսիլ։

—Կը սխալիք խօսքերնիդ ետ առնելով։ Աւելի ճիշտ կ'ըլլայ եթէ ըսէք թէ մենք ամէնքս ալ թշուառներ ենք, — աւելցուց զուարթօրէն Բաթէհեան Սկեւռեցին, առանց նչմարելու Նէխլիւտովի լրջութիւնը։

—Ի վիճակի չըլլալը խոստովանելէ աւելի պէշ բան չկայ, — ընդմիջեց Միսաք։ — Ես, իմ մտսիս, երբէք չեմ ընդունիր այդ բանը, ես անո՛ր համար է որ ես միշտ ի վիճակի եմ։ Օ՛ն, ինծի հետ եկէք, մենք պիտի ջանանք ձեր պէշ վիճակը բարւոքել։

Նէխլիւտովի կրնց այն ապաւորութիւնը զոր պէտք է ունենան ձիերը երբ կու գան իրենց պլուզն անցունել սանձն ու լծել։ Եւ Նէխլիւտովի տակաւին երբէ՛ք այդքան չէր վախցած լծուելէ։

Ուստի, ինքզինքը արդարացուց, պատրուակելով որ տախտակած էր տունն երթալ։

Եւ, երբ նա իր ձեռքը կ'երկարէր հրաժեշտ առնելու համար, Միսաք տակորականէն աւելի երկար ժամանակ իրենին մէջ պահեց զայն։

—Մի մտնաք որ ինչ որ ծանր է ձեզի համար, ծանր է նաև ձեր բարեկամներուն համար, — ըսաւ նէ։ — Վաղը պիտի գա՛ք։

—Կը յուսամ թէ կրնամ գալ, — պատասխանեց Նէխլիւտովի։

Նա ամօթապարտ կը զգար ինքզինքը, առանց գիտնալու թէ այդ ամօթապարտութիւնը ներա՞ թէ իրեն հանդէպ էր։ Եւ փութաց դուրս ելնել, ծածկել ուզելով իր ամօթը։

—Ի՞նչ կը նչանակէ ասիկա. ա՛րքան կը մտատանջէ պիս այս բանը։— ըսաւ Բաթէհեան Սկեւռեցիէն երբ Նէխլիւտովի սրահէն դուրս ելաւ։— Բոլորովին փոխուած է..., թերեւս արժանապատուութեան խնդիր մը..., ա՛նքան դիւրագրգռած է մեր սիրելի Դեմիդրէն։

—Բէ՛հ, մենք ամէնքնիս ալ ապէկ և պէշ օրեր կ'ունենանք,— պատասխանեց Միսաքի անտարբեր չէզոտով մը։

Բայց իր դէմքը Նէխլիւտովի առջեւ ցոյց տուածէն բոլորովին տարբեր արտայայտութիւն մը զգեցած էր։ Եւ ներքնապէս նէ կը խորհէր.

—Ա՛խ ալ պարապը պիտի կլլայ,— խորհեցաւ Միսաքի։ Մեր մէջը բոլոր անցած զարձաձնելէն վերջ, չատ պէշ պիտի ըլլայ իր կոդմէն։

Եթէ Միսաքի առաջարկութիւնը բացատրել թէ ի՛նչ կը նչանակէ «բոլոր մեր մէջը անցած զարձաձնելը» ըսածը, ապահովաբար չպիտի կրնար որոշ պատասխան մը տալ։ Բայց այսու հանդերձ նէ չատ յստակ կ'երթայով գիտէր թէ Նէխլիւտովի ոչ միայն իր մէջ զարթուցած էր յոյսեր, այլ նաև գրեթէ խոստացած էր իրեն հետ ամուսնանալ։ Իրենց մէջ անցած զարձաձնելը՝ որոշ խօսքեր չէին, այլ լոկ ակնարկներ, ժպիտներ, զօրութեամբ իմացուած խօսքեր, լռութիւններ։ Եւ ատոնք բաւական եղած էին որ նէ՝ զոյն իւրացուցած նկատէր. ուստի զոյն կորսընցնելու մտածումը, չատ դժնդակ էր իրեն։

ԳԼՈՒԽ Բ.

II.

«Ամօթ և նոզկանք, նոզկա՞նք և ամօթ» կը մտածէր նոյն վայրկեանին Նէխլիւտօֆ, երբ իր տունը կը վերադառնար հենուան քալելով այն փոզոցներէն ուրկէ յաճախ անցած էր։ Այն դժնդակ տպաւորութիւնը զոր իր մէջ զարթուցած էր Մխոսկի հետ ունեցած իր տեսակցութիւնը չէր յաջողեր ցրուել։ Նա կը զգար որ նեխթա պէս, ինք ազատ էր գեռատի աղջկան, երբած չըլլալով անոր որ և է մեկնի յայտարարութիւն և զայն գրաւականող ոչինչ ըսած ըլլալով, բայց, իրապէս, նա նեբա հանդէպ նուաղ կապուած չէր գոյ ինքզինքը։ Նա կը զգար զայս. բայց, կը զգար նաև, իր էութեան բոլոր զօրութեամբը, թէ անկարելի էր իրեն՝ ամուսնանալ նեբա հետ։

«Ամօ՛թ և նոզկանք, նոզկա՞նք և ամօթ» կը կրկներ մտովի, մտածելով ոչ միայն Մխոսկի հետ իր յարաբերութիւններուն վրայ, այլ բոլո՛ր իր կեանքին վրայ եւ ուրիշներուն կեանքին վրայ։ Այս բառերը կու գային միշտ իր հոգւոյն մէջ, յանկերգի մը պէս. զանոնք կը կրկներ տակաւին այն վայրկեանին երբ տունը կը մտնէր։

—Այս իրիկուն չպիտի ընթրեմ,— ըսաւ սենեկապան ծառային, որ իրեն հետեւած էր ճաշասրահին մէջ և կը պատրաստուէր սեղանը չակել։— Կրնաս երթալ։

—Շատ լաւ, Տէ՛ր իմ.— պատասխանեց ծառան սեղանին սպասը վերցնելով։

Նէխլիւտօֆ զայն կը դիտէր և կը զայրանար, կարծելով որ դիտմամբ կ'ընէ իրեն հակառակ վարուած ըլլալու համար։ Ինք կ'ուզէր որ բոլոր աչխարհ զինքը խաղաղ թողուր, և ահա բոլոր աչխարհ, յատուկ մտադրութեամբ, կը յամառէր զայն անհանգիստ ընել։

Վերջապէս ծառան դուրս ելաւ։ Նէխլիւտօֆ սամավարին մօտեցաւ՝ իր թէյը պատրաստելու համար. բայց նախասենեակին մէջ Սգրիպպինա Բեղրովնայի ծանր քայլերը լսելով, հապշտապ իր սրահը վախաւ վախնալով որ զայն կը տեսնէ, և դուռը բանալով գոցեց իր վրայէն։

Այս սրահին մէջն էր որ, հինգ ամիս առաջ, մնռած էր իր մայրը։ Երկու ցոյացուցիչ լամբարներ կը լուսաւորէին ընդարձակ սրահը, որուն պատերէն կախուած էին երկու մնծադիր պատկերներ. Նէխլիւտօֆի հօրը և մօրը պատկերները։ Եւ Նէխլիւտօֆ, այդ պատկերները տեսնելով, վերյուշէց իր մօրը հետ ունեցած վերջին յարաբերութիւնները. և տեսաւ որ այդ յարաբերութիւններն ալ կեղծիքներով լեցուն էին. և առանց մէջն ալ ուրիշ բան չգտաւ բայց եթէ ամօթ և նոզկանք։ Կը յիշէր թէ ինչպէս իր մօրը հիւանդութեան վերջին առնները, գրեթէ անոր մահը մաղթած էր։ Ինքնիրենը ըսած էր որ ինք այդ մահը կը մաղթէ որպէս զի խեղճ կինը ազատի տառապանքէն. բայց հիմա կը զգար որ ինք զայն մաղթած էր որպէս զի ինքը ազատի այդ տառապանքը տեսնելէ։

Այդ յիշատակներուն լկումէն խուսափիլ ուզելով, մօտեցաւ պատկերին, որ նշանաւոր նկարչի մը գործն էր, և որ 5,000 րուբլի արժած էր: Իշխանուհին Նէխլիւտօֆ հոն ներկայացուած էր սեւ թաւիշէ զգեստով մը պարանոցը բաց: Կը տեսնուէր որ արուեստագէտը իր բոլոր հոգածութիւնը դրած էր նկարելու համար ատլասներուն սկզբնաւորութիւնը, զանոնք բաժնող միջոցը, և պարանոցը, և ուսերը, որոնք չատ գեղեցիկ էին: Եւ Նէխլիւտօֆ զարձեալ ամօթի և նոզկանքի զգացում մը ունեցաւ: Իւր մայրը այդպէս կիսամերկ գեղուհիի մը դիրքով ներկայացնելուն մէջ գտնուած ժխտականութիւնէն սարսափեցաւ: Եւ այս բանը ա՛նքան աւելի զժնդակ կը թուէր իրեն որքան կը յիշէր թէ հինգ ամիս առաջ, այս միևնոյն սենեակին մէջ, մօտիկէն մը պէս չորցած, և կ՚արտաբերէր ա՛յնպիսի հոտ մը որ ամբողջ տունը լեցուցած էր: Եւ Նէխլիւտօֆ յիշեց որ, մահուան նախորդ օրը, նէ իր խեղճ չորցած ձեռքերուն մէջ առած էր իր ձեռքը, և իր աչքերուն մէջ նայելով ըսած էր. «Ձիս մի՛ դատեր, Դեմիա՛, թէ որ չըրի ինչ որ պարտէի ընել.» և իւր առատագին աչքերէն արցունքը պոռթկացած էր:

—Ի՛նչ ամօթ, — մտածեց ան, վերատին դիտելով պատկերը, ուր իւր մայրը կը սփռէր իւր լանջքին բուվանդակ թօշոմութիւնը արուեստական ժպիտով մը:

Եւ այս հոգեկան կուրծքը իրեն յիշեցնել տուաւ ուրիշ մանկամարդ կին մը զոր տեսած էր, մի քանի օր առաջ միևնոյն կերպով լանջամերկ: Աստիկա Մխսին էր, որ, պարահանդէսի իրիկուն մը, հրաւիրած էր զայն գալ տեսնելու զինքը նոր զգեստով մը: Եւ Նէխլիւտօֆ ճըշմարիտ ժպտանքով մը յիշեց այն հանդոյքը զոր զգացած էր գեռատի աղջկան սիրուն ուսերն ու գեղեցիկ թևերը

դիտելով. յիշեց որ Մխսին ծնողքը ներկայ էին ներա արգուզարդին. այդ կոչտ և զգայամոլ հայրը, իւր անգամի անցեալովը, և այդ մայրը իւր կատածելի համբաւովը: Բոլոր ատենք նոզկալի էին միանգամայն և ամօթալի: Ամօթ և նոզկանք, նոզկանք և ամօթ:

—Ո՛չ, ո՛չ, — մտածեց ան, — ատ ատանկ չկրնար տեւել: Պէտք է որ ինքզինքս ազատեմ: Պէտք է որ խզեմ բոլոր այս ստոյգ յարաբերութիւններս և՛ Քօչուբկինոյ, և՛ Մաւրէ Վասիլիէվնայէն, և թէ ուրիշներուն հետ... Այո՛, փախչիմ, խաղաղութեան մէջ չնչեմ... Օտար երկիր երթա՛մ, Հռոմ, և հոն նկարչութեամբ զբաղի՛մ:

Եւ իսկոյն յիշեց իր տաղանդին մասին ի՛ր իսկ կատածները:

—Բէհ, ի՛նչ կարեւորութիւն ունի: Կը բաւէ որ ես կարենամ անդորրութեան մէջ չնչել. Նախ Կոստանդնուպոլիս կ՚երթամ, յետոյ Հռոմ... Անմիջապէս որ դատարանին հետ ունեցած գործս լմնցնեմ և փաստաբանին հետ կարգադրութեան մը գամ, իսկոյն սկսի մնկնիմ ասկէ:

Եւ զարձեալ իր առջեւ կանգնեցաւ դատապարտեալ հնոջ կենդանի պատկերը, նոյնութեամբ, իւր սեւ և քիչ մը չիլ աչքերովը: Ի՛նչ յուզիչ էր այն տեսարանը երբ նէ սկսաւ լալ իւր վերջին խօսքերը լսած պահուն: Նէխլիւտօֆ, յեղակարծ չարժումով մը, նետեց իր նոր վառած գլանիկը: Ուրիշ մը վառեց և սկսաւ քաղել սրտին երկայնքին և շայնքին: Եւ, իրարու հետեւէ տեսաւ իւր երեւակայութեանը մէջ այն վայրկեաններըը զորս անցուցած էր Քաթիուշայի հետ: Տեսաւ սգոխկ սենեակին տեսարանը, վերյուշեց այն անասնական կիրքը որ զինքը մղած էր և այն յուսահատութիւնը զոր

զգացած էր իր կիրքը յագեցնելէ վերջ։ Տեսաւ ճերմակ չրջազգեստը և կարմիր ժապաւէնը, տեսաւ գիշերուան արարողութիւնը։

«Այո՛, զայն սիրեցի, ճշմարտապէս զայն սիրեցի գեղեցիկ և մաքուր սիրով մը, այդ գիշերը. և այդ գիշերէն առաջ ալ սիրեցի զայն։ Ո՛րքան սիրած եմ զայն երբ իմ հօրաքոյրերուս տունը կը բնակէի աւարտառուս գրելու համար։»

Եւ Նէխլիւտօֆ ինքզինքն ալ տեսաւ, ինչպէս որ էր այն տուն։ Ինքզինքը լեցուած զգաց թարմութեան երիտասարդութեան և ազատ ու կենսալիր կեանքի բոյրով մը։ Եւ ան՝ զինքը ա՛լ աւելի ախորժելամբ համակեց։

Տարբերութիւնը որ կար այն մարդուն մէջ որ էր այն տուն, և այն մարդուն մէջ որ էր հիմա, այդ տարբերութիւնը վիթխարի թուեցաւ իրեն. ա՛նքան մեծ երէկ ոչ աւելի, որքան այդ տարբերութիւնը որ կը գտնուէր Ջաուկի՛ գիշերուան՝ եկեղեցիին Քամուչային՝ և Սիպերիացի վաճառականին տարփուհի պոռնիկին մէջ։ Այն տուն ինք քաջ և ազատ մարդ մըն էր, որուն առջեւ կը բացուէին անհո՛ւն կարելիութիւններ. և այժմ ինքզինքը կը տեսնէր չրջապատուած ամէն կողմէ, չըղթաններով անօգուտ և ապուշ կեանքի մը, որմէ զուրս ելլելու քաջութիւնն իսկ չունէր։

Վերյուշից թէ ո՛րքան, այն տուն, հպարտ էր ինք իր ազատութեամբն ու համարձակութեամբը, թէ ինչպէս իրեն սկզբունք ընտրած էր միշտ ճշմարտութիւնը խօսիլ և թէ ինչպէ՛ս, արդարեւ զայն կ՚ըսէր, մինչդեռ հիմա բոլորովին ընկղմած էր ամէնէն ահաւոր սուտին մէջ, որուն գինքը չրջապատող անձինք հաւատալ կը կեղծէին։ Եւ այս տագնապութեան ո և է ելք մը չէր նշմարէր։ Նա անոր մէջը թաղուած էր, անոր մէջը թաղխուած էր և սոսրած անոր։

Ի՞նչպէս ճողոպրիլ Մարիա Վասիլիէվնայի հետ իր յարաբերութիւններէն, ի՞նչպէս վերստին սիրոյ կրնար այդ հինգը ամուսնոյն երեսը նայիլ՝ ի՞նչպէս կարելի էր Միսսիի հետ իր կապակցութիւնը խզել։ Ի՞նչպէս կարելէ էր բառնալ հակասութիւնը որ կար, իրեն համար, հոգւոյին անվհատութեան անարդարութիւնը հաչակելուն և իր հաչոյն հոգւոյին կալուած մը չահագործել տալուն մէջ, գիտնալով հանդերձ որ առոր հասոյթը անհրաժեշտ էր իրեն ապրելու համար։ Ի՞նչպէս ջնջել Քամուչայի հանդէպ գործած իր յանցանքը։

Իրերը, սակայն, կարելի չէր որ մնային ուր որ էին։ «Չեմ կրնար, կ՚ըսէր Նէխլիւտօֆ, լքել կին մը զոր սիրեցի, բաւականալով վճարել փոխարէնի մը ծախքը զայն տաժանակիր աշխատութենէն ազատելու համար, այն տաժանակիր աշխատութենէն որուն արժանի ալ չէր արդէն։ Սխալանքս ղրամով փրկել ուզելը՝ սկսիլ կը դժանակէ այն սխալը զոր գործեցի երբ Քամուչայի հանդէպ գործած յանցանքս փոխարինել ուզեցի հարիւր րուբլի տալով անոր։»

Եւ իսկոյն իր աչքին առջեւ պատկերացաւ այն վայրկեանը ուր, իր հօրաքոյրերուն տան ներքնայարկին մէջ Քամիչային հանդիպելու յաջողելով, անոր ձեռքին մէջ տեսնած էր դրամը և վախած։ «Ահ, այդ դրամը, բուռ ինքնին տարտափի և ամօթի միևնոյն խառնուրդովը զոր զգացած էր նոյն այդ վայրկեանին։ Կին մը սիրել, անկէ սիրուիլ, զայն պղծել և յետոյ զայն լքել անոր թողլով հարիւր րուպլինոց թղթադրամ մը։ Բայց վատչուէր մարդու գործ է այդ։ Եւ ես, վատչուէր մըն եմ միթէ։ Կարելի՞ բան է այս։ Իրա՞ւ վատչուէր մ՚եմ ես ուրեմն։»

«Բայց անչո՛ւշտ,— պատասխանեց իրեն՝ ներքին ձայն մը։— Քու յարաբերութիւններդ Մարիա Վասիլիեվնայի հետ, քու բարեկամութիւնդ իր ամուսնոյն հետ, բոլորատենք վաշուէրի գործեր չե՞ն։ Հապա քու դիրքդ քու մօրդ ժառանգութեան նկատմամբ։ Եւ այն եղանա՞կը որով կը չահագործես հարստութիւն մը զոր գո՛ւն իսկ հաչական ես անիրաւ։ Եւ այս բոլանդակ կեա՞նքը անօգուտ և անմաքուր։ Եւ, այս ամէնուն վրայ, քու վարմո՞ւնդդ հազէպ Քամուշայի։ Վաշուէ՛ր մը, ահա՛ թէ ի՞նչ ես դուն։ Ի՞նչ օգուտ քեզ այլոց դատաստանը. դուն կրնաս խարել ուրիշները, բայց ինքզինդդ. բնա՛ւ։»

Նէխլիւտոֆ հասկցաւ որ այն հակակրութիւնը զոր զգացած էր, առանձ մը ի վեր, — մանաւանդ այդ իրիկունը — մարդոց հանդէպ, ձեր իշխանին, Սօֆիա Վասիլիէվնայի, Միասի և իր ծառային հանդէպ, հասկըցաւ որ այդ հակակրութիւնը միայն ինքզինքին համար էր որ կը զգար։ Եւ, — զարմանալի երեւոյթ, — իր ցածութեան այս խոստովանութիւնը, իրեն տաժանելի ըլլալով հանդերձ, հեշտ և մխիթարիչ թուեցաւ իրեն։

Շատ անգամներ արդէն, կեանքին մէջ, ձեռնարկած էր այն բարոյական գործին, զոր ինք կը կոչէր «հոգւոյ լուացում»։ Այսպէս կը կոչէր ինք այն բարոյական տագնապները ուր, իր ներքին կեանքին չամբացումը, եւ երբեմն նոյն իսկ գազարումը զգալով, կ՚որոշէր աւելի իր խիղճը խարանող ազահութիւնները։

Այդ տագնապներէն երեսի վրայ, Նէխլիւտոֆ իր վրայ կը դնէր կանոններ անոնց առ հասէտ հեռուելու համառաւ մտադրութեամբ։ Օրագիր մը կը գրէր, նոր կեանք մը կը սկսէր, «նոր էջ մը կը դարձնէր» ըստ իր բարեարութեանը։ Բայց ամէն անգամուն ալ, աշխարհի չփումը զինքը դիւրէ հանած էր, և ինք անզգալաբար

ինկած էր նոյն վիճակին մէջ, կամ ա՛լ աւելի վար, որքան չէր տատնապէն առաջ։

Առաջին անգամ այս տեսակ «լուացում»ի մը ձեռնարկած էր այն ամառը երբ եկած էր իր արձակուրդը անցունելի՝ հօրաքոյրերուն տունը։ Տագնապը, այն առեն, չա՛տ ոգեւոր եղած էր. երիտասարդական խանդավառութեան տագնապ մը. և իր հետեւութիւնը բաւական երկար առեն տեւած էր։ Երկրորդ տագնապը տեղի ունեցած էր երբ, Թուրքիոյ դէմ պատերազմին ժամանակը, երազած էր զոհել իր կեանքը հայրենիքին սիրոյն և վերադարձով պատերազմի գացած էր։ Բայց, այս անգամուն, տագնապին հետեւութիւնները չատ չնչուած էին։ Յետոյ վերջին տագնապը պատահած էր երբ վերադարձով հրաժարելով բոլորովին նկարչութեան նուիրուած էր։ Երբէ՛ք առիթ ի վեր, «հոգւոյ լուացում» չէր կատարած։

Ահա՛ թէ ինչու ա՛յնքան անհամեմատ կերպով մեծցած էր տարբերութիւնը այն կեանքին մէջ զոր իր խիղճը կը պատուիրէր իրեն վարել և այն կեանքին մէջ զոր կը վարէր։ Զգաց այդ մեծութիւնը և սոսկա՛ց։ Այնքան մեծ էր անդունդը որ նախ անկարելի թուեցաւ իրեն զայն լեցնել։

«Դուն արդէն մէկէ աւելի անգամներ փորձած ես ինքզինքդ ուղղել և չնորհքովնայ, բայց ընկրկած ես,— կ՚ըսէր իրեն գազանի ձայն մը։— Ի՞նչ օգուտ ունի նոր փորձ մը։ Եւ թէ. արդէն, մինակ դուն չես ասանկ, բոլանդակ աշխարհ քեզի պէս է։»

Բայց բարոյական էակը, ազա՛տ, գործո՛ն, կենսակա՛ն էակը, միա՛կ ճշմարիտ էակը որ կայ մեր իւրաքանչիւրին մէջ, այդ էակը, այդ բոպէ՛ն սկսած յայտնուած էր իր մէջը։

Եւ ինք մոխիկ կ'ընէր անոր, չէր կրնալ խուսափիլ անոր մոխիկ ընելէ և անոր հաւատալէ: Ո՛րքան ալ վիթխարի եղած ըլլար տարբերութիւնը իր այժմու վիճակին և իր վախճած վիճակին այդ ներքին էակը իրեն կը հաստատէր թէ ամէն ինչ իրեն համար տակաւին կարևոր էր:

«Պիտի ելլեմ, ինչ գինով ալ որ ըլլայ այն սուրհանդակները որոնց մէջ թաղուած եմ, ամէն ինչ պիտի խոստովանիմ, և պիտի գործեմ ճշմարտութիւնը,—վճռեց Նէխլիւսօֆ: — Ճշմարտութիւնը պիտի ըսեմ Միխին, պիտի ըսեմ իրեն թէ ես դատարկապորտ մըն եմ, թէ չեմ կրնար ամուսնանալ իրեն հետ, և թէ ներողութիւն կը խնդրեմ իրմէ իր միտքը խռոված ըլլալուս համար: Պիտի ըսեմ Մարիա Վասիլիէվնայի թէ... կամ թէ աւելի, ո՛չ, իրեն բան մը չպիտի ըսեմ, բայց իր ամուսնոյն պիտի ըսեմ թէ ես թշուառ մըն եմ, անարժան իր բարեկամութեան: Եւ ետոյ, Քամիւշային, պիտի ըսեմ թէ ես վատչուէր մըն եմ որ մնզանչած եմ իրեն հանդէպ: Կարելին ի գործ պիտի դնեմ իր ճակատագիրը թեթևցնելու համար: Այո՛, պիտի տանեմ զայն, և պիտի խնդրեմ իրմէ որ ինծի նետ... Իրմէ ներողութիւն պիտի խնդրեմ, ինչպէս կ'ընեն տղաք...»

Վայրկեան մը կեցաւ և յետոյ աւելցուց. «ի հարկին նայն իսկ պիտի ամուսնանամ նետս հետ:»

Դարձեալ կանգ առաւ: Իր ներքին խռովալարութիւնը վայրկեանէ վայրկեան կը մեծնար: Յանկարծ, ձեռքերը մէացուց, ինչպէս կ'ընէր ազատութեանը առեն. աչքերը վեր բարձրացուց և ըսաւ.

—Տէր, օգնութիւնդ եկուր ինծի, սովրեցո՛ւր ինծի. թափանձ՛ իմ մէջս պիտ մաքրելու համար:

Նէխլիւսօֆ կ'աղօթէր: Նա կը խնդրէր Աստուծմէ

որ իր մէջը թափանձելով մաքրէ զինքը. բայց այսու հանդերձ իր խնդրած հրաշքը արդէն իսկ կատարուած էր: Աստուած, որ իր մէջը կը բնակէր, ձեռք առած էր իր խիղճը: Նէխլիւսօֆի հասկցաւ առիկա և զգաց ինքզինքը տոգորուած զօրութեամբ, կորովով,— ուրախութեամբ և բարութեամբ:

Բոլոր բարի գործերը զորս կրնար ընել մարդ մը ինք ի վիճակի կը զգար զինքը զանոնք ընելու:

Եւ իր աչքերը լեցուեցան արցունքով, քաղցր գառն արտասուքներ միանգամայն. քաղցր՝ որովհետեւ տարիներէ ի վեր մէջը քնացող բարոյական էակին զարթնումը ծնունդ առած երջանկութեան արցունքներն էին, բայց գառն միանգամայն՝ որովհետեւ անոնք իր հոգիին բարութիւնը և իր իսկ վրայ թափուած խանդավառանքի արցունքներ էին:

Կը չնջահղձէր. ուստի պառաւհանին մօտեցաւ և բացաւ: Պառաւհանը պարապէզին վրայ կը նայէր: Գիշերը զով էր, պայծառ և լոյն: Հեռաւոր անիւի մը ձայնը լսելի եղաւ, և յետոյ խորին լռութիւնը վերահաստատուեցաւ:

Պառաւհանին տակ, մեծ տերեւազուրկ կազամախիի մը չուքը կ'ուրուագծէր ծառուղիին աւազին և մարմանդին վրայ: Զախ կողմը, կառատան տանիքը բոլորովին ապիտակ կ'երեւար լուսնի ճաճանչներուն տակ: Եւ Նէխլիւսօֆ կը դիտէր պարապը, որ լեցուած էր արծաթեայ քաղցր լոյսով մը, և կառատունը և կազամախիին չուքը. կը չնչեր զիշերուան կենսարար օդը:

—Ինչ ազատ զիշեր, Աստուած իմ, ինչ ազատ զիշեր,— կ'ըսէր ան:

Բայց, իր հոգին էր որ մանաւանդ ազատագրած էր:

ԱՐՑԽԱՆԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՐՑԽԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ա.

Մասլօվա երիկուան ղէպի ժամը վեցին միջոցները միայն բանտ տարուեցաւ։ Իր ոտքերը ճմլուած էին դէշ տարեկուած ճամբուն վրայ անվարժ քայլերով 10 մղոն ճամբայ ընելով։ Իր պատասխանատուութեան անհնկալ խառնուածէն ընդարմացած և անօթութենէ սոսկալած էր գրեթէ։

Առանին առաջին գաղարի պահուն, երբ պահնորդները իր ներկայութեան ճաշած էին հայոյով և կարծր ևփած հաւկիթով, իր բերանը լորցունքով լեցուեր էր, և մտածելը էր թէ ինքն ալ անօթեցած էր։ Բայց ինք տարտնութիւն սեպած էր անոնցմէ ուզելը։ Եւ առանը վերսկսած ըլլալով, ու բերուեցաւ չզդալ իր անօթութիւնը, այլ տկարութիւն մը միայն։ Անհնկալ վճիռին ընթերցումը գինքը այն գիրքին մէջ գտած էր և, մտածելով, այնպէս կարծած էր թէ կ'երազէր։ Տաժանակիր աշխատանքի այս գաղափարը չէր կրցած իր մտքին մէջ այնքան չուտով արմատանալ։ Բայց տեսնելով պատուրնէրուն և երդուեալներուն անխռով դէմքերը, զայրացաւ և այն առեն բոլոր ուժովը պոռաց

թէ ինք անմեղ մ'էր։ Բայց իր այդ ազազակն ալ չատ բնական և չատ սովորական բան մը ըլլալը կարդալով դատաւորներուն դէմքին վրայ զգաց իր ուժերուն սպառիլը։

Իր աչքերը սկսած էին արցունքով ողողիլ և ինք համակերպած էր ցվերջ հանդուրժել այն անօրէն ու անգութ անարդարութեան որ իր մասին կը գործուէր։ Պարապայ մը մանուանդ գինքը չափազանց զայրացուցած էր, այն որ այս խիստ վճիռը գերահաս մարդոց կողմէ իրեն սահմանուած էր, և ոչ թէ ծերերու կողմէ, այո՛, անոնց կողմէ որոնք սովորաբար իրեն կը նայէին այնքան անճնահաճութեամբ։ Անոնցմէ մէկը միայն, ընդհանուր դատախազը բացառութիւն կը կազմէր։

Մինչ դատավարութենէն առաջ, և գաղարի միջոցներուն, կալանաւորներուն խցիկին մէջ նստած էր, տեսաւ որ այդ մարդիկը, գործի մը պատրուակով կամ նոյն իսկ անհնկալ մտնելու ու գինքը տեսնելու ախիժով, սենեակին բաց դուռնէն իրեն կը նայէին։ Եւ յետոյ, չես գիտեր ինչ անլայտ մտածումով, այդ միևնոյն մարդիկը գիտակի պատասխատած էին գինքը, թէեւ իր գէմը նիւթուած ամբաստանութեան գէմ ինք բոլորովին անմեղ մը եղած ըլլալ։

Ան արտասուած էր և յետոյ արցունքները վերջացեր, ցամքած էին։ Ու երբ, դատավարութենէն վերջ, գինքը Սրգաբութեան տեսանին մէջ բանտարկեալներուն սենեակը փակած էին, սպասկով դէպի բանտ իր փոխադրութեան, ան մէկ մտածում մը ունէր. ծխել։

Գինքը այս վիճակին մէջ էր որ տեսան Պոչքօվա և Քաւթիմքին որոնք սրահ բերուած էին նմանապէս վճիռէն ետքը։ Պոչքօվա սկսած էր կշտամբել և « Թիասպարա » կոչել գինքը։

—Է՛ նայիմ, դատդ չտեսնցա՞ր, ինչպէս ինքզինքդ արդարացուցի՞ր, կարծեմ թէ ի գերեւ ելաւ, մնդք քեզի սահակ: Սանելիքդ առիր, գնա բանդ, ա՛լ թիւարանին մէջ գեղեցիկ երեւնալ չկայ:

Մասլօվա լուռ կը մնար. ձեռքերը իր տառատակին թեւերուն մէջ դրած, ու, գլխահակ, ամէն մէկ քայլին յամառօրէն առջին նայելով: Ան ըսաւ միայն.

—Ձեզի հետ գործ չ՛ունիմ ես, հետեւաբար դիս հանգիստ թողէք: Գործ չ՛ունիմ ձեզի հետ, — կրկնեց բազմիցս. յետոյ լռեց:

Նէ քիչ մը ոգեւորուեցաւ երբ Պոչքօվա և Բառթիմքին իր խուցը բերուեցան և պահնորդ մը երկք րուբլիի թղթադրամով մը ձեռքը բռնած ներս մտաւ:

—Մասլօվան դո՞ն ես, — հարցուց պահնորդը, նե թղթադրամը անոր երկարելով աւելցուց, — Դրիոզը կին մըն է:

—Ի՞նչ կին.

—Ա՛ռ չեմ գիտեր· ձեզի հետ չենք կրնար խօսակցիլ:

Դրամը ղրկուած էր Մասլօվայի հանրատան վարձակալուհիին՝ Բիմթաչնայի կողմէ: Այս կինը, առանձին կանչելով, քարտուղարին հարցուցած էր թէ կրնա՞ր դրամ տալ Մասլօվայի, և անոր հաստատական պատասխանին վրայ, զգուշութեամբ հանելով չուխայական մորթէ ձեռնոցը, որ իր սպիտակ և մսոտ ձեռքը կը ծածկէր, նէ իր մեռաքսակ ներքնազգեստին գրպանէն թղթադրամներով լեցուած նորաձեւ պայուսակ մը հանած էր: Բազմաթիւ պարտաթուղթերու և մուրհակներու մէջէն, նէ երկու-քու կէս րուբլիի թղթադրամ մը ընտրեց, և անոր վրայ արձանագրամ յիսուն կոպէկ ալ աւելցնելով. ամէնքը քարտուղարին յանձնեց: Սա կանչեց պահնորդը և այդ դումարը կնոջ ներկայութեան անոր յանձնեց:

—Կ՛աղաչեմ որ չուտ մը իրեն յանձնէք, — ըսաւ Քառօվնա Ալեքսիէվնա պահնորդին:

Այս վերջինը վիրաւորուեցաւ ներա անվստահութենէն. ասով կրնայ բացատրուիլ միայն Մասլօվայի հանդէպ ցոյց տուած իր գժկամակութիւնը:

Բայց Մասլօվա սքանչացած էր ընդունելով այս դրամը որ իր փափաքը գոհացնելու պիտի ծառայէր:

« Կը բաւէ միայն որ կարենամ չուտով գլանիկներ հալեցնել լնծի» ըսաւ ինքնիրեն:

Բոլոր իր մտածումը ծխելու այս միակ փափաքին մէջ կը կեդրոնանար: Ատոր այնքան կը տենչար որ խըցեակէն դուրսերով ներս մտնող ծխախոտի հոտը անյուսմամբ կը ծծէր: Բայց իր փափաքը գոհացնելու համար ընդ երկար սպասել: Քարտուղարը որ գատապարտեալները գատարանէն դէպի բանտ պիտի տեղափոխէր զանոնք մուցած էր արդարեւ և փոստատանի մը հետ արդիւնած օրաթերթի մը յօդուածին վրայ վիճաբանելու զբաղելով ուշացած էր:

Վերջապէս, ժամը 5 ին միջոցները, Մասլօվա ճամբու ղրուելուց երկու պահնորդներու հետ՝ Նիժնի-Նովկորոդցին և Չուվաշին հետ որոնք գինքը Սառանին հասնելէ մէկ գոնէն դուրս հանելին: Հազիւ գատարանին բակէն անցած էին, նէ անոնց քանի կոպէկ տուած էր խնդրելով որ իրեն երկու ձերմակ հաց և գլանիկներ գնեն:

Չուվաշը խնդալ սկսած էր.

—Ա՛տ ալ լա՛ւ, կերթանք և կը գնենք— ըսած էր:

Ձիհնուորը գնելու գացած էր հացերը և գլանիկները և մնացած դրամը պարկիչտուհիամբ իրեն վերադարձուցած էր: Բայց արդիւնած էր ճամբան ծխելը: Հետեւաբար Մասլօվա մինչեւ բանալ հասած էր առանց երբէք իւր ծխելու փափաքը գոհացնելու:

Բանտին դուռը հասած միջոցին հոն կը հանդիպէր երկամուղիով բերուած հարիւրաւոր բանտարկեալներու կարաւան մը խաչաձեւած էր ներս մտած պահուն։ Կային անոնց մէջ ծերեր և դեռահասներ, մօրուքներ և ածիլուածներ, Ռուսիացի և ուրիշ ցեղեր։ Ոմանք զլուխնին կխոով ածիլած էին և ոտքերնուն երկաթներ կը կրէին։ Բանտ կը լեցնէին փոչիով, իրենց քայլերուն և խօսակցութիւններուն աղմուկով, և քրտինքի բարակ բորբոսի հոտով։ Ամէնքն ալ, Մասլովայի քովէն անցած առիններն, զինքը գնահած էին։ Ոմանք անոր մօտեցած էին հրապուրելու անկով։

—Հօ՛, հօ՛, ազուր աղջիկ, — ըսած էր մէկը։

—Յարգանքներս օրիորդին — ըսած էր ուրիշ մը աչքերովը քմծիծով։

Եւ անոնցմէ մէկը, թխադէմ, ածիլուած գլխով և անխնամ մօրուքով, անոր մօտեցած էր, իր ոտքերուն երկաթները թնդացնելով, զինքը մէջքէն բռնելու համար։

—Ձճանչցար, պիս, քոյ բարեկամդ։ Բայց լինձի նայէ՛, այդ ձեւակերպութիւններդ ուրիշին ծախէ.— ըսած իրեն ցուցնելով իր ակռաները և բոցակէզ աչքերը հրը նէ հեռու հրից զինքը։

—Ու գո՛ն, չո՛ւն, ինչ կընես հոս.— պոռացեր էր բանտի փոխ-անօրէնը, յանկարծ երեւան գալով։

Իսկոյն թխադարտը նա քաշուած էր, քամակը ծռած. և փոխ-անօրէնը Մասլովայի դարձած էր։

—Դո՛ւն ալ, ինչ գործ ունիս հոս։

Մասլովա այնքան յոգնած էր որ իր ուժերը չէին բաւած ըսելու թէ գատարանէն կը վերադառնայ։

—Վճռարեկ առանձին կուզայ, Տէ՛ր, պատասխանած էր, ձեռքը գդակին վրայ դրուած զինուորներէն մէկը։

—Զինքը պահնորդապետին առաջնորդելու է, ինչ է սա խառնաչփոթութիւնը։

—Պատրաստ եմ ձեր հրամաններուն. Տէ՛ր։

—Սօքօլո՛ֆ, առ ատ,— պոռացեր էր փոխ-անօրէնը։

Պահնորդապետը Մասլովայի մօտենալով, զայն վերստին թեթեւամբ բռնած էր ուսէն և գլխով նշան մը ընելով իրեն, ինքնաճամբ առաջնորդած էր զինքը կիներուն նրբանցքին մէջ. հոն իր վրան խուզարկած էին առանց բան մը գտնելու (գլանիկներու տուփը հացին մէջ պահած էր), և զինքը մտցուցած էին այն սրահը ուրկէ առաւօտուն մնկնած էր։

ԺԵ.

Խուցը ուր Մասլովա բանտարկուած էր, քսանը մէկ ոտք երկայնքով և տասը վեց ոտք լայնքով երկայն սրահ մ'էր ուր միայն երկու պատուհան և խարխուլ երնոց մը կը գտնուէր։ Տարածութեան երկու երրորդը գրաւած էին իրարմէ անչատ քսանի չափ անկողիններով։ Մէջտեղը դուռին դիմացն, կախուած էր ապտուտած սրբանկար մը որուն առջեւ կանթեղ մը վառուած էր, և ուրիկ անմեռուկներու փունջ մը կախուած էր։

Ջախակոտմը դուռին եռեւի անկիւնը, ապրանքի մը գրուած էր։ Երեկոյեան զննութիւնէն վերջ, կալանաւորուհիները հոն փակուելան գիշերուան համար։

Տասնըհինգ հոգիներ ամբողջ սրահը լեցուցած էին. 12 կին և 3 տղայք։

Սրահը դեռ լոյս էր, և երկու կիներ միայն պառկած

էին: Մէկը թափառաշրջութեան համար բանտարկուած հիւծախտաւոր կին մ'էր, միւսը ապուշ մը որ առանց անցագրի ըլլալուն ձերբակալուելով օրուան մնծագոյն մասը գոնով կ'անցուներ:

Հիւծախտաւորը չէր գնահատեր, բայց իր աչքերը բաց՝ գլուխը իւր ծալուած վերարկուին վրայ դրած՝ պառկած էր ան և կը ջանար զսպել լորցուածքը որ իր կուրծքը կը գրգռէր:

Միւս կիներուն մէջէն, որոնք մնծամտանութեամբ հոլանտական թոնել կուսէ չապիկներ հագած էին, ոմանք կարկատաքներ կընէին, իրենց խչտակներուն վրայ նստած. ուրիշներ, պատուհաններուն առջեւ յենած բակէն անցնող կալանաւորներուն թափորը կը դիտէին:

Երեք կարկառ կիներէն մէկը Բարապղեվա անունով այն ծերուկն էր որ, առաւօտուն, Մասլօվայի հետ դուռն լուսանցքէն խօսակցած էր: Բարձրահասակ, հուժկու, խժռռատեմ կին մ'էր, պռոստած խոշոր ջոնքերով, մոլի ծնոտներով, ցանցառ մազերով որոնք կը թխանային իր քունքերուն վրայ, ու երեսին վրայ մազոտ ելեւէջով մը: Այս կինը բանտարկութեան պատասխանատուած էր սպանուած ըլլալուն համար իր ամուսինը որ իւր աղջիկը կ'առեւանգէր:

Այս սրահին մէջ, իրր երիցագոյնը միս և օղի ծախելու մենաշնորհը ունէր ինք: Կը կարկաէր ան, հիմայ, ակռացը դրած և ասեղը գիւղական ձեւով մը բռնած, այսինքն իր խոշոր գոզացող ձեռքին երեք մատներովը:

Անոր քով նստած էր ուրիշ կին մը որ նմանապէս կոչտ կանեփակտաւէ պարկ մը կը կարէր: Երկարհասակ, բուռ պահապանի մը կինն էր որ երեք ամուսան բանտարկութեան պատասխանատուած էր, մոռցած ըլլալով, գիշեր մը, կառախումբի մը անցած միջոցին, իր լսպտերը վա-

ռել, որով փոքր միջադէպի մը պատճառ եղած էր: Կարճահասակ, տափակ գիմով, պզտիկ ճերմկիկ աչքերով, բարեկեմ և խօսուն կին մ'էր ան:

Երրորդը ծաղկափթ աղջիկ մ'էր Ժէնիչքա անունով, բոլորովին ճերմակ և վարդագոյն այտերով, մանկական խիստ գեղեցիկ չողչողուն աչքերով և գլխաշորջը խարտեաշ մազերու երկու խոպոպուած հիւսկեր: Բանտարկուած էր իր ամուսինը առանց բանաւոր չարժառիթի թունաւորել փորձած ըլլալուն համար, իր ամուսնութենէն անմիջապէս վերջը: (Ձինքը տասնըվեց ամսոյ հասակին մէջ առանց իր հաւանութեան ամուսնացուցած էին): Բայց ուղիղ ամուսան մէջ որու միջոցին երաչխաւորութեան տակ ազատ թողուած էր, ոչ թէ միայն ամուսնոյն հետ հաշտուած էր, այլ նոյն իսկ, սիրահարած էր անոր. այնպէս որ պատասխանութեան միջոցին, նէ անոր կը պատասխանէր հոգւով և մարմնով: Թեպետեւ իր ամուսինը, անոնը, բայց մանաւանդ զօքանչը, որոնք իրեն վրայ ճչմարիտ գորով մը կը տածէին ոչ մէկ միջոց չը խնայեցին զինքը ազատ արձակել տալու համար, բայց ի զո՛ւր. նէ Սիպերիա աքսորանքի եւ տաժանակիր աշխատութեան վճիռը ընդունած էր:

Բարի, զուարթ, մշտաժպիտ Ժէնիչքան Մասլօվայի չատ մօտ կը պառկէր, և այնքան սիրով էր անոր հետ որ զայն միշտ կը յարգէր եւ ամէն խնամք կը նուիրեր անոր:

Փիչ մը անդին, ուրիչ երկու կիներ անգործ նստած էին անկողնի մը վրայ: Մէկը քառասնամեայ կին մ'էր, ժժգոյն և նիհար դէմքով, որ հաւանաբար չատ գեղեցիկ եղած ըլլալու էր երբեմն: Իր նիհար սպիտակ կուրծքին վրայ տղէկ մը կը պառցնէր: Այս կինը պատասխանուած

էր իշխանութիւան դէմ ըմբոստացած ըլլալու յանձանքով։

Օրին մէկը զինուորագրեալ մը ապօրինօրէն իրենց գիւղէն բռնի զօրութեամբ տարուած միջոցին ժողովուրդը ոստիկանական պաշտօնեան կեցնելով անոր ձեռքէն կ'ազատէ զինուորագրեալը։ Ինչ որ առար հօրաքոյրն էր ինք եղած էր որ ամէնէն առաջ սանձը բռնած էր ձիուն, որուն վրայ նստեցուցած էին զինուորագրեալը։

Ծերուկ, կազ, թխադոյն աչքերով կին մը այդ մանկամարդ մօրը քով նստած էր։ Կրակարանին հետ անկողնին վրայ նստած, բռնել կը ձեւացնէր չորս տարեկան մանչ մը որ իր չուրջը կը վազվռտէր, խնդալով զուարթօրէն։ Այդ տղեկը բարակ չապիկ մը հագած էր միայն և մազերը չատ կարճ կտրուած էին։ Փոքրիկ տղեկը կը վազէր և կը կրկնէր յաճախ իր խնդուքներուն մէջ. «Օ՜խ, չբռնէք կոր զիս»։

Այդ կինը և իր զաւակը իրր հրճիգ ամբաստանուած էին։ Իր բանտարկութիւնը կատարեալ զուարդուքեամբ կը կրէր, բայց կը մնդքնար իր զաւակը, և գլխաւորաբար իր «մարդուկ»ը որուն համար կը վախնար թէ տասկալի վիճակի մը մատնուելով զինքը լուացող մը չպիտի գտնուէր։

Այս հօթը կիներէն զատ չորս կիներ ևս կային որոնք բաց պատուհանի մը առջեւ երկաթ ցոգերը բռնած կեցած էին։ Նչան ու ձայն կուտային բակէն բանտարկեալներուն որոնց, դատարանէն վերադարձին, հանդիպած էր Մասլօվա։

Այս կիներէն մին խոշոր ու ծանրադէմ խարտեաշ մ'էր, թօչուտմորթի մարմնով կարմիր մազերով, ու դէմքին վրայ լեցուած սպիներով։ Պատուհանէն վար, խոպոտ ձայնով մը անվայել ու լկտի բառերու տարափ մը կը պոռթկար բերնէն, ու կոչտութեամբ կը խնդար բարձրաձայն։ Հոս այս կինը իւր գողութիւնը կը քաւեր։

Առար քով թուխ կին մը կը կենար, որուն՝ երկայն հասակը և կարճ սրունքները տանջամնայ տղու մը կերպարանքը կուտային։ Դէմքին վրայ կարմիր պալարներ եղած, աչքերը մեծ՝ սեւ, և նեղ չրթունքներ որոնք չէին կրնար իր երկայն ակռաները պահել։ Ծրքջալիր խնդուքներ ունէր երբ լսէր իր զրացուհիին բանտարկեալներուն ուղղած պատասխանները իր պչրանքին և մանաւանդ նորաձեւութիւններու հանդէպ իր սիրոյն համար զինքը Գեղանոյշ յորջորջած էին։ Նէ ամբաստանուած էր թէ՛ իրր գող և թէ՛ հրճիգ։

Իրեն հանուբ, չատ ազատ, թուխ չապիկով կը կենար նիհար, ոսկրուտ, ոլորմնկի կին մը որ գողութեան մը մեղսակից ամբաստանուած էր, իր արգասաւորուած խոչոր փորովը ոտքի կեցած էր մունջ երբեմն սակայն ժպտելով, համբերատար մտիկ կ'ընէր, բակէն անցած գարձածին։

Առանց մօտ կեցած էր բարի ցայտուն աչքերով կարճահասակ դէր կին մը որ խարդախուած ոգելից ըմպելիներ ծախելուն համար գատապարտուած էր։ Կինը զաւակ մը ունէր որ կուզ կիսջը հետ կը խաղար և հօթանամնայ աղջիկ մը որուն անպատշաճ մնալով, իրեն հետ բանտարկուած էին։ Կինը պատուհանին առջեւ կեցած կալանաւորները կը դիտէր, մէկ կողմէն անդադար իր գուլպան հիւսելով, և աչքերը կը գոցէր, իբրեւ թէ չհանէր բանտարկեալներուն բակին մէջ զրուցածները։ Գալով հօթնամնայ աղջկան, որ գրեթէ սպտակագոյն խարտեաշ մազեր ունէր խանգարուած՝ կռչած էր իր փոքրիկ նիհար ձեռքովը չիկագոյն մազերով կնոջ ներքո-

նազգեաստին, աչքերը սեւեռած մարիկ կ'ընէր ուշադրութեամբ կիներուն եւ բանտարկեալներու մէջ փոխադարձուած հայհոյանքները եւ կը կրկնէր զանոնք ցած ձայնով, իբր թէ գոց ընար:

Վերջապէս տանտիկնուհիները, որ ուշադրութիւն չէր ընար չուրջը անցած զարճածին, լուսարարի մը աղջիկն էր: Սա իր նորածին զաւակը հորի մը մէջ խեղդած էր: Խոշոր աղջիկ մ'էր, բարձրահասակ, խարտեաշ, հաստ եւ կարճ մազը ոսկեզօծ եւ տձեւ հիւսկով մը, ցայտուն եւ սեւեռած աչքերով, բոլիկ ոտքերով եւ գորշ կտաւէ չալիկով, վեր վար կը քալէր անդադար, անկողիններու անջրպետներուն մէջէն առանց մէկուն նայելու, կամ խօսելու եւ պատին ծայրը հասնելուն չանկարծ ետ դառնալով:

Մասլօվան զուրս հանելու համար երբ զուռը բացուեցաւ ամէնքը անոր զարճան: Նոյնիսկ այդ լուսարարին աղջիկը կեցուց վայրկեան մը Մասլօվայի վրայ իր ակնարկը չոքքերը բարձրացնելով, բայց առանց բառ մը արտաբերելու, չարունակեց իր մեքենական գնացքը:

Բոռասպլէվա իր ասելը կարած պարկին խոխճելով Մասլօվան դիտելու ելաւ.

—Օ՜, մահիկը կ'երեւայ,— պօռաց իր բամբ ձայնով,— նորէն վերադարձա՛ր մինչեւ ետ կը կարծէի թէ ազատ ձգած են քեզի:

Աւիտոցը հանեց եւ դրաւ, իր գործին հետ, անկողնին վրայ:

—Մինչ պզտիկ հօրաքոյրը եւ ես այնպէս կարծեր էինք որ ձեզի իսկոյն ազատ արձակեր են, ատանկ պատահմունքներ ալ եղած է կ'ըսեն: Ոմանք նոյնիսկ զրամ ժողված զուրս կելլեն, բաղդը գիտէ,— ըսաւ կառուցիներու պահնորդուհին երգելու ձայնով մը:— Բայց եկու տես որ մենք սխալ ենք գուշակեր: Ամէն բան Աստուծոյ ձեռքն է, ազուա՛րս.— աւելցուց խանդակաթ ձայնով մը եւ կարը չարունակելով:

—Ուրեմն իրա՞ւ դատապարտուած ես,— հարցուց խանդաղատանքով Ֆէնիչքա, Մասլօվայի նայելով իր աղուս երիտասարդ աչքերով:

Մասլօվա, չպատասխանեց: Մօտեցաւ իր անկողնին որ Բոռասպլէվայի անկողնին մօտիկն էր, եւ նստաւ:

—Է, նոյնիսկ չէք ալ ճաշած թերեւս,— ըսաւ Ֆէնիչքա, կելլելով տեղէն եւ Մասլօվայի քով գալով:

Առանց պատասխանելու, Մասլօվա հացերը մնացրին վրայ դրաւ եւ հանուեցաւ, իր աղտոտ-փոչոտ վերարկուն հանեց, քակեց գլխուն պերոզը որ իր մազերուն խոպոպները կը ծածկէր եւ նորէն նստաւ:

Կուզ ձերուկը որ, սրահին միւս ծայրը, մանչին հետ կը խաղար, իր կարգին իրենց մօտեցաւ.

—Ց՛, ց՛, ց՛,— լեզուն չպնդեցուց գլուխը խղճագին ներքցնելով:

Մանչուկը նահեցաւ վազեց: Իր վերին չրթունքը ցցած, Մասլօվայի բերած հացերուն նայեցաւ յառած աչքերով: Երբ, այդ օրը իրեն պատահած ամէն բաներէ վերջ, Մասլօվա տեսաւ այս համակրալից դէմքերը իր չրթները դողացին, եւ փափաք զգաց լալու, բայց յաջողեցաւ զայդ զսպել մինչեւ որ ձերուկ կինը եւ մանչը իրեն մօտեցան: Երբ ձերուկ կնոջ բերեն քաղցր եւ կանկիկ բացատրութիւնները լսեց եւ հանդիպեցաւ մանչ-

չուկին լուրջ աչքերուն որոնք ամէն վայրկեան հացերէն դէպ ի իր երեսը կ՚ուղղուէին. ասոնց չկրցաւ դիմանալ, բոլոր իր տրամադիծերը սարսռացան, և յորդ արցունքներու մէջ բզճկեցաւ։

—Քանի՞ անգամ էր որ քեզի ըսի թէ վարպետորդի վաստառան մը ընարէ.— ըսաւ Ռոսապէլվա,— է լաւ, ինչ պիտի ըլլայ. տարապրոբիէն։

Մասլօվա չկրցաւ պատասխանել, արցունքները կը թաթխէին աչքերէն։ Հայրն մէջէն հանեց իր գլանիկները տուփը, որուն վրայ հոլանի և գեղահիւս մագերով վարդագոյն կնոջ մը պատկերը գծուած էր, և զայն Ռոսապէլվայի երկարեց։ Ռոսապէլվա պատկերին նայեցաւ, գլուխը երերցուց, կարցիս չհաւանելով Մասլօվայի՝ ապանի բաներու յիմարօրէն դրամ վատնելուն, ու մէջէն գլանիկ մը առնելով լամբարէն վառեց, չունչ մը քաշեց և տուաւ Մասլօվայի որ ծխէ։ Մասլօվա որ կուլար տակաւին, սկսաւ անյագօրէն ծխել։

—Տաժանակիր աշխատութի՛ւն,— հեծեծեց վերջապէս երկու հեծկլտուքներու մէջ։

—Աստուծմէ՛ ալ չեն վախնար, այդ անիծեալ բղեզները, մրմռաց Ռոսապէլվա,— ասանկ աղջիկ մը ինչպէս կը պատասխանեն։

Նոյն վայրկեանին լսուեցաւ բաբթրագոյն և կոչտ քրքիջներու ձայն մը որ պատուհանին առջեւ կեցող կիներէն կու գար։ Այդ լսելով ու խոպոտ քրքիջներուն մէջէն, փոքրիկ աղջկան ձայնն ալ լսուեցաւ։ Սրատարակոյս բակը կեցող բանտարկեալներէն մէկին անճոռնի մէկ շարժառէն էր որ այս լման զուարճութեան չարժառիթը եղած էր։

—Հա՛յ գերծուած չուն, տեսա՞ր մի ըսածը,— ըսաւ խարտիչահեր կինը, իր գեր մարմինը խնդուքովը ցնը-

ԴԱՇՏԻՆՅԵՐԻ ՏՈՒՆ. ՊԻՈՆՈՒՄ

նելով, մինչ վանդակացողին կրծքնած, անխմաստ ու զզուաքարշ բառեր կը քրթմնջէր։

—Սա մուրտա անճոռնիին հառաջները կը լսե՞ս։ Ի՞նչ կայ որ կը խնդայ,— ըսաւ Թոռապլէվա, և զառնալով կրկին Մասլօվայի,— քանի՞ տարուան համար,— հարցուց իրեն։

—Չորս,— պատասխանեց Մասլօվա, արցունքներու այնպիսի յորդումով մը որ անոնցմէ մէկը իր գլանիկին վրայ ինկաւ։

Մասլօվա ճմլեց զայն բարկութենամբ իր ձեռքին մէջ, նետեց և ուրիշ մը առաւ։

Մինչ սա խօսակցութիւնները կը չարունակուէին բանտարկեալները բանտին բակէն մեկնած էին արդէն։

Կիները որոնք պատուհանին առջեւ խմբուած լլկուխաղերը փոխանակած էին անոնց հետ, դարձան Մասլօվայի քով։ Առաջին հոն հասնողը, իր աղջնակին հետ գինեպանուհին եղաւ։

—Ի չատ լաւ, քոյ վրադ ինչո՞ւ այնքան ծանր վճիռ,— հարցուց Մասլօվայի քովիկը նստելով, և աչխատելով չարունակելով իր գործին հիւսել։

—Ինչո՞ւն կը հարցնես, որուհետեւ դրամ չունի։ Եթէ դրամ ունենար, վարպետորէն և խորամանկ փաստաբանի մը կուտար որ գինքը ազատէ։ Մէկը կը ճանչնամ ես անոնցմէ—չեմ գիտեր ինչ անուանով—թուամազ, խոչոր քիթով մէկը, ատիկա, ազուռոս, ջուբին խորէն չուի չոր կը հաներ քեզի։ Ինձի ասա՛նկ մէկը կ՚ուզէր։

—Ատորպէս, այո՛,— ըսաւ Գինեպանը ակռաները ցուցնելով։— Բայց այդ կոկորդին հազար բութլի չի բաւէր։

—Ի՞նչ սեւ բախտ,— ընդմիջեց ծերուկ կինը որ իրը հրճիզ ամբաստանուած էր։— Հապա ես, ըսել չլլ-

լայ, խնդճ ամուսինս զառեցին իւր կնոջմէն և թողուցին մինակը որպէս զի կեր ըլլայ ոչխիներուս, ու դիս ալ կը բանտարկեն հիմա, իմ վերջին օրերուս մէջ—և սկսաւ հարիւրկերտող անգամը ըլլալով իր պատմութիւնը։

—Վերջապէս խոստովանիմ մի վնասէք, բանտը կամ չքաւորութիւնը, որը կուգաս ընտրէ, հրաւէրի պէտք չունին,— ըսաւ գինովանուհին։ Եւ յանկարծ. իր աղջիկին գլուխը դիտելով, գուբպան վար գրաւ, զաւակը ծունկերուն մէջ առաւ, և մեծ ճարպիկութեամբ՝ մազերուն մէջ վնասուածքի նայաւ— «Ինչու օղի կը ծախես» ըսաւ ինքնիրեն. «Ինչու կը ծախեմ մի, հապա տղաս ինչ կերպով կրնամ մեռցանել։»

Այս «օղի» բառը. Մասլովայի մտքին մէջ խմելու փափաք մը արթնցուց։

—Եթէ գաւաթ մը ըլլար կը խմէի,— ըսաւ Քոռապլեվայի, սրբելով իր արցունքները չապիկին թեւնոցովը։

Սկ իւր յուզումը անցած էր, և մերթ մերթ յառաջ մը իւր չրթներէն կը թռչէր։

—Ուրեմն վճառէ՛, ըսաւ Քոռապլեվա։

ԺԲ.

Մասլովա իւր գրպանէն հանեց Տիկին Քիմայէֆի տուած թղթադրամը և զայն Քոռապլեվայի տուաւ։

Քոռապլեվա կարդալ չէր գիտեր, տարաւ զայն Գեղանոյշին որ հասկցուց իրեն թէ այդ թղթի կտորը երկուքուկէս րուբլի կարժէր։ Մօտեցաւ, յետոյ սեղանին

որուն մէկ գարանէն գուբս հանեց օղիի պղտիկ սրուակ մը։ Սա տանելով, կինները որոնք հոս խմբուած էին իրենց տեղերը վերադարձան։ Մասլովա, անդին իր վերարկուին և գերազին փոշինները վար առնելով, նստաւ իր անկողնին վրայ և սկսաւ հացը ուտել։

—Բնդի թէյ պահեր էի, հիմայ պաղեցաւ սակայն,— ըսաւ իրեն Ֆէնիչքա որ բռնած էր թէյամանի մը և հնուտի լամիերով պատուած թիթեղեայ սկահակ մը։

Թէյը խակապէս, բոլորովին պաղած էր և ամանը աւելի թիթեղ քան թէյ կը հոտէր։ Սակայն Մասլովա պարպեց զայն, և սկսաւ հացը թաթխելով ուտել։

—Ֆէնիչքա, նկուր մէկտեղ ուտենք, պօռաց պղտիկ մանչուն, իր հայեցն կտոր մը փրցնելով և անոր երկարելով։

Մասլովա՝ Քոռապլեվայի բերած օղիի սրուակէն և սկահակէն հրամցուց իրեն և Գեղանոյշին։ Այս երեք բանտարկեալները կը նկատուէին բանտախուցին իրը երեք ազնուապետական որոնք քիչ մը ղրամ ունէին, և իրենց ունեցածը ամէնուն մէջ կը բաժնէին։

Մասլովա ընդհատ զուարթանալով, պատմեց ինչ որ պատահանին մէջ պատահած էր իրը ակնառու դէպք միմօսելով պաշտպան փաստաբանին բոլոր չարժուձեւերը և չեչոը։ Նկարագրութիւնը երբ այն մարդոց որոնք ամբողջ օրը փութիկոտութեամբ գինքը հետապնդած էին։ Դատաստարանին մէջ ամէնքը իրեն խնդալ ակնարկներ ուղղած էին, և գատաւորներէն վերջ տակաւին, իր արգելատեղին մէջ գինքը գիտելու եկած էին։

—Պահնորդներէն մէկը ինծի կ'ըսէր նոյնիսկ. «Ամէնքն ալ քեզի գիտելու համար կուգան»։ Եկողներէն մէկը կ'ըսէր «Ո՞ւր է այնինչ թուղթը» ուրիշ մը ուրիշ բան։ Գիտէի որ թուղթի կտորի պէտք չունէին,

ինձ լափելու կուգային իրենց աչքերով։ Ի՜նչ ճարպիկ արուեստագէտներ, կը պատմէր ժպտադէմ գլխու երեք րոպով մը որ յանդիմանութիւն մը կար։

—Այո՛, այդպէս էր. դիտել տուաւ կառուղիներու պահնորդութիւն, որ իր երաժշտական ձայնովը վերսկսած էր ճառել։— Շաքարը տեսնող ճանճերուն կը նմանին անոնք։ Եթէ ուրիշ գործի մը համար ըլլայ, չեն յոգնիր մինչեւ հոն, բայց ասանկ բաներու համար, միշտ պատրաստ են։

—Նոյնիսկ հոս,— ընդմիջեց Մասլօվա ժպտելով,— նոյնը կ'ընեն դարձեալ։ Հազիւ բանտէն ներս կը մտնէի, երբ չոգեկառքէն եկած բանտարկեալներու կարաւանի մը հանդիպեցայ։ Ձիս այնքան նեղացին որ չգիտեմ անոնց մէջէն ինչպէս պրծայ։ Բարեբաղդաբար փոխ-անօրէնը գիրենք սաստեց։ Անոնցմէ մէկը մանաւանդ կատղած չուն գարձեր էր, պէտք եղաւ որ, գլխովը հեռացնելու համար հարուածեմ։

—Սա որո՞ւ կը նմանէր, հարցուց Գեղանոյշ։

—Մօրուանի, թուխ դէմքով մէկը։

—Ուրեմն ան պիտի ըլլայ։

—Ա՛ն, ո՞վ.

—Այո ճիշտ, Շէնքօֆն է։ Քիչ մը առաջ բակէն անցաւ։

—Բայց Շէնքօֆը ո՞վ է։

—Ինչպէս, չճանչցա՞ր Շէնքօֆը։ Երկու անգամ աքսորանքէն չփախաւ։ Նորէն բռներ են, բայց նորէն պիտի փախչի, նոյնիսկ պահնորդները կը վախնան անկէ — աւելցուց Գեղանոյշ որ յաճախ տեսակներ փոխանակած էր, թագուն միջոցներով, բանտարկեալներուն հետ և տեղեակ էր բանտի բոլոր գործերուն։— Ան պիտի փախչի նորէն գիտեմ, և ատոր հոս է բուն կատակերգութիւնը։

—Թերեւս, բայց մեզի ալ չէ որ իր հետ պիտի տանի անչուշտ — դիտել տուաւ Բօռոպկիվա, Մասլօվայի դառնալով։— Բայց Մասլօվա, հիմայ աւելի ազէկ կը լսես որ մեզի քու դատախազիդ վերակատարութիւնը նկարագրես։

Մասլօվա ըսաւ թէ ոչինչ գիտէ այդ մասին։

Ան սանն խարտիչահեր կինը, իր երկու պիտակաւոր ձեռքերը թանձր կզակին մէջ դրած և ազնուական կատագօրէն գլուխը քերելով, այդ երեք «ազնուապետականները»ուն մտածեց որոնք կը չարաշահէին ձայնակից իրենց օգին։

—Ըսեմ քեզի թէ ինչ պէտք է ընես հիմա,— Բաթերինա ըսաւ Մասլօվայի։— Ամէնէն առաջ, պէտք է գրաւոր բողոք մը ընես դժգոհութիւններդ բացատրելով, կեսոյ սա տեղեկացնես քու պաշտպան փաստաբանիդ.

— Գնա՛ բանդ, կին, պատասխանեց Բօռոպկիվա բարկութեամբ։ Արտաներուդ չենք կարօտիր մենք։ Մենք մեր ըրածը գիտենք, բա՛նդ գնա։

—Որո՞ւ կըսես, քեզի հետ խօսող կայ հիմա, դուն ինչ կը խառնուիս։

—Օգնեմ, գրգռեց քեզ, ատոր համա՞ր է որ սկսեր կալով մինչեւ հոս եկար, ըսէ։

—Ուրեմն անոր ալ լեցուցէք գաւաթը,— ըսաւ Մասլօվա, միշտ առատաձեռն և վեհանձն սրտով։

—Հիմա դեռ կեցի որ տեսնես թէ ինչպէս պիտի լեցնեմ ես անոր։

—Ինչ գոչեն ոչ կըլլաս, ես քեզմէ պիտի վախնամ պռոտց չեխահեր կինը Բօռոպկիվային վրայ յառաջանալով։

—Սա՛ անբարեսիրն նայէ։

—Ես գիտէի անոր ինչ ալիճ ըլլալը։

—Կորի՛ր ասկէ ըսէ, յարեց Բօռոպկիվա, փո՛ւռ գլուխ։

—Ինծի՛ ևս որ փուտ գլուխ կ'ըսես... : Վայ թիա-պարա բղէդ,— պօռաց չիլհաները :

Եւ մինչ այս վերջինը յարձակողականի նախադպլը կ'առնէր Բօռասպլէվա հարուած մը տուաւ անոր մերկ և պարարտ փորին :

Շիլհաներ կինը կարծես ասոր կը սպասէր : Յանկարծական չարժումով մը բռնեց մէկ ձեռքով Բօռասպլէվայի մազերէն և միւս ձեռքով երեսին հարուած մը իջեցուց Բօռասպլէվա բռնեց այս ձեռքը, և նոյն պահուն Մասլօվա և Գեղանուշ ալ չիլհաներ կնոջ բազուկներէն բռնելով, աշխատեցան մէկդի քաշել զինքը, բայց ան այնքան ամուր բռնած էր մազերէն որ չկրցան զինքը բաժնել : Բօռասպլէվա, գլուխը մեկ կողմին ծռած, դիպուածական հարուածներ կ'իջեցներ իւր թշնամիին և կ'աշխատէր խածնել անոր բազուկը, մինչ միւս կինները իրենց չուրջը խմբուած կը պօռային և կը ջանային կռուողները բաժնել : Նոյնիսկ հիւծախտաւոր կինը հասած էր և հազալով կոխը կը դիտեր : Տղաքն ալ իրարու սկզմունքով կը պօռային և կուլային : Սկզմունքը այն աստիճան չաթացաւ, որ տնտուհին ու տնտուչը փութով վազեցին :

Երբ հակառակորդները իրարմէ զատեցին, և Բօռասպլէվա քակեց իր մազերուն խուրձը որմէ ինկաւ շիլհաներին վրցուցած մազերը : Ան ալ, իր կարգին, գեղնած կուրծքին վրայ ժողվելով իր պատռած չապկիը, և միաբերան սկսան պօռալ, ոռնալ իրենց ցաւերը և բացագանչութիւնները :

—Այո՛, այո՛, գիտեմ,— ըսաւ տնտուհին,— այս ամէնքը ընողը օղին է : Վաղը առաւօտ, պիտի խօսիմ տնօրէնին, որ ձեր գործը պիտի կարգադրէ : Այո՛, օղի՛ն... հիմայ չուտ ձեր տեղերը նստէք, ըսաւ տնտուհին : — Ձեր վէճերով մինչեւ երբ պիտի զբաղինք : Շո՛ւտ ձեր տեղերը և լռութի՛ւն :

Բայց հանդարտութիւնը չվերահաստատուեցաւ անմիջապէս : Երկար ատեն կռուոզ կիները, սկզբնապատճառին վրայ անհամաձայն մնալով, չարունակեցին իրենց վէճերը : Վերջապէս հակողները հեռացան, և կիները հանդարտելով պառկելու պատրաստուեցան : Ծերուկ կինը սուրբ պառկերին առջեւ աղօթելու եկաւ :

—Տե՛ս սատանք, երկու բզէզներ որոնք մեզի գաս տալու ելեր են. ըսաւ յանկարծ չիլհաները սրահին միւս ծայրէն, իւրաքանչիւր բառին զուգորդելով իր բառապանկէն ամէնէն ահեղի և խժալուր հայհոյանքները :

—Դո՛ւն,— յարեց Բօռասպլէվա, նոյն թշնամական հայհոյանքները կրկնելով, ուշադրութիւն ըրէ որ ես քու աչքդ չհանեմ այս գիշեր :

Երկու հակառակորդները լռեցին վայրկեան մը :

—Եթէ գիս բռնած չըլլային, քու աչքերդ պիտի փորէի,— սկսաւ խօսիլ նորէն խարտիչները : Նոյն խմաստով պատասխան մըն ալ չուշացաւ Բօռասպլէվայի կողմէ : Եւ ժամանակ ու ժամանակ, սրահին լռութիւնը կընդհատէր սպառնալիքներու և կչտամբանքներու նոր ցնցումով մը :

Բանտարկեալները ամէնքն ալ պառկած էին, և ոմանք կը խռկային արդէն : Բացի միայն, այդ ծերուկէն որ ծնրադրած պառկերին առջև կաղօթէր, և լուսարարին աղջիկը որ կը չարունակէր սրահին մէջ քալել ետ ու կաւին :

Մասլօվա ևս չէր քնանար, կը մտածէր անդադար որ հիմայ ինք ալ տաժանակիր աշխատութիւններու մատնուած թիւապարա մ'էր : Երկու անգամ արդէն զինքը այդ անունով յորջորջած էին : Նախ Պոչքօվա, յետոյ չիլհաները : Ձեր կրնար ասանկ մտածումի մի հետ հաչտուիլ :

Բօռասլէվա նախ իրեն կռնակը դառցուցած էր քննելու համար յանկարծ միւս կողմը գարձաւ կրկին։

—Տե՛ս բան մը որ մոքէս անգամ չանցաւ, իմ վրաս բնաւ չէի խորհած, ևս որ բան մը չըրած տեղս կը պատժուիմ։— Հեծեց ցած ձայնով Մասլովա։— Զարիք ընողներ կան որոնք անպատիժ կը մնան, իսկ ևս, ա-սանկ բան մը ըրած ըլլալու, ահա կորսուած եմ։

— ոչ մի ըներ, աղջիկս։ Սիպերիոյ մէջ ալ ժողո-վուրդ կայ Մարդ չկորսուիր հոն. հոն ալ կրնանք ապրիլ —պատասխանեց իրեն Բօռասլէվա զինքը մխիթարել ջանալով։

—Կորսուելուս վրայ չէ որ կը մտածեմ։ Բայց գի-տե՞ս կեանքը տժգոյնելի է հոն։ Այդ պէտք էր ըլլալ իմ ճակատագիրս, ևս որ վանժուած էի հեչ ձևոքի մը։

—Ոչ ոք կրնայ Աստուծոյ կամքին հակառակիլ,— պատասխանեց Բօռասլէվա հեծելով,— մէկը չկրնար, սիրելիս։

—Իրաւունք ունիս, քոյրիկս, բայց նորէն տժգո-նելի բան է։

Հետոյ լռեցին պահ մը։

—Ձայնը կ՚առնե՞ս կոր այդ աղիճին,— փսփսաց Բօռասլէվա, սրրկելով Մասլովայի ուշադրութիւնը այն տարօրինակ ձայնին ուր սրահին խորէն կուգար։

Այդ ձայնը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ չիկահեր կնոջ խեղդուող հեծեծանքը։ Հարեմչահները կուլար անոր հա-մար որ ինք նախատուած էր և մերժուած՝ խմելու այն օղին որուն այնքան կը ցանկար, անոր համար. մանա-ւանդ որ կը յիշէր, թէ իր բոլոր կեանքին մէջ ևս նա-խատուած, ծաղրուած, անարգուած, և ծեծ կերած էր։ Ջանալով քիչ մ՚ալ ինքզինքը մխիթարել վերջուշց աչ-խատանոցի գործաւորի մը հետ ունեցած նախկին սէրը,

յետոյ յիշեց նաեւ թէ այդ առաջին սէրը ինչպէս վեր-ջացած էր։ Այդ գործաւորը օր մը խմած վերադառնա-լով, կատակի համար հինգը ամէնէն փափուկ մասին վրայ արչատով քանց, և մինչ իր կինը ցաւերով կը պըր-կուէր, ինք և իր ընկերը խնդուքներով զուարճացան։

Յիշելով ան՝ հեծաց, խղճաց իր վրայ. և մտածելով թէ ոչ ոք զինքը պիտի լսէ, սկսաւ լալ տղու պէս, քի-թը վեր քաշելով և իր աղի արցունքները խմելով։

—Խեղճ կինը, մե՛ղք է, մրմնջեց Մասլովա,—

—Անշուշտ, մեղք է,— պատասխանեց Բօռասլէվա — բայց իրեն ո՛վ ըսաւ որ գայ կռուի մեղի հետ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

Ա.

Յաջորդ առաւօտուն, Նէխլիւտօֆ կրկին արթնցաւ, զգաց թէ բան մը պատահած էր իրեն, և նոյն իսկ առաջ ինչ ըլլալը յիշելէ առաջ, գիտցաւ որ չատ կարևոր և չատ գեղեցիկ բան մ'էր սա։

«Քաթիւշա, դատարանը»։ Այո՛, պէտք էր խորհիլ տուէթինէ, և լսել իրեն միմիայն բան իսկ ճշմարտութիւնը։

Ու ճիշտ այդ առաւօտուն, տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, իր սուրհանդակին մէջ կը գտնէր Մարիա Վասիլիէվնայէ — աւագորեակի Մարիամ Մագդաղինացիին նամակ մը։ Նէ բացարձակ ազատութիւն կուտար իրեն և իր մօտաւոր ամուսնութեան համար երջանկութեան բարեմաղթութիւններ կը յայտնէր։

«Ամուսնութի՛ւն», կրկնեց ան հեգնութեամբ «Սա ինձմէ հիմա որքա՜ն հեռու է»։

Եւ յիշեց նախորդ օրուան մտադրութիւնները. յայտնել ամէն ինչ ամուսինին, իրմէ ներում խնդրել, և իրեն պէտք եղած գոհացումը տալու պատրաստակամութիւն յայտնել։ Բայց այս առաւօտուն, այս ամէնքը ընել կարծեցին պէս դիւրին բան չենթադրեց։ Ինչու մարդու մը դէրթախտութեան պատճառ ըլլալ յայտնելով այնպիսի ճշմարտութիւն մը որով պիտի տառապէր։ Այո՛, երբ գայ իրեն և հարցնէ՝ ինք կրնայ պատմել ամէնքը, բայց ճիշտ սա նպատակով երթալ անոր և պատմել, սա ո՛չ։ Սա անհեթեթ կըլլար բոլորովին։

Յետոյ խորհրդածելով, տեսաւ որ ոչ նուազ դժուար էր բոլոր ճշմարտութիւնը պատմել Մխսիի։ Նոյնիսկ եթէ պատմէր ալ դարձեալ աներազած պիտի ըլլար նոքա։ Ինչպէս չատ մը ազնարիկ գործերու մէջ, հոս ալ լռութիւն պահելը նախապատիւ կը սեպէր։ Որոշեց միայն չերթալ այլեւս Քօռչակինսներու տունը, բայց ճշմարտութիւնը ըսել միայն այն տանն երբ իրենք հասկնալ ուզէին։

Իսկ գալով Քաթիւշայի հետ իր յարաբերութիւններու մասին, հոս ոչինչ կար լռելեայն։ «Բանտ պիտի երթամ զինքը տեսնելու, ճշմարտութիւնը իրեն ըսելու, իրմէ ներում խնդրելու։ Եւ եթէ պէտք ըլլայ.... այո՛, եթէ պէտք ըլլայ, պիտի ամուսնանամ իրեն հետ» կը խորհէր ան։

Սա գաղափարը թէ, բարոյական պարտաւորութեան մը համար, պատրաստ էր ամէն ինչ զոհել և ամուսնանալ նէլա հետ, մանաւորապէս կը խանդավառէր զինքը։ Գալով իր զրամական խնդիրներուն, որոշեց կարգադրել զանազան սա համոզումներուն համաձայն թէ իր կալուածները ապօրինաւոր գրաւումներ էին։ Նոյնիսկ եթէ ինքզինքը բաւական կարող իսկ զգար հրաժարիլ տակէ, պէտք էր տակաւին իր կրցածը ընել, առանց խաբելու ինքզինքը կամ ուրիշները։

Երկար տանն կար որ տասնի հոգևկան զօրութիւն մը չէր զգացած իր մէջ։

Երբ Ակրիբրինա Բէմբռոլա սրահ մտաւ, Նէխլիւտոֆ ըսաւ անոր անմիջապէս, այնպիսի հաստատութեամբ մը որուն վրայ նոյնիսկ ինքն զարմացաւ, թէ մտադիր էր չուտով իր բնակարանը փոխել և թէ ա՛լ իր ծառայութիւններուն կարօտ չէր: Մօրը մահէն ի վեր: Երբէք ան իր տունի գործերուն մասին կառավարչուհիին հետ խօսակցած չէր:

Լռակեաց հակազդեցութեամբ մը, այնպէս կը կարծուէր որ, իր ամուսնութիւնը մտածած ըլլալով, պիտի չարունակէր այս մնծ և չքեղ չէնքին մէջ բնակիլն: Այդ բնակարանը լքելու ծրագիրը ուրեմն, անակնկալ դէպք մը կը նշանակէր:

Ակրիբրինա Բէմբռոլա իրեն նայեցաւ զարմացումով:

—Ես չատ երախտապարտ եմ, Զեզ, Ակրիբրինա Բէմբռոլա, ձեր իմ մասին տածած ազնուութեան համար. բայց պէտք չունիմ ես այսուհետև ո՛չ այսքան մնծ բնակարանի, ոչ ալ բազմաթախտ չոպլութեան: Եթէ դեռ կը փափաքիք ծառայութիւն մ՛ալ ընել ինծի, բաւական ձեզ այդ գոյքերը ծրարել, ինչպէս սովոր էիք ընել մայրիկիս կենդանութեան ժամանակ, և թէ որ Նամիաչան գայ (Նամիաչան քոյրն էր Նէխլիւտոֆին) առանք ամենքը կարգի կը դնէ:»

Ակրիբրինա Բէմբռոլա գլուխը երերցուց:

—Ինչ, գոյքերնիդ ծրարե՛լ,— ըսաւ նէ: —Բայց պէտք չէ՛ր ուրեմն դուք առնց:

—Ո՛չ, առնց պէտք չունիմ, Ակրիբրինա Բէմբռոլա,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ, ի պատասխան անոր թաքուն մտածումներուն:— Եւ յետոյ, ըսէ՛ք Բօռնէլին եթէ կը հաճի որ երկու ամսամոյկները իրեն կանխիկ պիտի վճարեմ և թէ ալ պէտք չունիմ իր ծառայութիւններուն:

—Բայց լաւ չէք ըներ, Դեմեարէ՛ Իվանովիչ, ձեր այդ որոշումները,— ըսաւ նէ:— Նեղութեղով նոյնիսկ թէ օսար երկիր կ՛երթաք, միշտ բնակարանի մը պէտք ունիք

—Կը սխալիք ձեր մտածումներուն մէջ, Ակրիբրինա Բէմբռոլա,— պատասխանեց Նէխլիւտոֆ:— Օսար երկիր գացող չկայ, կամ, եթէ տեղ մը երթամ, բոլորովին տարբեր տեղ մ՛է գացածս»:

Այս խօսքերուն վրայ, Նէխլիւտոֆի խոհրդն չիմնացաւ:

«Ճշտաւով,— խորհրդաւ ան,— իրեն ամէն ինչ ըսելու եմ, ալ երթա՛ր բան ծածկել անկարելի է. պէտք է խոհրդն ճշմարտութիւնը խօսիմ իրեն:»

—Շատ անսովոր և չատ ծանր դէպք մը պատահեցաւ ինձ հետ երեկ: Կը յիշե՞ս Քաթիւշան որ կը սպասարկէր հօրաքրոջս Մարիա Իվանովնայի քով:

—Ո՛հ, այո՛: Ես էի որ իրեն կարկ տարբեցուցի:

—Ի՛նչ, լա՛ւ: Զինքը վճռաբեկ առնելին մէջ պատասպարեցին երեկ. ուր իրր երդուեալ կոչուեր էի:

—Ո՛հ Տէր Աստուած, խե՛ղճ աղջիկը,— բացականչեց Ակրիբրինա Բէմբռոլա,— ինչ ոճիր գործած էր որ պատասպարեցին զինքը:

—Մարդասպանութիւն: Եւ այս բոլորին ալ պատճառը ես եմ:

—Բայց ինչպէս կ՛ըլլայ որ դուք եղած կ՛ըլլաք այս բոլորին պատճառը, կարելի՞ բան է այդ,— ըսաւ Ակրիբրինա Բէմբռոլա: Եւ իր մարած աչքերուն մէջ կայծ մը բոցավառեցաւ:

Նէ գիտէր Քաթիւշայի բոլոր պատմութիւնը:

—Այո՛, ես եմ այդ ամէնուն պատճառը. և ահա՛ այդ է որ իմ բոլոր ծրագիրներս կը յետաձգէ:

—Բայց ձեզի համար ինչ փոփոխութիւն յառաջ

կրնայ գալ, ըսաւ Ակոխրրինա Բէթրովնա ժպիտ մը գոգնելով։

—Բանի որ ես իրեն պատճառ եղայ որպէս զի այդ ճամբուն հետեւի, պարտաւոր չե՞մ միթէ իրեն օգնութեան փութալու։

—Այդ կը ցուցնէ ձեր ո՛ր աստիճանի բարեսիրտ ըլլալը, բայց առջի մէջ զուք ին՛չ յանցանք ունիք։ Միւնոյն դէպքը կը պատահի չատ մը մարդոց, ողջմիտ մարդ մը այդ ամէնքը կը կարգադրէ, ամէն ինչ կը մոռցուի և կեանքը կը չարունակէ,— ըսաւ Ակոխրրինա Բէթրովնա լրջութեամբ և խիստ չէչտով մը։— Սա ամէնքը ինչո՞ւ քեզի կը վերագրես։ Լսուեցաւ իր վերջալոյք արդէն թէ չառոց ուղիղ ճամբէն չեղած էր. յանցանքն որո՞նն է ուրեմն։

—Իմս է, և ինծի կը վերաբերի սա գործածել։

—Է՛ ուրեմն, բայց դժուարին գործ։

—Ինչ կ'ուզեմ կ'ընեմ։ Բայց եթէ ձեր վիճակին վրայ է, որ կը խորհիք, այն առն պիտի ըսեմ ձեզի, ինչպէս մայրս ալ միտքը յայտնած էր առոր...

—Ո՛հ, ո՛չ ես իմ վիճակիս վրայ չէ որ կը խորհիմ։ Ես հանգուցեալէն այնքան բարձր փորձառութիւններ գտած եմ որ բանի մը պէտք չունիմ։ Լիզէնքա քեռապուստա ամուսնացած է և զիս կը հրաւիրէ որ իր տունը երթամ։ Եթէ չուզէք իմ ծառայութիւններս այն առն պիտի երթամ։ Բայց կը կարեկցիմ ձեզի որ առանկ բանի մը համար սիրտ կընէք, այդ բանը ամէնուն ալ կը պատահի։

—Լա՛ւ ուրեմն. ես տարբեր կը խորհիմ։ Եւ կրկին կը խնդրեմ ձեզմէ որ պէտք եղած ծրարները կապէք, առկէ մեկնելու համար։ Եւ առոր համար չըլլայ թէ վշտանաք ինձ։ Ես խիստ չատ երախտապարտ եմ ձեզի։

Եւ ոչքան տարօրինակ, Նէխլիւտօֆի այդ վայրկեանին իսկ ճանչցաւ որ ինքն էր որ չար և եսասէր էր, և ուրիշները իր առջև արհամարհելի չէին այլևս։ Ընդհակառակը, Ակոխրրինայի և Բօռնէյի հանդէպ աւելի սիրալիր զգացումներ կը տածէր։ Փափաք կը զգար նաև երթալ և խոստովանիլ Բօռնէյի, բայց Բօռնէյի կերպարանքը այնքան անուշ և պատկառազդու էր որ չհամարձակեցաւ զայն գործածել։

Սրդարուխեան Սահանը գացած միջոցին. նախորդ օրուան միւնոյն կառքով և միւնոյն փողոցներէ անցնելով, Նէխլիւտօֆ կը զարմանար ինքն ալ, այն վերահաս փոխոխութեան համար զոր ունեցած էր երևակայնէ ի վեր։ Բոլորովին տարբեր մարդ մ'է կենթադրէր ինքզինքը։

Մասլի հետ իր ամուսնութիւնը, որ ինչպէս կը կարծէր ինք, այնքան հաւանական էր նախորդ օրը, իրեն հմայ անիրականալի կը թուէր բացարձակապէս։ Օր մ'առաջ, համոզուած էր որ այդ ամուսնութիւնը երջանիկ պիտի ընէր զինքը, այսօր, ոչ միայն անոր հետ ամուսնանալու ինքզինքը արժանի չէր գտներ, այլ նոյնիսկ անոր հետ մտերմութիւն մչակելու։

«Եթէ նէ գիտնար թէ ին՛չ եմ իսկապէս, երբէք չպիտի ուզէր ընդունիլ զիս։ Եւ ին՛չ անխղճութեամբ այդ երիտասարդ մարդուն հետ իր ապագութիւնները երևակայեցայի երէկ։

Բայց ո՛չ, նոյնիսկ եթէ առնէի, պիտի կրնայի ուրանալ երջանկութեան, կամ պարզապէս հանգստութեան վայրկեան մը իսկ։ Միւսը, զժբաղդ աղջիկը։ Թիարան պիտի տարուէր վաղը կայանէ կայան, մինչդեռ ես, հոս չնորհաւորութիւններ և բարեմաղթութիւններ պիտի

ընդունէի և մանկամարտ կնոջը հետ այցելութիւններ պիտի տայի։ Եւ կամ ժողովարանին մէջ, նստելով այն աւագորեայի մարաջախտին քով զոր ես ստորնարար խարած էի, զպրոցներու. նէյն-ի տեսչութեան նոր կազմակերպութեան դէմ կամ ինձ քուէները պիտի հաւքէի, քիչ յետոյ ծածկօրէն երթալ միանալու անմիջապէս նոյն բարեկամին կնոջը. ինչ ամօթ։ Եւ կամ տակաւին պիտի չարունակէի մաքառիլ այդ անհնձակ նկարին հետ զոր երբէք չպիտի աւարտեմ որովհետև այս տեսակ տղայութիւններու ժամանակ չեմ կրնար վատնել։ Ո՛չ այսուհետև. տունդ հետ գրազելու բացարձակապէս անկարող եմ» կ՚ըսէր ինքնիրեն, ուրախանալով հետզհետէ իր նեբքին վազաժամ փոխոխութիւններուն համար։

«Առաջին գործս պիտի ըլլայ նախ,— կը խորհէր տակաւին,— տեսնել վաստարանը, իր որոշումը առնել, և յետոյ... յետոյ երթալ և տեսնել գինքը բանտին մէջ. և ըսելու ամէն բան իրեն։»

Եւ ամէն անգամ որ իր մտքին մէջ կը պատկերացնէր թէ ինչ կերպով անոր պիտի մօտենար բացայայտ ճշմարտութիւնը անոր խօսելու, իր յանցանքին խոստովանութիւնը ընելու, իրեն ըսելու թէ ինք եղած էր ամէն բանի նախապատճառը, և թէ կ՚ուզէ ամուսնանալ անոր հետ որպէսզի իր պատիւը մաքրուէր,— ամէն անգամուն ալ կը սքանչանար, որոշումին վրայ և արցունքներ կը յորդէին իր աչքերէն։

ԺԳ.

Արտաւազդեան Տաճատի նրբանցքին մէջ Նէխլիւտօֆ հանդիպեցաւ վճռարէկ տաճատի քարտուղարին, և հարցուց իրեն թէ ուր զրուած էին դատապարտուած բանտարկեալները, և անոնց այցելելու թոյլտուութիւնը ուրկէ խնդրել պէտք էր։ Քարտուղարը իրեն ըսաւ որ դատապարտեալները զանազան վայրեր պահուած են, և թէ, մինչև որ անոնք իրենց վերջնական վճիռը ընդունին, անոնց այցելելու թոյլտուութիւնը ընդհանուր դատախազէն կախեալ է։

—Երբ նիսաը աւարտի,— չարունակեց,— ձեզ փնտռելու պիտի գամ և անձամբ կ՚առաջնորդեմ ձեզ դատախազին քով որ, առայժմ, չէ՛ հասած դեռ։ Հիմայ կը խնդրեմ որ չուտով երդուեալներուն սրահը մտնէք. տեսնենք պիտի բացուի։

Նէխլիւտօֆ չնորհակալութիւն յայտնեց քարտուղարին որ իրեն չատ խղճալի թուեցաւ այսօր մտահատուածաբար. և երդուեալներուն սրահը ուղղուեցաւ։ Սրահին մօտեցած պահուն, միւս երդուեալները անկէ դուրս կ՚ելնէին դատարան երթալու համար։ Վաճառականը որ նախապէս, փարթամօրէն կերած և խմած կերևար, և նախորդ օրուան չափ զուարթ էր, հիմակուընէ բարեկամի մը պէս վարուեցաւ Նէխլիւտօֆի հետ։ Եւ այդ օր Բնդեր Կեռասխմուիչ նոյն անհաճոյ տպաւորութիւնը յառաջ չբերաւ Նէխլիւտօֆի վրայ։

Նէխլիւտօֆ կ՚ուզէր բոլոր երդուեալներուն պատմել երկուսին դատապարտեալին հետ իր անցեալ յարաբերութիւնները։

«Առաջիս, կը խորհէր, ես պէտք էի ոտքի երթել երէկ դատավարութեան վճռին առեն և իմ յանցանքս խոստովանէի հասարակութեան առջև։»

Բայց երբ միւս երդուեալներուն հետ դատասրահը մտաւ և ականատես եղաւ նախորդ օրուան նոյն ձեւակերպութիւններուն, երբ «Առհասը բացուածէ»ն կրկին հռչակուեցաւ, երբ նորէն ոսկեհուռ օձիքներով երեք դատաւորները եկան պատուանդանին վրայ, ու նոյն լռութիւնը նոյն երդուեալներուն անուանակոչումները նոյն ոստիկանները, նոյն Բօբը հասկցաւ որ երէկուան պէս այսօր ալ անկարող էր ընդհատել բոլոր այս հանդիսաւոր վեհութիւնը։

Դատավարութեան պատրաստութիւնները ճիշտ առաջին նիստին պէս եղան, բաց ի երդուեալներուն երդումին արարողութենէն և նախագահին իրենց ուղղած խօսքերէն, որոնք տեղ չունեցան այս անգամ։

Այդ օրը խորտակումով գողութեան մը դասը կը տեսնուէր։ Դատապարտեալը. քսանամեայ մանչ մ'էր, նիհար, ժժգոյն և ազոտ դէմքով և գորշ թիկնոց մը հագած։ Երկու սուսերամերկ ոստիկաններու հսկողութեան տակ, ամէն ներս մտնողին վրան ակնարկ մը կը պտոյտներ։

Ընկերոջ մը հետ, այս մանչը սայլատան մը դուռը կոտրելով քանի մը կտոր ոտքի հին գորգեր գողցած էր, ընդամէնը երեք րուբլի վաճառուն կոպէկ արժողութեամբ։ Ամբաստանագրին մէջ յիշատակուած էր որ ոստիկան մը բռնած էր գողերը, գորգերը չալկած վախչելու առեններին։ Անմիջապէս խոստովանած էին անոնք և բանտ տարուած։ Մանչուն ընկերը, դարբին մը. մնուած էր բանտին մէջ, այս կերպով մանչը միայն դատարան ըներած էին, գորգերը, իբր ղրկան առուգանիչները, սեղանին վրայ ղրուած էին։

Դատավարութիւնը նախորդ օրուան ձեւերով վարուեցաւ, նոյն հարցաշարը, վկաները, ապացոյցի առարկաները, երդումները, հարցաքննութիւնները։

Դատապարտեալը ձերբակալող ոստիկանը նախագահին, դատախազին և փաստաբանին բոլոր հարցումներուն մի առ մի կը պատասխաներ. «ճիշտ այդպէս» կամ «առ ինչպէս պիտամ»։ Բայց. հակառակ իր ապշահար երեւոյթին և զինուորական վարժ ինքնաչարժութեան, մանչուն ձերբակալութեան վրայ խօսելու իր դժկամակութիւնը յայտնի էր։

Երկրորդ վկան, ծեր տանուտէր մը և գորգերուն սեփականատէրը, և անչուշտ միլամաղձոտ ծերուկ մը, յայտնի դժկամակութեամբ կը պատասխաներ որ լաւ կը ճանչնար իր կարասիները։ Եւ երբ ընդհանուր դատախազը իրեն հարցներ թէ այդ գորգերը իրեն ինչի կը ծառայէին, զայրացկոտ չեչտով մը ան պատասխաներ.

—Զա՛րը տանի. այդ անիծեալ գորգերը։ Առանց ես պէտք չունիմ բնաւ։ Աւելի լաւ էր տասը րուբլի աւելի տալի, նոյնիսկ քսան րուբլի, քան ասոր համար մինչեւ դատարան քաշկռտուէի։ Միայն կառքի համար հինգ րուբլի ծախսեցի։ Ա՛ս ալ մեկզի, հիւանդ ալ եմ։ Աղեթափուխութենէ և յօդացաւէ կը տառապիմ։

Վկաները այսպէս խօսեցան։

Ամբաստանեալը ինքն ալ կը խոստովաներ ամէն ինչ, և ապշահար բոլորովին կը դիտէր ծուղակը ինկած անասունի մը պէս, և ընդհատ ձայնով մը եղելութիւնը առանց չարափոխութեան կը պատմէր։ Դէպքին պարագաները չատ յստակ էին, բայց, նախորդ օրուան պէս, ընդհանուր դատախազը, ուսերը ցցելով, ամբաստանեալը չխոթեցնելու նպատակաւ որոգայթներէ հարցումներ առաջադրելու հնարքներ կը խորհէր։

Իր ամբաստանագրին մէջ հաստատեց որ գողութիւնը գործուած էր բնակուող տունէ մը, և դրան մը խորտակումով, և հետեւցուց որ այդ գողը պէտք է ամենախիստ պատիժի ենթարկուի:

Իսկ դատարանին կողմէ նշանակուած պաշտպան փաստաբանը հաստատեց թէ գողութիւնը փակուած տեղէ մը գործուած չէ. թէ, ան անկանխամտածութեամբ գործուած է և թէ ամբաստանեալը ընկերութեան այնքան վնասակար մէկը չեպտուիր որքան ընդհանուր դատախազը հաստատել ուզած էր:

Յետոյ նախագահը, չանալով ինքն ալ առջի օրուան պէս անկողնակալ ըլլալ, բացատրեց կէտ առ կէտ երդուեալներուն ինչ որ անոնք գործէն տեղեակ էին և ինչ որ կ'անգիտանային այդ մասին: Եւ նախորդ օրուան պէս, դատը ընդհատուեցաւ պահ մը, և երդուեալները դանակներ ծխեցին, քարտուղարը յայտարարեց. «Դատարանը սկսաւ» և նորէն, ոտիկանները, քուներնին դարկելով, իրենց մերկ սուրերով կարծես ոճրագործին կը սպառնային: Հարցաքննութիւնը երեւան բերաւ որ դատապարտեալը իր հօրը կողմէ ծխախոտի գործարանի մը մէջ ղրկուած էր, ուր կեցած էր հինգ տարի: Այս տարին գործարանին տնօրէնին և գործաւորներուն մէջ ծագած կռիւի մը հետեւանքովը ձամբուած էր: Ուսնեցածը մսխելով, սկսած էր քաղաքին մէջ թափառիլ: Օրին մէկը իրեն պէս մէկու մը հանդիպած էր որ դարբին գործաւոր մը ըլլալով, անգործ և գինով էր: Դիշեր մը այս երկուքը, երկուքն ալ խմած սպռատան մը էմքը կատրելին և հոն ձեռքերնուն հանպատրաստ առաջին առարկան առին:

Ձերբակալուեցան: Անոնք ամէն բան խոստովանեցան: Դարբինը մնաւ բանտին մէջ, և իր մեղսակիցը

այժմ մինակը դատարանի առջեւ քաշելով գինքը վատանգաւոր և ընկերութեան վնասակար մէկը նշանակեցին:

«Ճիշդ երէկուանին պէս վտանգաւոր արարած մը,» կը խորհէր Նէխլիւտովի դատավարութեան կէտ առ կէտ հետեւելով: «Համարենք թէ երկուքն ալ վտանգաւոր էակներ են: Լա՛ւ բայց մենք դատողներս ալ, մենք ալ վտանգաւոր չե՞նք միթէ... Ես, օրինակի համար, անգործ խարեբայ եւ մենք ամէնքս ալ, ամէնքն ալ որոնք, իմ ինչ ըլլալս չգիտնալով, գիս ոչ միայն չէին անարգեր, այլ կը յարգէին ալ:

«Շատ սոյգ է որ այդ մանչը բացառիկ չարագործ մը չէ. այլ միւսներուն պէս մարդ մը: Սատանկներ ամէնքն ալ գիտեն, ամէնքն ալ տեսած են: Եղած են ինչ որ են այնպիսի պարագաներու բերումով որոնք այդպիսի նկարագիրներ կը ստեղծեն: Հետեւաբար այսպիսի մոլորեալ մանչերը, ուղղելու համար, նախ ջնջել պէտք է այն պարագաները որ այդ թշուառ էակները կը ստեղծեն:

«Բաւական էր որ մարդ մը գանուէր,— կը խորհէր Նէխլիւտովի մանչին հիւանդոտ և ահարկու դէմքին նայելով,— մարդ մը որ իրեն օգնութեան փութար այն վայրկենին ուր պէտքով մը, ան գիւղէն քաղաք կը տարուէր, կամ նոյնիսկ քաղաքին մէջ, երբ գործարանի մէջ 12 ժամ աշխատելէ վերջ, գիւնատուն կը մտնէր, իրմէ տարէց ընկերներու ղրկումովը: Եթէ այն ատեն մարդ մը գանուէր որ իրեն ըսէր.— «Մի երթար հոն. Վաճնիա, ապեկ չէ», չպիտի երթար ան և չարիք չպիտի գործէր:

«Բայց ա՛չ մէկ մարդ մը չէ գանուած որ գիմար իրեն գործարանին մէջ անանկին մը պէս ապրած ամբողջ չրջանի մինչեւ հոն: Ընդհակառակը ամէնքն ալ,

տեսուչները, ընկերները, այս հինգ տարուան մէջ. իրեն սորվեցուցին որ, իր տարիքը մանչու մը համար խնամատարութիւնը կը կայանար ստելու, խմելու, երդում ընելու, ծեծկուռելու և աղջիկներ հետապնդելուն մէջ»։

«Երբ վերջապէս, ուժասպառ, վատառողջ աչխատութիւնէ մը, ալքոլամոլութիւնէ և զեղխութիւնէ վտած, փողոցներուն մէջ լախտախնդիր պտտկելով, ինքզինքը կը ձգէ սայլատունէ մը ներս անկէ վերցնելու համար քանի մը կտոր անգործածելի գորգեր, այն ատեն մենք որ հոգ չտարինք անկայտացնել այն չարժառիթները որ այս տղան այս ներկայ կացութեան բերին, կը կարծենք որ զարմանած կ'ըլլանք չարիքը ղինքը պատժելո՞վ... Սոսկալի է այս։»

Այսպէս կը խորհէր Նէխլիւտօֆ, ալ առանց ուշադրութիւն ընծայելու չուրջը անցած դարձածէն։ Չէր կրնար հասկնալ թէ ինչո՞ւ չէր տեսած ինք այս ամէնքը նախապէս, և ինչո՞ւ ուրիշներ անկարող են զանոնք նշմարել։

Գ.

Առաջին զաւարի պահուն, Նէխլիւտօֆ, սրահէն ելլելով նրբանցքը գնաց, այլ ևս դատարան չի գալու հաստատ մտադրութեամբ։ «Թող ինչ կ'ուզեն ընեն այդ դժբախտը»— ըսաւ ինքնիրեն,— ինծի գալով, ես ալ գործ չունիմ այս զարհուրելի և կիմառ կատակերգութեան մէջ։

Դատախազին անհնարը հարցուցած ըլլալով, չիտակ

անոր գնաց գրասենեակի ծառան նախ մերժեց ընդունել զինքը առարկելով թէ դատախազը զբաղած է, բայց Նէխլիւտօֆ չհնազանդեցաւ, բացաւ նախասենեակին դուռը ուր ուրիշ պաշտօնեայ մը կեցած էր։ Ինդրեց անկէ խնաց տալ դատախազին թէ երդուալ մը իրեն չատ կարեւոր յայտարարութիւն մը ունի յաղորդելու։ Իր ուղղուսը և իր վայելուչ կերպարանքը հարկադրեցին պաշտօնեան խնաց տալու դատախազին, և Նէխլիւտօֆ անմիջապէս ընդունուեցաւ։

Յայտնօրէն անոր յամառութենէն զժգոհած, դատախազը յառնկայս ընդունեց զինքը։

—Ի՞նչ բանի մէջ կրնամ ծառայել ձեզ,— հարցուց Նէխլիւտօֆի խիստ չեչտով մը։

—Երդուեալ եմ, անուն Նէխլիւտօֆ է, և բացառապէս պէտք ունիմ բանտարկուած Մասլօվան տեսնելու,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ մէկ չունչով և հաստատամտութեամբ, կարմրելով սա մտածումէն թէ այս ընթացքը գուցէ կրնար իր ամբողջ կեանքին վրայ վճռական ազդեցութիւն մը գործել։

Դատախազը կարճահասակ, նիհար մէկն էր, ալեխառն կարճ մազերով, աչխոյժ, փայլակնացայտ աչքերով և իր կարկառուն կզակին վրայ ձգուած սրածայր մօրուքով։

—Մասլօվան, այո՛, կը ճանչնամ։ Թուննաւորման համար դատապարտուած այնպէս չէ՞,— ըսաւ դատախազը հանգարտօրէն։— Բայց ինչ բանի համար զինքը տեսնել կը փափաքիք։

Ցետոյ աւելի յօժար չեչտով մը.

—Ներեցէ՛ք հարցումիս, բայց ձեզ չեմ կրնար թոյլ տալ առանց ատոր չարժառիթը գիտնալու։

—Այդ կինը տեսնալս անհրաժեչտ է. ամենախիտ

կարեւոր խնդիրի մը համար է,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ կըրկին կարմրելով։

—Շա՛տ լաւ,— ըսաւ դատախազը, վերցնելով իր աչքերը և ուշադրութեամբ Նէխլիւտոֆի նայելով,— իր դատավարութիւնը եղա՞ծ է ոչ։

—Իր դատավարութիւնը երէկ տեղի ունեցաւ և անարդարութեամբ չորս տարուան տաժանակիր աշխատութեան դատապարտուեցաւ, ինք անմեղ է սակայն։

—Այո՛,— յարեց դատախազը առանց ուշադրութիւն դարձնելու Մասլովայի անմեղութեան մասին ըրած Նէխլիւտոֆի յայտարարութեան։— Բանի որ երէկ դատուեցաւ, տակաւին պէտք է որ նախկին բանտին մէջ գտնուի։ Բանտարկեալները տեղափոխելու համար յատուկ օրեր որոշուած են։ Հոն պէտք է դիմել։

—Բայց գինքը խնդրեմ հիմայ տեղափոխել կ՚ուզեմ,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ, մինչ իր վարդ ծնօտը կը դողար վճռական վայրկենին մօտենալը զգալով։

—Բայց ինչ կայ որ գինքը խնդրեմ տեղափոխել կ՚ուզէք,— հարցուց դատախազը տարտամօրէն մռայլանալով և յօնքերը պռտցնելով։

—Որովհետեւ ան անմեղ տեղը թիւրանի դատապարտուեցաւ։ Սուրբ ամէնուն պատճառն ալ ես եմ, և ոչ թէ ինք,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ զողացող ձայնով մը և զգալով որ այս խօսքերով իր միտքը լաւ չէր բացատրած։

—Ինչ կերպով,— հարցուց դատախազը։

—Ինչու որ գինքը կկորը և գինքը այս ներկայ վիճակին բերողը։ Եթէ ես չըլլայի, իրեն դէմ ոտանկ դատապարտութիւն մը չպիտի վճռուէր երբէք։

—Ես չեմ հասկնար թէ այդ կերպով ինչպէս ձեր գինքը տեղափոխելու փափաքը կ՚արդարանայ։

—Անոր համար որ իր եռեւէն կուգեմ երթալ... և ամուսնանալ իրեն հետ, յայտարարեց Նէխլիւտոֆ։ Եւ ինչպէս միշտ, երբ իր այս որոշումին վրայ կը խօսէր իւր աչքերը արցունքոտեցան։

—Ա՜հ, ատուգի՛ւ,— ըսաւ դատախազը։— Արդարեւ այս չատ բացառիկ պարագայ մ՚է. կարծեմ թէ Բրազնօբլըսքի Զհևսթվոյին (*) անդամ եղած էք, այնպէս չէ՞.— հարցուց դատախազը, իբր թէ վերյուշելով խօսուած ըլլալը այս Նէխլիւտոֆի վրայօք որ հիմայ այսքան տարօրինակ յայտարարութիւն մը կ՚ընէր։

—Ներեցէք չեմ կարծեր որ ատ իմ խնդիրիս հետ ամենաւիաքը առնչութիւն մը ունենայ.— պատասխանեց Նէխլիւտոֆ վշտահար չեշտով մը։

—Ո՛չ, ապահովաբար,— ըսաւ դատախազը, հազիւ նշմարելի ժպիտով մը և առանց իսկ ինքզինքէն ելլելու,— բայց ձեր փափաքը այնքան տարօրինակ է և արտասովոր...

—Լաւ, այժմ պիտի կրնա՞մ այս արտօնութիւնը առանձնալ։

—Արտօնութիւնը, ինչո՞ւ չէ։ Իսկոյն կուտամ ձեզ գայն, հաճեցէք նստիլ հիմա։

Ու գրասեղանին առջեւ նստաւ և սկսաւ գրել։

—Հանգիստ ըլլա՛ք, կ՚ապացնեմ։

Նէխլիւտոֆ չարունակեց ոտքի կենալ։

Սրտնազիրը գրելէ վերջ գայն Նէխլիւտոֆի յանձնեց և հետաքրքրութեամբ անոր նայեցաւ։

—Զգալի տակաւին սա ալ պիտի ըսեմ որ ինձ անհնար է այլեւս իրը երդուեալ մասնակցիլ դատաւարութեանց։

(*) Զեմթվոյ — նահանգային քնարական խորհուրդ։

—Այն ատեն, ինչպէս գիտէք, պէտք է որ ձեր պատճառաբանութիւնները դատարանին ներկայացնէք:

—Ես անօգուտ և ամբարտյ կը դատեմ բոլոր դատավարութիւնները, ահա՛, իմ պատճառաբանութիւնս:

—Շատ լաւ,— ըսաւ դատախազը, նոյն այն հաղիւ նշմարելի ժպիտով, ըսել ուզելով թէ ատենկ սկզբունքներ իրեն ծանօթ էին չատոնց և ինք արդէն չատ անգամ զուարճացած էր անոնցմով:— Այո, բայց դուք անշուշտ կրնաք հասկնալ թէ ես, իբր դատախազ, չեմ կրնար այդ մասին ձեզի համամիտ ըլլալ: Հետեւաբար խորհուրդ կուտամ որ ձեր այդ կարծիքները դատարանին վերապահէք որ պիտի կրնայ գնահատել ձեր առարկութիւնները, զանոնք պիտի նկատէ ընդունելի կամ ո՛չ, և այս վերջին պարագային ձեզ տուգանքի պիտի դատապարտէ: Դիմեցէք դատարանին:

—Ես ըսելիքս ըսի և ուրիշ տեղ կրկնելու պէտք չունիմ,— ըսաւ Նէխլիւտօֆ դժկամակ ոգուռվ:

—Խնդրեմ՝ յարգանքներս,— ըսաւ այն ատեն դատախազը գլուխը խոնարհեցնելով յայտնապէս անհամրեր այս տարօրինակ այցելուէն ազատելու:

—Ձեզի եկողը ո՛վ էր հոս,— իրեն հարցուց Նէխլիւտօֆ դուրս ելլելէն քանի մը րոպէ վերջը դատարանի անդամներէն մին որ ներս կը մտնէր:

—Նէխլիւտօֆն էր, սա՛ պիտի՞ք, այն որ ուրիշ անգամներ ալ Բրաձնօբերսքի Ձէմսթվօյին մէջ իր այլանդակ առաջարկութիւններով հռչակ հանած էր: Հիմա երեւակայե՛ք: Ինք որ երդուեալ է, կը խոստովանի թէ դատապարտեալներուն մէջէն թիւապարտ կին մը կամ աղջիկ մը իբր թէ ինք պղծած ըլլայ և հիմայ կուզէ որ անոր հետ ամուսնանայ:

—Կարելի՞ բան է այդ:

—Հիմա ինձ այդպէս խօսեցաւ: Եւ տանելու էիք ինչ՞ հատնդով կը խօսէր:

—Ըսելդ կուգայ իրօք թէ չատ անկանոն բան մը կ'անցնի այժմու պատանիներուն գլուխներուն մէջ:

—Օհ, բայց այս այդքան պատանի չէ որ կըսես...: Բայց գիտէ՞ք թէ այդ ձեր համբաւեալ Իվաչէնքօֆը ո՛րքան, հէ՞, զորս դուռ պատուիրեցիր սկսաւ խօսիլ: Սա մարդը մեզի չատ սատակ դարցուց: Անընդհատ խօսեցաւ ու խօսեցաւ:

—Բայց սատանկ մարդոց խօսքը մեկ բառով կ'ընդհատուեն, չէ նէ անոնք մէյմեկ գլխաւոր փորձանք կը կը դատնան:

Դ.

Դատախազին սենեակէն չիտակ Նէխլիւտօֆ առաջամնայ նախասրանտը գնաց: Բայց Մասլօվան հոն չգըտաւ: Տեսուչը իրեն ըսաւ թէ նէ հաւանաբար կը գըտնուէր տարագիրներու հին բանտին մէջ: Նէխլիւտօֆ անմիջապէս հոն ուղղուեցաւ:

Սրդարև, հոն էր Մասլօվա:

Երկու բանտերը իրարմէ չատ հեռու էին, և Նէխլիւտօֆ հոն հասաւ մուքը կոխած ատեն միայն: Երբ չատաջացաւ ընդարձակ մուխ չէնքին դէպի դուռը, պահնորդը կեցուց զինքը և զգալկը հնչեց: Բանտապահ մը երեւցաւ: Նէխլիւտօֆ ցուցուց իր արտօնագիրը,

բայց բանտապահը պատասխանեց որ առանց տեսուչին հրամանը առնելու ներս չէր կրնար թողուլ։

Նէխլիւտովի տեսնելու գնաց ուրեմն այդ պաշտօնեան։ Երբ սանդուղքին աստիճաններէն կ'եղներ լսեց գաշնակի վրայ, չափի և երկարաձիգ երաժշտական կտորի մը հեղձամղձուկ ձայները։ Երբ խուժոռ սպասուհի մը, մէկ աչքը կապած. դուռը բանալու եկաւ, այդ ձայները մօտաւոր անհատի մը դուրս թռչելով իր ականջները կը խլացնէին։ Լեցգի ամենէն յոգնեցուցիչ հագներգերէն մէկն էր ատ զոր յաջողապէս կը նուագէր։ Բայց մինչև մէկ աստիճան, կենալով և վերսկսելով։

Նէխլիւտովի հարցուց խուժոռ սպասուհիին թէ արդեօք տեսուչը տունն էր։ Նէ պատասխանեց թէ տունը չէ՛։

—Շուտ պիտի վերադառնա՞յ.

Այդ վայրկեանին, հագներգը նորէն դադրեցաւ, բայց իսկոյն վերսկսաւ և խլացուցիչ և թնդական ձայնները չարունակուեցան մինչև թուլչական սահմանը։

—Երթամ հասկնամ,— և սպասուհին ներս գնաց։

Հագներգը իր ամենասարսռ ալացումներուն հասած էր։ Բայց յանկարծ, թուլչական սահմանով չգտնուած, ընդհատուեցաւ, և անոր տեղ կնոջ ձայն մը լսուեցաւ։

—Լսէ՛ որ հոս չէ և այսօր հոս չպիտի ըլլայ կըսէք։ Այցելութեան գացած է։ Ինչ բանի համար զինքը անհանգիստ ընելու եկած են.— ըսաւ կնոջական ձայնը դուռին երեսէն։ Եւ հագներգը վերսկսաւ, մէկ քանի վայրկեան վերջը կրկին ընդհատելու համար, և Նէխլիւտովի լսեց աթոռի մը խախտուիլը։ Յայտնի էր որ դիւրագրգիռ դաշնակահարը անձամբ ճամբելու կու գար այդ յանդուգն այցելուն որ ատանկ տարաժամ պահու մը եկած էր։

—Հայրս դուրս եկաւ,— ըսաւ բարկութեամբ, ժժգոյն, հիւանդագէմ աղջիկ մը, դեղին խառնաչփոթ մազերով և աչքերուն տակ կապուտուկ շրջանակներով։

Բայց տեսնելով երիտասարդին վայելուչ դիրքը, ձայնը մեղմեց.

—Հաճեցէք, ներս մտնել... ինչ կը փափաքիք։

—Հոս բանտարկուած կնոջ մը հետ տեսութիւն մը ունիմ.

—Ֆաղաքայինն յանցաւոր մը, անշուշտ։

—Ձէ՛, ոչ-քաղաքային։ Դատախազէն արտօնագիրը ալ ունիմ։

—Կը ցաւիմ որ չեմ գիտեր։ Հայրս դուրս եկած է, և ես ոչինչ կրնամ։ Բայց հաճեցէք ներս մտնել, հանդիսաց ըրէք վայրկեան մը, յարեց նէ։— Եւ կամ, երկրորդ տեսուչին դիմեցէք։ Իր գրասենեակն է կարծեմ, ան ձեզի պէտք եղածը կը խօսի...։ Ներեցէք, ինչպէս կը կոչուիք դուք։

—Շատ չնորհակալ եմ,— ըսաւ Նէխլիւտովի, պատասխանէ խուսափելով։ Եւ դուրս եկաւ։

Հազիւ թէ դուռը գոցած էր ետեւէն, երբ նոյն այն զուարթ և աղմկալի ձայները վերսկսան թնդալ, ձայներ որքան ա՛նքան անհերոպէնակ էին տեղւոյն և այդ յատկաւորէն իւր գաշնակին կապուած այդ աղջկան խղճալի երեւոյթին հետ։

Բակին մէջ, Նէխլիւտովի ոլորած սկսկերով երիտասարդ պաշտօնակալի մը հանդիպեցաւ և անոր հարցուց թէ երկրորդ տեսուչը ո՞ր կրնար գտնել։ Այդ պաշտօնակալը նոյն ինքն երկրորդ տեսուչն էր։ Արտօնագիրը առաւ, վրան նայեցաւ և ըսաւ թէ առժամայ նախաճաշին համար տրուած արտօնագիրով մը չէր կրնար իրեն թոյլատրել։

—Արդէն ժամանակն ալ ուշ է, հաճեցէք վաղը գալ հոս: Վաղը ժամը տասնին, ամենուն ատոնուած է նեռս մնալ: Տեսուչն ալ հոս պիտի գտնուի: Կրնաք դուք այն ատեն ձեր տեսակցութիւնը ընել հասարակաց խօսարանին մէջ և կամ, եթէ տեսուչը ատոնէ, իր գրասենեակին մէջ:

Այդպէս այդ օրը Մասլօվան տեսնելու յոյսին մէջ խաբուած, Նէխլիւտօֆ տուն վերադարձաւ:

Այդ տեսակցութեան մտածումովը համակ յուզուած փողոցներէն կը քալէր: Եւ այդ օրուան մանրամասնութիւնները իր յիշողութեան մէջ կը խուժէին: Ան կը յիշէր ոչ թէ դատարանը, բայց դատախազին և բանտի տեսուչներուն հետ ունեցած իր տեսակցութիւնը: Եւ Քաթիւշայի հետ տեսակցութիւն մը վնտռելուն, այդ մասին դատախազին իր վերաւորութիւնը յայտնելուն և զայն տեսնելու համար երկու բանտերը երթալու պատգան, ա՛նքան կը խնդացնէր զինքը որ երկար ժամանակ չկրցաւ ատանալ իր հանդարտութիւնը:

Երբ տուն մտաւ, զարակէ մը քաշեց իր սիրական օրագիրը զոր երկար օրերէ ի վեր մէկդի նետուած էր կարզաց առնէ մէկ քանի անցքերը և հոն հետևեալ տողերը աւելցուց.

«Երկու տարիէ ի վեր արդէն բան մը չեմ գրած իմ օրագրիս մէջ և կը խորհէի թէ չպիտի նորէրեմ երբէք այդ տեսակ ոգևորութեան մը: Ոգևորութիւն. քնա՜ւ. տեսակցութիւն մը նոյնինքն իմ անձիս հետ, այդ ճշմարիտ և աստուածային եսին հետ որ ամէն մարդու մէջ կ'ապրի: Այդ ատեններդ, այդ հոգիս խորը կը քնանար և մէկը չունէի որուն հետ տեսակցէի: Բայց Ապրիլ 28ին յանկարծ զայն արթնցուց տարօրինակ դէպք մը որ տեղի կունենար ոճրագործ տեսանին մէջ ուր ես երդուեալ

էի: Հո՛ն ամբաստանեալներու նստարանին վրայ, բանտարկեալներու յստակ դատաստակը հագած, գտայ Քաթիւշան, զոր ես տեսնօք պղծած ու լքած էի: Եզական սխալ հասկացողութեամբ մը և իմ խակ սխալ չարժուածովս նէ զատապարտուեցաւ ամենակիր աշխատութեան: Այսօր, ես անձամբ դատախազին գացի, յետոյ անոր բանտարկուած տեղը: Բայց չարտօնուեցայ զայն տեսնելու: Բայց իմ վճռական որոշումս զինքը նորէն տեսնել է, իրմէ ներում խնդրել, և իմ սխալս զարմանել, մեղքս քաւել, նոյնիսկ ամուսնանալ ներա հետ: Տէ՛ր, օգնէ՛ ինձ ինչ անճառ ուրախութեամբ և ինչ հեչտութեամբ կը լեցուի սիրտս:»

ԳԼՈՒԽ Ե.

Ս..

Իր դատապարտութեան այդ գիշերը Մասլօվա երկար աւուն արթնուն պառկեցաւ աչքերը բաց, մտածկոտ և դիտելով դուռը որուն առջևէն լուսարարին աղջիկը դ'երթևեկէր:

Նէ կը մտածէր թէ ինք երբէք չպիտի հաւանէր թիատրոն մը հետ ամուսնանալ, այլ տարրեր կերպով պիտի չարժէր: Գործը պիտի կարգադրէր տէրութեան պաշտօնեաներու հետ, քարտուղարի մը, հակողի կամ պարզ պահնորդի մը հետ:

«Այդ մարդիկը դիւրաւ կը հետևին այդ ճամբուն: Միայն թէ պէտք չէ՛ որ նկատեմ՝ հակառակ պարագային կը կորսուիմ:»

Նէ կը յիշէր թէ ինչպէս զինքը դիտելու եկած էին դատախազը, նախագահը, և ինչպէս տակաւին այն մարդիկը որոնք դատարանին բակը, իրեն հանդիպած էին և դիտմամբ իրեն մօտեցած: Կը յիշէր թէ ինչպէս իր Պէլթա ընկերուհին, որ բանտին մէջ, զինքը դիտելու եկած էր, իրեն պատմած էր թէ ինչպէս իր յարդի յաճախորդը, ուսանող մը զինքը Քիմայէվայի քով

չգտնելուն համար վշտացած էր: Յիշեց խարտիշահերին հետ եղած կռիւը և գիշեր անոր վրայ: Յիշեց հացադործը որ իրեն նկատակ մը աւելի ղրկած էր: Ու յիշեց գեռ չատ բաներ, բաց ի Նէխլիւտօֆէ: Իր տղայութեան և իր պատանեկութեան վրայ, բայց մանաւանդ Նէխլիւտօֆի հանդէպ իր սիրոյն վրայ, նէ չէր մտածէր երբէք: Աստուք իրեն համար չատ տաժանելի յիշատակներ էին, և նէ իր սրտին ամէնէն խորը թաղած էր զանոնք այլ եւս չզպչելու համար ատոնց:

Նէ այն օրը, Աստանի սրահին մէջ, չէր ճանչցած զայն, ոչ թէ անոր համար որ վերջին տեսակցութեան միջոցին ան համազգեստով էր, անմօրուս, ու պզտիկ պեխեր միայն ունէր, կարճ բայց խիտ մազեր, իսկ հիմա ճաղատ և մօրուսաւոր, այլ անոր համար որ երբէք չէր խորհած անոր վրայ:

Անոր հետ իր հանդիպումին բոլոր յիշատակները պատանքուած էր այն սոսկալի սեւ գիշերին մէջ ուր, պատերազմին վերադառնալով, երկաթուղիով անկէ անցած էր առանց իր հօրաքոյրերուն այցելելու:

Այդ միջոցին Քաթիւշա գիտէր թէ ինք յղի էր: Այնպէս աուն որ նէ կը յուսար թէ պիտի տեսնէր կրկին Նէխլիւտօֆը, փոխանակ իր մէջ ծնող տղան բնաւ մը նկատելու չատ յաճախ իր կուրծքին տակ զգացած մեղկ և յանկարծական չարժումներէն կը հրճուէր չափազանց: Բայց այդ գիշերը ամէն բան փոխուեցաւ, և մանուկը ալ լոկ, բնաւ մը թուեցաւ իրեն:

Երկու հօրաքոյրերը գիտնալով որ Նէխլիւտօֆ իրենց տունին մօտէն պիտի անցնէր, իրմէ խնդրեցին որ իրենց հանդիպի: Բայց ան հետագրած էր երկու ծերերուն թէ չպիտի կրնար գալ, չուտով Բելգերապուրգ երթալու պարտաւորուած ըլլալով: Այն աուն Քաթիւշա մտաղրեց

գինքը տեսնելու համար ինք անձամբ կայարան երթալ։

Շոգեկառքը գիշերը ժամը 2 ու կէսին պիտի անցնէր անկէ։ Բամիւչա երկու ծերուկ օրիորդները անկողին դնելէ վերջ, իր խոշոր մուճակները հագած, պերոզը գլխուն առած, մեկնեցաւ Մաչքալի, խոհարարուհիին աղջնակին հետ։

Աչունի ցուրտ և հողմակոծ գիշեր մ՚էր։ Անձրեւը, ընդհատաբար, կը տեղար։ Հազիւ թէ, դաշտին մէջէն, նէ իր առջեւ երկարած արահետը կը տեսնէր, և անտառին մէջ սարսափելի մթութիւն մը կար։ Բամիւչա իրաւ է թէ լաւ կը ճանչնար այդ ճամբան, բայց խոտորեցաւ, և երբ կայարան հասաւ չոգեկառքը երեք վայրկեանի կայք մը ունենալէ վերջ, զանգակին երկրորդ հնչումը տուած էր արդէն։

Մայթը ցատկելով, նէ ամիջապէս ճանչցած էր, առաջին կարգի կառախումբին մէջ, Նէխլիւաօֆը որ պատուհանին մօտը նստած էր։ Այդ կառախումբը հրբաշալի կերպով լուսաւորուած էր։ Դիմացը երկու սպաներ թաւշապատ բազմոցներու վրայ բազմած թուղթ կը խաղային։ Պզտիկ սեղանին վրայ երկու թանձր մոմեր դրուած էին, և Նէխլիւաօֆ, սեղմ տարեալ և ճերմակ չալիկի թեւնոցներով, թիւնախմոռի մը յենարանին և բազուկներուն կը կրթնէր և բանի մը վրայ կը խնդար։

Նէ գինքը տեսածին պէս, իր բրտացած մատներով պատուհանին ապակիին ձայն տուած էր։ Յետոյ կրկին զարնելով, իր ձեմքը պատուհանին մօտեցուց։ Բայց, այդ րոպէին, կառախումբը դղրդաց և նէ սկսաւ անոր հետ երթալ, աչքերը միշտ պատուհանին յառած։ Սպան ի զուր ապակին վար առնելու աշխատած ըլլալով, Նէխլիւաօֆ ալ իր կարգին ոտքի ելաւ, և ինք սկսաւ պատուհանը իջեցնելու աշխատիլ։

Կառախումբը, այդ միջոցին, իր գնացքը արագացուցած էր, և Բամիւչա պարտաւորուեցաւ իր քայլերը հապճեպել։ Անիւները աւելի արագ կը դառնային հետզհետէ երբ, ապակին ամբողջովին վար իջաւ, բայց, պաչտօնեայ մը անդին հրեց մանկամարդ կինը և կառախումբ ցատկեց։

Բամիւչա վազել սկսաւ թռչուած քարայատակին վրայէն, մայթին ծայրը հասաւ, և չանկարծ ոտքը սահելով մայթէն վար ինկաւ։ Առաջին կարգի կառախումբը իրմէ չատոնց անցած էր, և երկրորդ կարգինը աւելի արագ կը հեռանար քովէն և վերջապէս երրորդ կարգինը աւելի արագ։ Բայց նէ իր վազքը չէր կասեցուցած տակաւին, և երբ վերջին կառախումբին հետ եւեւի կարմիր լապտերն ալ հեռացաւ, նէ անցած էր արդէն չրամբարը։

Հովը որ այդ տեղ, արգելքի մը չէր հանդիպեր, իր գլխապերոզը խլեց իրմէ, և իր բէչերը սրունգներուն խառնակեց։

Պերոզը գլխէն թռած, Բամիւչա միշտ կը վազէր։

—Հօրաքոյր Մ՚իքայէլովնա,—իրեն պոռաց աղջնակը որ անոր հասնելու կը ճգնէր.— Պերոզդ թռաւ։

Բամիւչա կեցաւ, գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ և հեծկլտաց։

—Գնա՛ց, բացականչեց։

«Այսպէս, ան հոն է. չէ՞ մի, այդ լուսաւորուած կառախումբին մէջ, թաւշեայ թիւնախմոռին վրայ, կը զուարճանայ ու կը խմէ,— ըսած էր ինքնիրեն,— մինչ ես, մինակս, հո՛ս գուրսը ցեխին ու մութին մէջ, անձրեւին և հովին տակ, կեցած կուլամ բազդիս վրայ»։

Նէ նստած էր հողին վրայ, և այնքան սաստիկ կը հեծկլտար որ փոքրիկ աղջիկը սարսափած, իր բազուկ-

ները անոր բնչերուն վաթխելով սա բառերը հեկեկաց.

—Հօրաքոյրիկ, տուն երթանք:

«Կառախումբը հիմայ պիտի անցնի. տակը նետուիմ և ընտամ» կը մտածեր Բաթիւչա, առանց ազկան պատասխանելու: Նէ մտադրեց այդպէս ընել և վերջնական, երբ, ինչպէս յաճախ կը պատահի երբ հանդարտութիւնն բոլէ մը բուռն յուզման մը կը յաջորդէ, իր մէջ, իր մանուկը երեսաց յանկարծ, իւր փորին մէջ:

Իսկոյն իր բոլոր յուսահատութիւնը ցրուեցաւ:— Ինչ որ, վայրկեան մը առաջ, տանջած էր զինքը այնպէս որ այլ ևս ապրիլը իրեն անհնար կը թուէր, Նէխլիւտովի հանդէպ իր առկութիւնը, և իր անձնասպանութեամբ անկէ վրէժ առնելու փափաքը, անհետացած էին բոլոր: Նէ հանդարտած էր, և ոտքի կենալով իր պերոզը գլխուն առած և հետացած էր: Նէ, բոլորովին թրջուած, ցեխոտած և խիստ ուժաթափ. տուն դարձած էր:

Եւ այդ օրէն ի վեր յուզաշրջումը որ զինքը հիմակուան վիճակին բերած էր, կը յառաջդիմէր իր հոգիին մէջ: Այդ սոսկալի գիշերէն էր որ նէ սկսաւ Աստուծոյ վրայ իր հաւատքը զգլխոյնել: Մինչեւ այդ պահուն նէ հաւատաք ունէր Աստուծոյ և բարիին վրայ. և այնպէս կարծած էր որ ամէն մարդ ալ կը հաւատար այդ բաներուն, բայց այդ գիշերէն վերջ, ինքնիրեն ըսած էր թէ Աստուած չկար. ոչ ոք կար որ անոր կը հաւատար, և ալ որ աստր վրայ խօսած էր իրեն ինչպէս նաեւ Անոր Օրինաց վրայ, կը սակը և կը խաբէր զինքը: Այն մարդը զոր ինք կը սիրէր, որ զինքը սիրած էր—գիտէր ատ—զրժած էր իւր զգացումներուն և զինքը լքած էր: Այսու հանդերձ իր հանգիստն մարդոցմէ լաւագոյնն էր ան: Մնացեալները ալ աւելի գէշ էին: Ամէն

ինչ որ Բաթիւչայի պատահեցաւ. իր մէջ այդ համոզումը աւելի զօրաւոր ամրապնդեց: Նէխլիւտովի հօրաքոյրները, այս բարեպաշտիկ ծեր օրիորդները. վտարած էին զինքը այն օրն իսկ ուր ան չէ՛ր կրնար առաջուան պէս իրենց ծառայել: Եւ, տակէ հաք, ամէն անոնց՝ որոնց հանդիպեցաւ, կինները զինքը իրր զրամ չտեսնելու միջոց ծառայեցուցած, և այրերը, Սթանուօյէն բռնէ մինչեւ բանտին պահնորդները, իրենց մարմնական հաճոյքին առարկայ ըրած էին զինքը: Ոչ մէկ անհատ կար աշխարհի վրայ որ փնտռէր իր բնազդներուն գոհացումէն դուրս բան մը: Եւ այդ հաւատքով ծերուկ գրագէտը, որուն հետ Մասլօվա կենակցած էր առենօք. իրեն բացէ ի բաց ըսած էր թէ մարմնական բնազդներու գոհացումը միակ իմաստութիւնն էր, միակ երջանկութիւնը կեանքի: Գրագէտը կը յորջորջէր այդ բանը բանաստեղծութիւն, գեղեցկագիտութիւն:

Ամէն մարդ, աշխարհի վրայ, կապրէր միմիայն իրեն համար, իր հաճոյքին համար և ինչ որ Աստուծոյ և Բարիին կ'ըսուէր խաբեութիւն էր լոկ: Ու երբ, գիշերուան, հարցում մը ըներ գիտնալու թէ ինչո՞ւ համար, այս աշխարհին վրայ, ամէն ինչ գէշ կարգադրուած էր և թէ ինչո՞ւ մարդիկ կը խաբխբեին գիրար և կը տանջէին, կը փութար նէ վանել իր մտքէն այն տագնապալի հարցումը: Ու թէ որ մեքանազծաութիւնը գինքը գրաւէր, անմ գլանիկ մը, գաւաթ մ'ալ օղի, կամ տոնցմէ լաւ, մէկու մը հետ սերտաճութիւն մը, և ամէն ինչ կ'անյայտանար:—

ԺԳ.

Յաջորդ կիրակի առաւօտուն երբ ժամը 5ին, կառնաց յատկապաժնին ներքնայքին մէջ հակոզին սուլիչը չչնց, Ֆօռասպէկա, որ արթուն էր արդէն, արթնցուց Մասլօվան։

«Ա՜հ, թխապարտուհի» ինքնիրեն ըսաւ Մասլօվա սարսափած, աչքերու կոպերը չփնլով և դժկամակօրէն սենեակին գարչահոտ օդը ծծելով։ Ուզից քանակ զարձեալ. անզգայութեան մէջ պառսպարուածը նորէն գըտնելու յոյսով։ Բայց վախաւ սովորութիւնը վանից իր քունը, ելաւ, և իր անկողնին վրայ նստած, սրունքները կծկելով, սկսաւ բոլորաիքը նայիլ։

Կինները բոլորն ալ, արթնցած էին. մինակ աղաքը կը քնանային տակաւին։

Յայտուն աչքերով գինեպանուհին զառտառկը ազդ տակէն զգուշութեամբ կը քաշէր։

Կառուպինները պահնորդուհին չկրմոյին առջեւ կը փռէր իր հնոտիքը որ իր նորածինին երբ խանձարուր կը ծառայէր, մինչ մանկիկը Ֆէնիչքայի թեւերուն մէջ կը ճչար, կուլար, կը գալարուէր և այնպիսի ճիչեր կ'արձակէր որոնց դէմ մանկամարդ կնոջ գգուանքները անօգուտ կը մնային։

Հիւծախտաւոր կինը, բոլոր արիւնը դէմքը խուժած, և կուրծքը ձեռքերովը բռնած կը հազար, և, հանգարտ վայրկեաններուն մէջ, պօռալու չափ խոր հառաչներ կ'արձակէր։

Շիկահերը, կռնակին վրայ պառկած, և անկողնին

մէջ իր խոչոր մերկ սրունքները տարածելով, բարձրաձայն և զուարթօրէն, խառնաչփոթ երազ մը կը պատմէր։

Հրեղէն ծերուկը, սուրբ պատկերին առջեւը ծռած, անընդհատ նոյն խօսքերը կը մրմռար, ու երեսը խաչակնքելով մաղթանքներ կ'ընէր։

Լուսարարին աղջիկը, անկողնին վրայ նստած, անքունութենէ ուժաթափ աչքերը իր առջեւը կը սեւեռէր։

Գեղանոյշ մատներով իր սև, խզոտ մազերը կը խոզոտէր։

Ներքնայքին մէջ մարդոց բերան ոտնաձայները կը թնդային, զուռը բացուելուն, թիկնոցուհիներ և կարճ ու դորչ տարտաներ հագած անճոռնի և տաժան կերպարանքով երկու բանտարկեալներ երեւցան։ Մատնչ վեր վերցուցին գարչահոտ աղբամանը և դուրս հանեցին։ Կինները, մի առ մի ներքնայքը մտան, ծորակին առջեւ լուացուելու համար։ Շիկահերը հոն ալ կռուի բռնուեցաւ ուրիշ կնոջ մը հետ որ մերձաւոր խուցէ մը կելնէր։ Նորէն սկսաւ հայհոյանքներու, պոչտուկներու և գանգատներու տարափը։

—Հասկցայ, զո՛ւն մինակ կը վայլես խցիկին մէջ,— պօռաց ծերուկ բանտապահը և շիկահերին մօտենալով, անոր պարարտ և մերկ կռնակին այնքան տաստիկ հարուած մը իջեցուց որ ամբողջ ներքնայքը որոտաց։

—Նայէ որ անգամ մ'ալ չխմանամ,— յարեց ծերուկը հեռանալով։

—Իրաւ որ, ձեռքը չատ ծանր է եղեր.— ըսաւ շիկահերը առանց այդ բերան պղտանքէն բարկութիւն իմանալու։

—Շուտ, աճապարեցէք, պատարագին պիտի հասնինք։— Ըսաւ հակոզը։

Մասլօվա դեռ իր գլուխը չէր յարդարած երբ տեսուչը իր հետեւորդներով հասաւ։

Շարունակէք իսկոյն որ ներկայիս քննութիւնը կատարենք,— պօռաց տեսուչը։

Ուրիշ բանտարկեալ կիներ ալ եկան ուրիշ խուցերէ եւ ամէնքը մէկ երրանգքին երկայնքը երկու կարգի վրայ չարուեցան՝ երկրորդ կարգին կիները իրենց ձեռքերը առջեւը կեցող կնոջ ուսին վրայ դրած ապասեցին անոնց թուահամարը որ իսկոյն սկսաւ։

Թուահամարէն վերջ երեւցաւ տեսուչը որ կալատնաւորուհիները պատարագի կ'առաջնորդէր։ Մասլօվա եւ Ֆէնիչքա զանազան խուցերէ ելած հարիւրէ աւելի կիներու չարքին մէջտեղը կը գրաւէին։ Բացի մէկ քանիներէ որոնք, Սիպերիա զացող իրենց թիապարտ ամուսիններուն բաղդակից ըլլալ ուզելնուն, իրենց ուզած գոյզգոյն զգեստները կը կրէին, միւս բոլորն ալ առհասարակ ձերմակ ներքնահներ եւ ձերմակ վառիներ հագած, եւ գլուխնին ալ նմանապէս ձերմակ սպերոցներով ծածկած էին։ Թափորն անդուլխին բոլոր չարքերը կը գրաւէր։ Զայներու մռնչումի մը հետ, որ երբեմն խընդուվներու մէջ կը խեղդուէր, ծանր ոտնամաններու խլացնող թփռտուքը կը լսուէր։ Թափօրին յառաջացած պահուն Մասլօվա նչմարեց իր թէնամի Պոչքօվային չարաչուք դէմքը եւ զայն Ֆէնիչքային ցուցուց։

Երբ անդուլխէն ինչան, լռութիւնը հաստատուեցաւ կիներու մէջ որոնք, երեսնին խաչակնքելով եւ ակնածական դիրքերով, մաան, երկու առ երկու, մատուռէն ներս որ տակաւին պարապ էր եւ ոսկի զրուագներով պսպղուն։— Ախ խուժդուժներ, աչ կողմը գացին խնդրուխ, զիրար հրմշտկելով եւ արմկոհարելով։

Կիներէն վերջը, այրերը իրենց գորշ ասուիէ տաուտուկներով. մատուռին ձախակողմը եւ կեդրոնը տեղաւորուեցան։ Սոնք իրենց պատկանած թաղապետութեան կողմէ Սիպերիա աքսորանքի դատապարտուածներ ըլլալով առժամապէս հոս բանտարկուած էին։ Վերնատունին մէջ մէկդին կը կենային թիապարտները որոնք չատ կանուխ եկած էին եկեղեցի։

Սոնց ամէնքն ալ ածիլած էին իրենց գլուխնուն կէսը, եւ իրենց ներկայութիւնը կը յայտնուէր ոտքերուն կախուած չղթայի ճըռինչներով. միւս կողմը կը կենային նախնական բանտարկեալները, առանց չղթայի եւ չածիլուած։

Բանտին մատուռը դեռ նոր նորոգուած եւ գեղեցկանզգալուած էր չնորհիւ մեծահարուստ վաճառականի մը որ քանի մը բիւրեակ բուբլիներ վատնած էր այդ չէնքին վրայ, ուր երփներանգ ապակեզօծումներով կը պսպղային։

Մատուռին մէջ պահ մը լռութիւն տիրեց, միայն քիթի խնչելու ազմուկներ, հազներ, տղու ճիչեր եւ մերթ ընդ մերթ խախտող չղթաներու ճռնչիւններ կը լսուէին։

Բայց իսկոյն կեդրոնը գիզուած թիապարտները շարժեցան եւ իրարու վրայ սեղմուելով, եկեղեցիին կեդրոնը ճամբայ մը բացին, որուն մէկ ծայրէն սկսաւ յառաջանալ բանտին տեսուչը, եւ գնաց մինչեւ զասը։

Աբարտոզութիւնները սկսան։

Մասլօվա կալանաւորուհիներու մէջտեղը կեցած էր իր առջեւ կեցող կիներուն կռնակը միայն կը տեսնէր։ Բայց երբ ամէն ոք իրար անցան երթալ համբուրելու համար խաչը եւ քահանային ձեռքը, Մասլօվա եւ Ֆէ-

նիչքա նշմարեցին տեսուչը, հակողները և անոնց հաւէն փոքր մօրուքով և խարտիչահեր մարդ մը, Ժէնիչքայի ամուսինը, որ իւր աչքերը խանդաղատանքով կնոջը վրայ սեւեռած էր:

Ս.ն առեն Մասլօվա կը խօսակցէր Ժէնիչքայի հետ և հետզհետէ կը դիտէր անոր ամուսինը, մինչ մէկ կողմէ ալ կը խաչակնքէր և կ'երկրպագէր:

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ՀԱՄԱԼՐԱՐԱՆ
ՕՏԱՐԱՑ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ
ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՀԱՎԱՔԱԾՈ

ԳԼՈՒԽ Ջ.

Ա.

Շատ կանուխ էր երբ Նէխլիւտօֆ առաւօտեան դուրս եկաւ: Նէ քաղաքին մէջ ամէն ինչ կը քնանար: Գեղջուկ մը կանցնէր կոշմնակի փողոցի մը մէջէն, մտանաւոր ձայնով մը պօռալով. «Կա՛թ, կա՛թ, կա՛թ»:

Գարնային առաջին տաք անձրեւը իսկած էր նախորդ օրը: Հոսող զալարակեզ կերեւար սալաքարեր մէջեւէն: Պարտէզներուն մէջ ցարասխները կանանչ սպարժիներով կը զարդարուէին: Վայրի կեռասենիները և կաղամախիները կը պարզէին իրենց անուշահոտ երկայն տերեւները, և տուներուն ու խանութներուն մէջ կրկնակ սպակեփեղկերը կը բացուէին և սպակիները կը մաքրուէին:

Հետեւաց չուկային առջեւը որ Նէխլիւտօֆի անցած ճամբուն վրայ էր խուռն ամբոխ մը խռնուած էր արդէն վրաններու երկայնքը, և պատառապզեստ մարդիկ թեւերնուն ծախու մուճակներ կախած և ուսերնուն վրայ տափատներ և բաճկոններ առած կը չրջագայէին:

Գինետուններու մէջ նաեւ բազմութիւնը խուռն էր: Հոն կը մանէին կիրակնօրեայ հագուստներով և փայլուն

կօչիկներով ամէն դասակարգէ գործաւորներ, երջանիկ զգալով ինքզինքին գործատան աշխատասիրութեան օր մը ազատ ըլլալուն, և կիներ, զգեստած դժնդակ մեծ ապրոցներով, և սեւ ապակեայ կոճակներով զարդարուն կարճ վերարկուներով: Համազգեստաւոր ոստիկաններ, կուրծքերնին զարդարած դեղին ժապաւէններով և մէջքերնին հրացաններով անչարժ կը կենային փողոցներու անկիւնը, սպասելով որ ինչ ինչ անկարգութիւններ ցոյցով կարենան իրենց ձանձրոյթը ցրուել: Մառաւղիներու ածուներուն մէջ, և պատերու ցօղաթռչուիմ մարմանդին վրայ ազաք և չուներ կը վազէին, կը խաղային, մինչդեռ ամառուները զուարթօրէն կը չաղակրատէին խմորովին նստարաններուն վրայ նստած փողոցներուն մէջ որոնց առուերուտ ձախակողմը տակաւին զով և խոնաւ էր, և մէջտեղը զոր թեթեւաշարժ կառքերու և ծանրաբեռն սայլերու ազմուկը կը լռեցնար և հանրակառքերը կը սուրային: Օդին մէջ կը զառային բազմազան ազմուկներ, և եկեղեցւոյ զանգակներու կոչը հաւատացեալները կը հրաւիրէր առաւօտեան պաշտամունքին որ բանտին մատուռին մէջ ընծայուած արարողութեան կը նմանէր: Եւ կիրակնօրեայ հագուստներով ժողովուրդը խումբերով կը գիմէր դէպի թեմական եկեղեցիները:

Կառապանը մինչեւ բանտին դուռը չառաջնորդեց Նէխլիւտօֆը այլ հոն տանող ճամբուն անկիւնը կեցաւ: Այդ ճամբուն անկիւնը բանտէն հարիւր քայլ անդին, մարզոց և կիներու խումբ մը կը կենար, չատեր ձեռքերնին ծրարներ բռնած: Այգակողմը, վայրաչէն յած չէնքեր կային, ճամբը կը կանգնէր նշանատեսիլ երկյարկ չէնք մը: Իսկ ճակատը, հեռուն կը գտնուէր հսկայ ապիւսէ չէնք մը, բանտին չէնքը, որուն առջեւը, հրացա-

նը ուսին պահապան զինուոր մը կը քալէր վեր վար եւ կը պոռար երբ մէկը անկէ անցնելու յանդգնէր:

Այգակողմի վայրաչէն չէնքերուն դռան մը սեմին վրայ նստած էր ժապաւէնազարդ համազգեստով հսկող մը, խոշոր տետրակ մը ի ձեռին: Անցկացնողները կը մօտենային անոր և հոն իրենց տեսնել ուզած անձերուն անունը արձանագրել կուտային: Նէխլիւտօֆ ալ մօտեցաւ և անուանեց Քաթիերինա Մասլօվա: Հսկողը այդ անունը արձանագրեց:

— Ինչո՞ւ թոյլ չեն տար որ հիմա մտնենք,— հարցուց Նէխլիւտօֆ:

—Պաշտօն կայ հիմա: Երբ լմնայ, իսկոյն պիտի ընդունուի՛ք:

Նէխլիւտօֆի սպասող ամբոխին կողմը ուղղուեցաւ: Պատատաստուն զգեստներով և ճմրթիկած գլխարկով ու կարմիր գծաւորուած դէմքով, մարդ մը ամբոխին մէջէն սպրդելով, դէպի բանտին դուռը ուղղուեցաւ:

—Լսէ՛ նայիմ, ո՞ւր կերթաս. ո՞ւր ենք,— պահնորդը գոռացուց ձայնը ձեռքը հրացանին տանելով:

—Ատ ինչ, քու խառնուելու բանդ է,— պատասխանեց մարդը կամաց մը յետս ընկրկելով և զինուորին պոչտուբը բանի տեղ չդնելով:— Թող չի պիտի տաս որ մտնամ: Շատ լաւ, քիչ մ'ալ դեռ կը սպասեմ: Բայց ատ ինչ տեսակ պօռալ էր, հրամատար ես ինչ ես:

Ամբոխին խնդուկը փրթաւ այս ծաղրաբանութեան վրայ:

Գրեթէ բոլոր այցելուներն ալ ազքատ պատատզգեստ մարդիկ էին: Մէկ քանիներ միայն, այր կամ կին, վայելչօրէն հագուած, բարեհամբոյր ըլլալ կը թուէին: Նէխլիւտօֆին մօտը, լաւ հագուած մէկը կը կենար նոր ածիլուած, գէր և վարդագոյն, ձեռքը բռնած

ծանր ծրար մը որ ձերմակղէնով լեցուն կը թուէր։

Նէխլիւտօֆ հարցուց իրեն թէ առաջին անգամն է որ բանտ կուգայ։ Մարդը պատասխանեց որ չատ անգամ եկած է հոն, ամէն կիրակի։ Ան ղրամատան մը դռնապանն էր որ կ'այցելէր բանտը իր եղբօրը համար որ ղրամանենգութեան համար դատապարտուած էր։ Իր բոլոր պատմութիւնը Նէխլիւտօֆի պատմել վերջ, երբ իր կարգին կը պատրաստուէր անոր պատմութիւնը իմանալ, յանկարծ իր ուշադրութիւնը գրաւեց ձգախեժ անհնեներով ու ընտիր ձիով մը լծուած կառք մը ուրկէ դեռատի ուսանող մը և ղէմքը քօղով ծածկած տիկին մը իջան։ Ուսանողը ձեռքը մեծ ծրար մը բռնած Նէխլիւտօֆին մօտենալով հարցուց թէ կարկի՞ էր բանտարկեալներուն ձերմակ հաց բաշխելու արտօնութիւն ստացուիլ իրեն։

Իր նշանածին փափաքն էր այդ (այդ տիկինը իր նշանածն էր) և իրենց ծնողքը խորհուրդ տուած էին մէկ քանի ձերմակ հացեր առնիլ բանտարկեալներուն։

—Ես առաջին անգամ է որ հոս կը գտնուիմ ու չեմ գիտեր սովորութիւնները, բայց կարծեմ թէ այդ մասին սա մարդուն կրնաք դիմել,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ ձեռքովը ցոյց տալով տեսարակը ծունկին առած պահնորդը։

Անոնց խօսած պահուն բացուեցաւ երկաթ մեծ դուռը, որուն կեդրոնը կը գտնուէր պզտիկ դռնակ մը, և դուրս կաւ մեծ համազգեստով սպայ մը. որուն կը հետեւէր հսկող մը որ ցած ձայնով մէկ քանի բառեր փոխանակեց իրեն հետ և իմացուց որ այցելուները կըրնային մտնել։ Պահնորդը նոյն, և բոլոր այցելուները դէպ ի դուռը խուժեցին կարծես վախնալով որ չատ ուշացած են։ Դուռին առին պահնորդ մը կը կենար

որ բարձրաձայն կը համրէր ներս մտնող այցելուները։

—Տասնըվեց, տասնըհօթը... ևլն։

Սակայն հետուն, չէնքին ներսը, ուրիշ պահնորդ մը նոյնպէս կը համրէր այդ այցելուները, անոնց երկրորդ դուռնէ մը անցած պահուն թիւերնուն գոչելով, այնպէս որ երբ ետքէն դուրս ելնէին ասոնք, ապահովուած էին թէ ոչ մէկ այցելու կրնար ներսը մնալ և ոչ ալ բանտարկեալ մը դուրս ելնել։ Պահնորդը, առանց ուշադրութիւն ընելու թէ որո՞ կը գոչէր, Նէխլիւտօֆի կռնակին ալ յանկարծ գոչաւ, ինչ որ քիչ մը զայրոյթի պատճառեց Նէխլիւտօֆի. բայց ան իսկոյն յիշելով հոն իրեն ինչ բանի համար գալը, ամչցաւ իր զժգոհութիւնն ի յայտ բերելէ։

Նախագուռէն ներս առաջին սենեակը կամարաւոր ընդարձակ տեղ մ'էր որուն պատուհաններուն երկաթ վանդակը ապուշացուած էին։ Այս սենեակին մէջ, Նէխլիւտօֆի խորշի մը խորը ապշութեամբ նչմարեց խաչելութեան պատկեր մը։

—Սա ինչ գործ ունի հոս արդեօք, խորհեցաւ, իր մտքին մէջ ակամայ հաշտ գտնելով Քրիստոսի խաչելութիւնը ազատ մարդոց հետ, և ոչ բանտարկեալներու հետ։

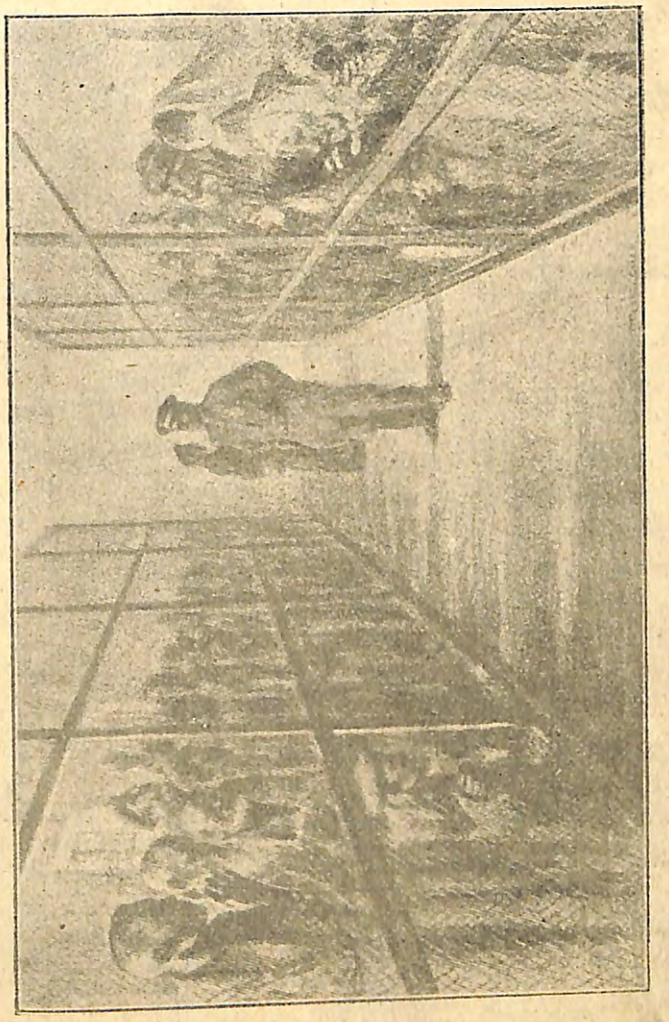
Նա յառաջ անցաւ համր քայլերով, թողլով որ անցնին իր առջևէն փութկոտ այցելուները։ Բանտին մէջ պահուող չարագործներուն հանդէպ սոսկումի զգացում մը կ'ունենար ու զգութեան զգացում մը՝ անոնց հանդէպ որոնք,— Քաթիւշայի, կամ նմանող օրը գտուած ազուն պէս, անմեղ տեղը հոս բերուած էին։

Քաթիւշայի հետ իր ունեցածիք տեսակցութեան վրայ մտածելով երկիւղ մը ու խանդաղատանք մը կը

զգար միանգամայն: Սրահին միւս ծայրէն, պահնորդը բաներ մը սկսած էր ըսել, բայց Նէխլիւտօֆ, իր մտա-ծումներուն մէջ խորասուզուած, ուշադրութիւն չդրաւ անոր, և չարունակելով հետեւիլ այցելուներու մնծ հո-սանքին, անցաւ սրանց խօսարանը փոխանակ կանանց խօսարանը երթալու:

Նէխլիւտօֆ այդ առանդոտ այցելուներուն ճամբայ տալով, ինք վերջինը մտաւ խօսարանին մէջ: Հազիւ թէ բացած սենեակին դուռը, հարիւրաւոր միանուագ պօռացող ձայներու խլացուցիչ և զարհուրելի աղմուկ մը լսեց որուն ինչ ըլլալը չկրցաւ իսկոյն հասկնալ: Բայց երբ աւելի մօտեցաւ ամբոխին, տեսաւ որ ամէնքն ալ կը խօսէին դէպի վանդակոտ մը, ինչպէս ճանճերու երամ մը չաքարի կտորի մը վրայ:

Վանդակոտը կրկնակ էր, և կը բաժնէր սրահը. ցե-ղունէն մինչեւ գետին, երկու կէսերու: Երկու վանդա-կոտներուն մէջտեղը երեք կանգուն միջոց մը կար, ուր կը պտտէին պահնորդները: Մէկ վանդակոտին հետեւը կեցած էին բանտարկեալները, իսկ միւսին հետեւը այ-ցելուները: Իրարմէ բաժնուած էին այդ երկու վանդա-կոտներով և երեք կանգուն իրարմէ հեռու, այնպէս որ ոչ միայն այցելուներուն համար անկարելի էր բան մը տալ բանտարկեալներուն, այլ նոյնիսկ զանոնք լաւ տեսնելն ալ: Եւ ոչ իսկ դիւրին էր մէկ խօսքին միւսին խօսիլը. զիրար լսելու համար, մարդ պէտք էր իր բոլոր ուժովը պօռալ: Երկուստեք ղեմքեր կը կպչէին վանդա-կոտին. կիներ, ամուսիններ, հայրեր, մայրեր ու տղաք կը փնտռէին զիրար, տեսնելու և լսելու համար իրարու ինչ որ պէտք էր: Եւ քանի որ խրաքանչիւրը կ'ուզէր որ ինք լսուի, ձայները հետզհետէ խառնիճաղանճ և խլացուցիչ աղմուկի մը կերպարանքը կ'առնէին: Ամէն

ԲԱՆՏԻՆ ԽՕՍԱՐԱՆԸ

ԼՈՋՈՒՐԵՆ ՁԵՄՈՒԹԱՆ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ. "ԳԱՂԹԱԿԱՆ,
ԱՐՒԵՒԼԵՔԱՆ ՀԵՂՈՒՄՆԱՑ"

ոք սկսած էր պօռալ իր դրացի խօսակիցներէն աւելի ուժով։

Այս էր ահա պատճառը այն խլացուցիչ աղմուկին որ սարսափեցուցած էր Նէխլիւտօֆը խօսարան մտած պահուն։

Խօսքերը լմընելէ,— պէտք չէր խորհիլ ատոր վրայ։ Եթէ միակ հնարք մը կար, այն էր, գուշակել ըսուածները դէմքերու վարժուհիներէն և խօսակիցներու միջեւ գտնուած յարաբերութիւններէն։

Նէխլիւտօֆի ճիշտ մօտը, վանդակորմին կպչած, ձերուկ կին մը կար, գլուխը պերոզ մը առած, որ բաներ մը կը պռոար երիտասարդ մարդու մը, թիապարտի մը, որուն գլխուն կէսը ածիլուած էր։ Թիապարտը յօնքերը պռոտած. մտիկ ընել կը թուէր զինքը խիստ ուշադրութեամբ։

Այդ ձերուկին քովը ուրիչ երիտասարդ մէկը կար որ գեղջուկի կերպարանք ունէր և գլխով հաւանութեան նշաններ կ'ընէր վանդակորմէն անդին մէկու մը որ իրեն չատ կը նմանէր իր աղերսկ մօրուքով, և յոգնաբեկ դէմքով։

Աւելի հեռու տակաւին կը կենար պատառազգեստ մա՛րդը որ կը գոռար, թեւերը չարժելով և խնդալով։

Անոր քովը կին մը կար, աղնիւ բուրդէ չալ մը ծունկերուն վրայ առած, որ տղեկ մը բռնած իր թեւերուն վրայ գեաինը նստած էր, կուլար, կը հառաչէր առանց նոյն իսկ այժ ուշնալու իր աչքերը բարձրացընելով դիտելու վանդակորմին միւս կողմը, բանտի զգեստով, ածիլուած գլխով և չղթայակապ ոտքերով թիապարտ տարիքոտ մարդ մը։

Այս կնոջ եաեւը, զոնապանը որ Նէխլիւտօֆի հետ խօսած էր, իր բոլոր ուժովը ձայնը ձգած էր յանդի-

մանական չեչոտով մը որ կ'ողջունէր ճաղատ, չողուն աչքերով բանտարկեալի մը:

Երբ Նէխլիւտոֆ հասկցաւ որ ինք ալ այդ պայմաններուն մէջ էր որ պիտի խօսակցէր Մասլօվայի հետ, նախատինք մը զգաց այն մարդոցը դէմ որոնք կրցած էին յղանալ և արդար նկատել այդպիսի տանջանք մը: Բոլորովին զարմացաւ մտածելով որ ոչ ոք իրմէ առաջ առանկ դժնդակ կարգադրութեան մը հանդէպ նախատուած զգացած էր ինքզինքը: Գայթակղեցաւ երբ տեսաւ որ զինուոր և հսկող, այցելուներ և բանտարկեալք կ'ընդունէին տեսակցելու այս կերպը իբր բնական և անխուսափելի բան մը:

Նէխլիւտոֆ անչարժ մնաց այսպէս: երկար վայրկեաններ մելամաղձութեան արտասովոր տպաւորութիւն մը բեւեռն նեբքիւ, գիտակից իր անձնական տարուբերման և զինքը չրջապատողներուն հետ իր անհամաձայնութեան: Ծովէ բռնուածի պէս, սրտին խորը բարոյական ճնշողութիւն մը զգաց:

ԺԸ.

«Սա խնդիր չէ,— ինքնիրենը ըսաւ Նէխլիւտոֆ քայլութիւն առած,— ես պէտք է ընեմ այն բանը որուն համար եկած եմ հոս: Ինչ կերպով սակայն:

Աչքերը սևաւ սրահին մէջ պտըտցնել պաշտօնեայ մը գտնելու համար, և տեսնելով պաշտօնեայի նմանող համազգեստով, նիհար և կարճահասակ մարդ մը, Նէխլիւտոֆ մօտեցաւ անոր.

—Ներեցէ՛ք, Պարոն.— ըսաւ բռնազբօսիկ յարգանքով մը,— կրնա՞ք ցուցնել ինձ կիներու յատկաբաժինը ուր տեսնելիւն ունիմ մէկու մը հետ:

—Կիներու յատկաբաժինը երթալ կուզէք:

—Այո՛, տեսնելիւն ունիմ կալանաւորուհիներէն մէկու մը հետ, պատասխանեց Նէխլիւտոֆ. միշտ նոյն բանտզբօսիկ քաղցրութեամբ:

—Ինչո՞ւ չըսիք ուրեմն սրահ մտած առենիդ երբ ձեզի հարցուեցաւ: Որո՞ւ հետ է. ուրեմն, որ կը վախնաք տեսնուիլ:

—Քաղերինա Մասլօվա անունով բանտարկեալի մը հետ:

—Քաղաքային յանցաւոր, հարցուց հսկողը:

—Ո՛չ, պարզապէս...

—Դատապարտեա՞լ մը, ուրեմն.

—Այո, այո՛, դատապարտուած նախորդ օրը, պատասխանեց Նէխլիւտոֆ հեզութեամբ, վախնալով որ կը վտարէ խիստ բառով մը այն բարի տրամադրութիւնը զոր ցոյց կուտար տեսուչը:

Նէխլիւտոֆի արտաքին երեւոյթէն, պաշտօնեան դատեց որ կ'արժէր անոր մասնաւոր յարգանք մը ընել և կանչեց երկրորդական պաշտօնեայ մը՝ չքանչաններով պճնուած:

—Կիներու յարկաբաժինը ըսիք: Չէ՛,— ըսաւ,— Սիտօրո՛ֆ. պարոնը հոն առաջնորդեցէք:

—Հրամմեցէ՛ք:

Այդ միջոցին, սրտաուռչ հեծեծանքներ վանդակոտինին կողմերէն լսուեցան: Նէխլիւտոֆի տարօրինակ երեւոյթ այս ամբողջ տեսարանը տակաւին իրեն աւելի տարօրինակ թուեցաւ տեսուչին և գլխաւոր բանտապահին չնորհակալութիւն յայտնելու պէտքը, յետոյ ինքզինքը

երախտապարտ զգալու այս մարդոց հանդէպ, որոնք տասնակ տեղւոյ մը մէջ ա՛նքան անզուգական աշխատութեան մը գործիքն էին։

Այրերու բաժնէն, պաշտօնեան ներքանչքին մէջ առաջնորդուց Նէխլիւտովը, և ճակատի դուռնէ մը, զինքը կանանց խօսարանը առաջնորդուց։

Այս խօսարանն ալ, միւսին նման, բաժնուած էր երկու վանդակորմով։ Բայց բաղդատմամբ միւսին, աւելի փոքր էր։ Հոս աւելի քիչուոր էին թէ՛ այցելուները և թէ՛ բանտարկեալները, բայց ազմուկը և գոռումը այրերու խօսարանին չափ մնծ էր։ Հոս ալ իշխանութիւնը միջնորմին մէջ կը կենար, բայց հոս յանձին տեսչուհիի մը՝ նմանապէս համազգեստով. ժպտադարձ թիկնոցներով, և կապոյտ գօտիով։ Եւ, ինչպէս այրերու խօսարանին մէջ, հոս ալ գոյնզգոյն հագուստներով այցելուները վանդակորմին կը կառչէին։ Միւս կողմը կը կենային կալանաւորուհիները, բանտի հագուստով մնծ մասամբ, և մէկ քանիներ իրենց քաղքենի զգեստներով։ Վանդակորմին ամբողջ երկայնքը երկուսակ խոնուած էր. և ոչ մէկ պարապ տեղ կար, այնպէս որ չատեր իրենց ոտքին ծայրերուն վրայ բարձրացած կը պօռային ուրիշներու գլուխներուն վրայէն, և ուրիշներ գետինը նստած կը խօսէին։

Կալանաւորուհիներուն մէջէն ամէնէն նշանակելին, իր նիհար և բարձրահասակ կերպարանքով, հերարձակ գնչուհի մ՚էր որուն գանգուր մազերը պերոզէն դուրս կը յորդէին։ Վանդակորմի սիւնին քով, կալանաւորուհիներու կողմը, նէ բաներ մը կը բացատրէր ճչող ձայնով մը արագ չարժուձեւերով, կապոյտ թիկնոցակով և գոտիով այցելուի մը, գնչու մը՝ իրեն պէս։ Գնչուին քով, զինուոր մը. գետինը նստած, կալանաւորուհիի մը հետ

կը խօսակցէր։ Յետոյ, բոլորովին վանդակորմին կպչած խարտիչամօրուս գիւղացի մը կար, որ կը կարմրէր և անտարակոյս իր արցունքները զսպել կը ճգնէր։ Մտիկ կընէր դէմը կեցող խարտիչահեր և սիրուն կալանաւորուհի մը որ, մէկ կողմէ իրեն հետ խօսելով, քաղցրութեամբ կը դիտէր զայն, իր երկնակապոյտ աչքերով։ Ձէնիչքան և իր ամուսինն էին ատոնք։ Անոնց մօտը պատառազգեստ մկկը կեցած կը չատախօսէր ցայտուն այտերով և թաւ մազերով կնոջ մը հետ, յետոյ երկու կիներ, և մարդ մը նորէն կին մը, և իւրաքանչիւր այցելուին դէմ, կալանաւորուհի մը։

Մասլօվան ատոնց մէջ չ՚կար։ Բայց առաջին կարգին եռեւը պահուըտած, կին մը կեցած էր։ Նէխլիւտովֆ գուշակեց թէ նէ էր, և իսկոյն զգաց որ իր սրտի բաբախումները կը բազմապատկուէին, և իր չունչը կը հատնէր։

Վճռական վայրկեանը կը մօտենար։

Վանդակորմին մօտեցաւ ան, դժուարաւ տեղ մը բացաւ, և Մասլօվայի սեւեռեց իր աչնարիկը։ Կապուտակն Ձէնիչքայի եռին կեցած, նէ մտիկ ընել կը թուէր, ժպտելով, անոր խօսակցութիւնը ամուսինին հետ, նախընթաց օրուան գորշ տառատակին տեղ, նէ հագած էր, մէջքի գօտիով մը. սպիտակ քոթանակ մը որ կ՚ուռէր կուրծքին վրայ։ Իր պերոզէն դուրս, սեւ մազերու գանգուրները կը թափէին։

«Օ՜ն վայրկեանը կը մօտենայ,— խորհեցաւ Նէխլիւտովֆ,— բայց ի՞նչպէս կանչեմ զինքը։ Կենա՞մ որ ան ինքնաբերաբար գայ։»

Բայց նէ չէր գար։ Կը սպասէր որ Պէրթա իրեն այցելութեան գայ, բայց երբէք չէր կրնար միտքէն անցնել որ այդ մարդը իրեն համար եկած էր հոն։

—Ո՞վ կուզէք տեսնել, հարցուց տեսուչը Նէխլիւտովի, իրեն առջեւ կենալով:

—Քաթէրինա Մասլովա,— արտաբերեց Նէխլիւտովի դժուարութեամբ:

—Հէ՛, Մասլովա,— պօռաց տեսուչը,— մարդ եկեր է քեզի:

Մասլովա ետին դառաւ, վեր առաւ գլուխը կուրծքը ցցեց, այնպիսի փուքիկոտ չարժուձեւերով որով Նէխլիւտովի ճանչցած էր զինքը երբեմն, և սպրդելով երկու կալանաւորուհիներու մէջտեղէն, մօտեցաւ վանդակոտիին: Նէ նայեցաւ Նէխլիւտովին ապշութեամբ և հարցական ակնարկով մը, առանց զինքը ճանչնալու:

Բայց երբ հասկցաւ, իր ձոխ զգեստներէն, թէ հարուստ մէկն էր ան, նէ ժպտեցաւ երեսին:

—Ինծի համա՞ր եկած էք, հարցուց նէ վանդակոտիին մօտեցնելով իր խնդուն աչքերը որոնք միզմօրէն չիլ կը նայէին:

—Ա՛յո՛, ես կ՛ուզէի...

Յետոյ կեցաւ, առանց գիտնալու թէ անոր պէտք էր ըսել «Քեզ» թէ «Ձեզ» բայց «Ձեզ»ը նախընտրեց:

—Ուզեցի տեսնել Քեզ... Ե՛ս...

—Աստուծոյ սիրոյն,— կը պօռար իր քովը կեցող պատառազգեստ այրկուն,— ատ առի՛ր թէ ոչ:

—Շատ ծանր է, հոգեւարք է,— կը պօռայ մէկը միւս կողմէն:

Մասլովա բան մը չլսեց Նէխլիւտովի խօսքերէն: Բայց անոր խօսած պահուն, դէմքին արտայայտութիւնէն, զայն ճանչնալ կարծեց: Բայց կը տարակուսէր տակաւին: Իր չքմեղութեան ժպիտը անհետացաւ և տառապանքի խորունկ ծալք մը երեւցաւ իր ճակտին վրայ:

—Զկրցայ լսել ինչ որ ըսիք, պօռաց նէ քիչ մ'աւելի սեղմելով արտեւանունքներն աւելի լաւ տեսնելու համար և ճակատը աւելի ուժգին խորչոմելով:

—Եկայ որ...— ըսաւ Նէխլիւտովի.

«Ա՛յո՛, իմ պարտականութիւնս է, որ կը կատարեմ պէտք է քաւեմ:» կը խորհէր Նէխլիւտովի.

Ա՛յս մտածումին վրայ, արցունքներ լեցուեցան աչքերուն մէջ և կոկորդը սեղմուեցաւ, մատներովը վանդակներն կառչելով, լռեց, կը զգար որ առաջին բառերն իսկ, հնձկլտուքներով պիտի բզձկէր:

—Ես լսի քեզի թէ չըլլայ որ երթաս, ինչո՞ւ գացիր,— պօռաց մէկը իւր քովէն:

—Աստուած վկայ ըլլայ որ ես ալ չէի գիտեր որ այսպէս պիտի ըլլար,— պատասխանեց միւս կողմէն կալանաւորուհի մը:

Յուզումը այնպիսի արտայայտութիւն մը ստացաւ Նէխլիւտովիի դէմքին վրայ որ Մասլովա ճանչցաւ զայն:

—Վատահ չեմ ձեզ ճանչնալուս.— հարկ զգաւեց ըսելու առանց նայելու իրեն, և այտերը կարմրեցան, դէմքը ա՛լ աւելի մթագնեցաւ:

—Եկայ քեզմէ ներողութիւն խնդրելու,— ըսաւ այն ատեն Նէխլիւտովի կրցածին չափ բարձրաձայն միակերպ ձայնով մը, գոց ըրածի մը պէս:

Երբ այս խօսքերը պօռայ, ամչցաւ և չփոթած շուրջը նայեցաւ: Բայց անմիջապէս մտածեց թէ այդ ամօթը լաւ զգացում մըն էր, և թէ աստր ներումն իրեն համար պատք մ'էր: Եւ չարունակեց իր ըսելիքը:

—Ներէ՛ ինձ. ես չարաչար կերպով յանցաւոր եմ...:

Անշարժ կեցած, նէ չէր հեռացներ Նէխլիւտովիը իր աչքերէն, որոնցմէ մէկը քիչ մը չիլ կը նայէր: Ուժը չի

բաւեց որ նախադասութիւնը աւարտէ, և ձգնելով զսպել հառաչանքները որ իր կուրծքը կը ցնցէին, հեռացաւ վանդակոտէն։

Տեսուչը, և պաշտօնեան որ Նէխլիւտովը առաջնորդած էր դէպի կինեորուն յարկաբաժինը հետաքրքրութեամբ հետեւած էին անոր չարժուելիներուն, և տեսնելով անոր հեռանալը վանդակոտէն, հարցուցին իրեն թէ ինչո՞ւ իր փնտռած կնոջը հետ չի խօսիր։ Նէխլիւտովի խնդրեց քիթը, ցնցուեցաւ, և փորձելով հանդարտ երեւնալ, ըսաւ.

—Այդ վանդակոտէն ի՞նչպէս կրնանք իրար հասկընալ։

Տեսուչը խորհրդածեց վայրկեան մը։

—Շատ լաւ ըսաւ ձեզի համար կարելի է այդ կալանաւորուհին հոս բերել մէկ քանի վայրկեան։— Մարիա Բաւլո՛վնա,— պօռաց դառնալով բանտապահուհիին,— Հոս բերեք Մասլօվան։

Գ.

Վայրկեան մը վերջը. կոշիկակի դուռէ մը, Մասլօվա մտաւ։ Կամաց մը մօտենալով Նէխլիւտովի. կեցաւ և իր յօնքերուն տակէն նայեցաւ իրեն։ Ինչպէս նախորդ օրը, իր սեւ մազերը գանգուրներով պերոզէն դուրս կը թափէին։ Իր դէմքը, թէեւ վատառոգ, ուռեցած անարիւն, բայց միշտ հրապուրիչ և անխռով էր, միայն իր վառվռուն սեւ աչքերը տարօրինակօրէն կը փայլէին իր ուռած կոպերուն տակէն։

—Հոս կրնաք տեսակցիլ դուք,— ըսաւ տեսուչը հեռանալով։

Նէխլիւտովի նստած էր պատին գամուած նստարանի մը վրայ։ Մասլօվա նախ հարցախոյզ ակնարկ մը նետեց տեսուչին վրայ, և յետոյ. զարմացումի ձեւով ուսերը թօթուելով Նէխլիւտովին մօտեցաւ, վեր առաւ իր բէշերը և նստաւ իրեն քով։

—Գիտեմ թէ ձեզ դժուար է ինձ ներել.— սկսաւ Նէխլիւտովի, բայց կեցաւ խոկոյն։ Արցունքները կը լեցուէին աչքերուն մէջ։— Բայց եթէ ձեռքս չէ անցեալը զարմանել, գոնէ որոշած եմ ընել այսուհետեւ ինչ որ կրնամ։ Լսէք ինձ...

—Ի՞նչպէս եղաւ որ ինձ գտա՛ք,— ըսաւ նէ առանց իր հարցումին պատասխանելու։ Եւ մերթ իր չիլ ակնարկը կը սեւեռէր անոր վրայ, մերթ գետին կը հակէր։

«Ո՛վ Աստուած, օգնութիւնդ հասիր։ Սրբեցուր ինձ ինչ ընելս» կը խորհէր Նէխլիւտովի, մանկամարդ կնոջը դէմքին վրայ տեսած զժնդակ փոփոխութենէն ահաբեկած։

—Նախնիցս օրը,— ըսաւ,— ձեր դատավարութեան մէջ ես երդուեալ էի... չճանչցա՞ք զիս։

—Ոչ բնաւ երբէք։ Կարելի էր միթէ մարդ ճանչնալ այդ պահուն։

—Տղայ մը ունեցաք, այնպէս չէ՞,— հարցուց Նէխլիւտովի կարմրելը զգալով։

—Այո, բայց մնաւ խոկոյն, փառք Աստուծոյ.— պատասխանեց Մասլօվա կարուկ և չար ձայնով մը, և աչքերը անդին դարձնելով.

—Ի՞նչ բանէ, ինչո՞ւ։

—Ես ալ հիւանդ էի և քիչ մնաց որ ես ալ մեռնէի,— չարունակեց առանց նայելու։

—Ինչպէս եղաւ որ հօրաքոյրերս ձեզ ճամբու դրին։

—Ո՞վ կը պահէ տղեկով ծառայ մը։ Անմիջապէս որ վիճակիս վերահաս եղան, զիս ճամբեցին... Բայց առանց վրայ խօսիլը ի՞նչ օգուտ ունի։ Ամէն բան մըտքէս եկած է, բոլորն ալ մոռցած եմ։ Բան մը չեմ յիշեր։ Ա՛լ ամէն ինչ լմնցած է...

—Ո՛չ, ոչինչ լմնցած չէ դեռ։ Իմ մեղքերս պէտք է քաւեմ հիմա։

—Քաւելու բան չկայ. եղածը եղած է և այդ ամէնքը վերջացած է,— յարեց նէ։

Եւ, ի մեծ ապշութիւն իրեն. նէ նայեցաւ յանկարծ անոր հրապուրիչ և փաղաքուշ ժպիտով մը։

Մասլօվա չէր խորհած նորէն տեսնել երբէք Նէխլիւտովը, մանաւանդ այս վայրկեանին և այս տեղը։ Այդ էր պատճառը որ զայն տեսնելուն վշտակրած էր և միտքը լեռնած էին անցեալին տխուր յիշատակները որոնց վրայ երբէ՛ք չէր ուզեր խորհիլ։

Առաջին րոպէին, Նէխլիւտովը վերստին տեսած առեն, նէ յիշած էր զգացումներու և երազներու չքնաղ աշխարհը. զոր իրեն յայտնած էր իր առաջին սէրը պատանիի մը հանդէպ որ սիրած էր զինքը վոխադարձաբար բուռն և ճշմարիտ սիրով մը։

Յետոյ յիշած էր անոր անըմբռնելի լքումին անպատճառելիութիւնը և երկար չարքը տառապանքի որ յաջորդած էր այդ երանուհեան վայրկեաններուն։ Այս յիշատակները զինքը վշտացուցին, բայց, անկարող ծանրանալու առանց վրայ, դարձեալ ըրաւ այնպէս ինչպէս միշտ սովորած էր ընել, վանեց իրմէ այդ տառապագին յիշատակները և խեղդեց զանոնք իր չուտայտ կեանքին մարախուղին մէջ։ Նախ, իր քով նստող մարդը նոյնացուցած էր այն երբեմնի իր սիրած

«— Քանի՛ւշա, քեզմէ ներողութիւն խնդրելու եկայ...»

Երիտասարդին, բայց զգալով որ տաժանագին է այդ իրեն համար, կդիմի հեռացուց իր մտքէն այդ նամանուղթեան պատկերը, հիմայ անուշահոտ մօրուքով այս բարեկազմ ու վայելչագեղ պարոնը այլեւս չէր իրեն համար այն Նէխլիւտովը զոր սիրած էր ինք, այլ մէկը այն գաւակարգի մարդիկներէն որոնք իրեն պէս արարածները կը գործածեն միա՛յն երբ պէտք ուենենան առանց, և զորս զարձնալ իրեն պէս արարածներ իրենց կարգին կը գործածեն ա՛յնքան չահաւոր կերպով որքան որ կրնան։ Սհա՛ ինչ կերպով կարելի է մեկնել ներա վազաքուշ ժպիտը Լուսա կը ճնար, խորհելով թէ ինչպէս չահաւոր տեսակէն կրնար անկէ օգտուիլ ինք։

—Այո՛ յարեց, նոյն ամէնքը վերջացած են։ Եւ ես ահաւասիկ թիապարտ մ'եմ հիմա։

Այս ահաւոր բառերը սարսուռ մը բերին իր չորթնեռուն վրայ։

—Ես գիտէի թէ դուք յանցանք չունէիք, վատահ էի այդ մասին, ըսաւ Նէխլիւտովի.

—Այո, բնաւ. ես յանցանք չունէի։ Գո՞ղ էի կամ թէ աւազա՞կ։ Հոս, ներսը, այնպէս կը խօսուի թէ ամէն բան փաստաբանէն կախեալ էր,— յարեց նէ, և թէ ազերսագիր մը կրնայ պատրաստուիլ։ Միայն թէ չատ գրամի կը կարօտի։

—Այո, այնպէս է,— ըսաւ Նէխլիւտովի.— Ես գիտած եմ արդէն փաստաբանի մը։

—Աղէկ փաստաբան կուզէ, և չատ գրամ վատնել պէտք է։

—Ինչ որ կարելի է պիտի չանամ ընել։

Նորէն լուռթիւն մը տիրեց. և յետոյ նորէն Մասլովայի չրթնեռուն վրայ հրապուրող ժպիտ մը սահեցաւ։

—Զեզմէ պիտի ուզէի... քիչ մը գրամ։ Շատ չէ... տասը րուբլի.

—Ինչո՞ւ կը քաշուիք, ինչո՞ւ...— պատասխանեց Նէխլիւտոֆի բոլորովին չփոթած, և դրամապանակը գրպանէն հանելով։

Նէ չուտով մը դարձաւ տեսուչին որ կը պտտէր սրահին մէջ։

—Ձգիտեայ ձեր տալը, հակառակ պարագային անօգուտ կըլլայ ձեր տուած նուէրը։

Նէխլիւտոֆի իր դրամապանակէն առաւ տասը րուբլինոց տոմսակ մը. բայց երբ երկարեց որ տայ, տեսուչը նորէն զարձաւ նոյն վայրկենին։ Նէխլիւտոֆի տոմսակը ափին մէջ պահեց.

«Այս կինը ալ լմնցած է» կը խորհէր Նէխլիւտոֆի նայելով երբեմնի այնքան հրապուրիչ այդ դէմքին, հիմա լկտած և աւերակ. աչքերուն որոնք կը յառէին մէյ մը ձեռքին որուն մէջ բռնած էր տոմսը մէյ մ'ալ տեսուչին Նէխլիւտոֆի վարանումի վայրկեան մը ունեցաւ։

Փորձիչը որուն ձայնը լսած էր անցեալ գիշերը նորէն խօսեցաւ իր մէջ, փորձելով չեզել զայն իր մըտապրումներէն, և անոր առջեւ պատկերացնելով իր ընկերքին հետեւանքը։

«Երբէ՛ք, կ'ըսէր փորձիչը, դուն այս կեանքը պէտք չունիս։ Դուն անոյշ վիզիդ միայն քար մը կապած պիտի ըլլաս խեղդելու համար քեզ և արդիւնեբուն օգտակար ըլլաս։ Աւելի լաւ էր որ քովդ ունեցած ըրբամդ անոր տաս, հրաժեշտ առնես, և առով ընդմիշտ հեռանաս։»

Բայց Նէխլիւտոֆի զգաց որ, այդ բոպէին. իր մէջ վճռական տագնապը կը սկսէր. թէ իր հոգին կարծես զրուած էր ճոճող կշեռի մը մէջ. և թէ ամենաթոյր ծանրութիւն մը, ձիգ մը, զայն մէկ կամ միւս կողմը պիտի ծռէր։ Բայց այդ ձիգը, իրեն օգնութեան կանչելէ

վերջ այն Աստուածը որուն ներկայութիւնը, առջի օր, զգացած էր իր սրահին մէջ։ Եւ Աստուած երեւյաւ իր մէջ։

Որոշեց անմիջապէս ըսել Մասլովայի ամէն ինչ։

—Թամթիւչա, քեզմէ ներողութիւն խնդրելու եկայ, և դուն չպատասխանեցիր ինծի։ Կրնայի՞ր ներել ինձ պիտի ներե՞ս ինձ։ Բայց Մասլովա մտիկ չէր ըներ իրեն և կը չարունակէր աչքերը դարձնել մէկ մը տասը րուբլիներուն և մէկ մը տեսուչին։ Եւ, այն պահուն երբ տեսուչը նորէն կը զառնար, երկարեց արագ չարժումով մը ձեռքը, առաւ տոմսակը և պահեց զայն իր գօտիին մէջ։

—Շատ տարօրինակ կը թուի ինձ ձեր ըսածները. յարեց, ժպիտով մը որ քիչ մը անարգիչ թուեցաւ Նէխլիւտոֆի։

Ան սա տպաւորութիւնը ունեցաւ թէ այս ժպիտը իրեն հանդէպ տեսակ մը առելութիւն կը ծածկէր և թէ ինք այլեւս երբէք չպիտի թափանձէր այս հոգիին խորը։ Բայց, տարօրինակ է ըսելը, ոչ թէ միայն այս տպաւորութիւնը զինքը չէր հեռացնէր Մասլովայէն, այլ ընդհակառակը աւելի ուժով զինքը դէպի անոր կը մօտեցնէր։ Ինք պարտք կը զգար այդ հոգիին զարթնում մը տալ, և գիտէր որ այդ տաժանելիօրէն դժուարին գործ մ'էր։ Բայց այդ տաժանագին դժուարութիւնը զինքը գարձեալ անոր կը քաշէր։ Առանձին զգացում մը չէր ունեցած երբէք մէկու մը հանդէպ ոչ առաջ, ոչ հիմա։

Անձնական ոչինչ կար այս զգացումին մէջ, իր անձին համար անկէ ոչինչ կը սպասէր, միայն սա էր ուզածը թէ նէ զայրերը այլեւս ըլլալէ ինչ որ էր հիմա և ըլլար ինչ որ եղած էր առնուազ։

—Բաթիւչա, ինչո՞ւ հետս այս կերպով կը խօսիք. գիտէք թէ կը ճանչնամ ձեզ. կը յիշեմ ձեզ, և այն օրերը որ դուք Բանօվոյի մէջ անցուցիք...

—Ինչ օգուտ ունի անցեալին զեպքերը յիշել.— պիտակ տուաւ նէ, չոր կերպով:

—Այն ամէնքը կը յիշեմ ես. Բաթիւչա, յանցանքս քաւելու, սրբելու համար,— ըսաւ Նէխլիւտօֆ: Ու կը պատրաստուէր ըսելու թէ պիտի ամուսնանար իրենց հետ. բայց իր աչքերը անոր ակնարկին հանդիպելով անոր մէջ ա՛յնքան ահաւոր, դժոխի, և զազրելի բան մը կարգաց որ չկրցաւ աւարտել իր խոստովանանքը:

Այդ վայրկեանին այցելուները սկսան դուրս գալու: Տեսուչը Նէխլիւտօֆին մօտենալով, ծանոյց թէ տեսակցութիւնները աւարտելու վայրկեանը հասած է: Մասլօվա ոտքի ելաւ, անձկանօք սպասելով Նէխլիւտօֆէ բաժնուելու վայրկեանին:

—Մնաք բարով, ձեզի դեռ չատ խօսելիքներ ունիմ— ըսաւ Նէխլիւտօֆ ձեռքը անոր երկարելով:

—Տակաւին ձեզ տեսնելու պիտի գամ:

—Ամէնքը ըսիք կարծեմ ինձ:

Նէ դպաւ անոր ձեռքին, բայց չսեղմեց:

—Ո՛չ, չը՛սի ամէնքը, պիտի աշխատիմ ձեզ հետ աւելի ազատօրէն տեսնուելու հրամաններ առնել, և այն ատեն ձեզ խիստ կարեւոր բան մը պիտի ըսեմ:

—Ուրեմն, եկէք, պատասխանեց նէ, իւր չըրթունքին վրայ գծագրելով այն ժպիտը զոր կընծայէր այնպիսի մարդոց որոնց կուզէր հաճոյ երեւիլ:

—Դուք ինձ քոյրէ մը աւելի մօտ էք,— աւելցուց դեռ Նէխլիւտօֆ.

—Որքան տարօրինակ,— ըսաւ նէ գլուխը երերցնելով: Եւ անհետացաւ վանդակոռմին ետին:

Գ.

Այս տեսակցութենէն առաջ Նէխլիւտօֆ կը խորհէր որ երբ զինքը տեսնար և իմանար իրեն օգնելու իր մտադրութիւնը, Բաթիւչա պիտի խայտար, խանդագատէր և իր առջի Բաթիւչան պիտի դառնար: Բայց, ինչ սոսկալի, երբ տեսաւ որ Բաթիւչան գոյութիւն չունէր այլեւս, և թէ մինակ, անոր տեղ, այսուհետեւ Մասլօվան կար: Այս զինքը ապշեցուց և յուսախաբ ըրաւ:

Ինչ որ կ՛ապշեցնէր ամէնէն աւելի զինքը ան էր որ Բաթիւչա ոչ թէ միայն իր գիրքէն ամօթ չէր զգար, այսինքն իր պոռնիկի գիրքէն, և ոչ թէ բանտարկեալի գիրքէն (վասն զի կ՛ամչնար առիկէ). այլ և նէ կը թուէր գոհ ըլլալ և հպարտ իր պոռնիկութեան վիճակէն: Բայց արդարեւ, ասիկա ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Ամէն ոք, գործելու կարող ըլլալու համար, իր զբաղումը կարեւոր և լաւ նկատելու է: Հետեւաբար, անհատ մը ինչ գիրքի մէջ ալ գտնուի, այնպիսի՛ ըմբռնումով մը կ՛առնէ կեանքը, որ իր անհատական գործը իրը կարեւոր և բարի կը ներկայանայ:

Սովորաբար այնպէս կ՛երեւակայուի որ գող մը, մարդասպան մը, լրտես մը, կամ պոռնիկ մը կ՛ամչնան իրենց արհեստէն կամ զայն գէթ քամահրելի կը գտնեն:

Ատ՝ սխալ է: Այն մարդիկը որոնք իրենց ճակատագրովը, իրենց սխալներովը որոշ գիրքի մը մէջ կը գտնուին միշտ այնպէս մը կը չարժին որ կեանքի իրենց ընդհանուր ըմբռնումը ցոյց տայ իրը բարի և կարեւոր իրենց մանաւանդ գիրքը: Եւ իրենց այդ ըմբռնողու-

թիւնը հաստատելու համար, կը յենուն բնազդաբար ուրիշ նման դիրքի մէջ գտնուող մարդոց վրայ որոնք նոյնպէս համամիտ են նոյն տեսութիւններուն կեանքի և անոր մէջ իրենց սեփական դիրքին վրայ։

Կը զարմանանք տեսնելով որ գողեր հայարտութիւն կը զգան իրենց ճարպիկութեան վրայ, պոռնիկներ իրենց պղծութեան վրայ, մարդասպաններ իրենց անգթութեան վրայ։ Բայց սա մեզ կը զարմացնէ միայն անոր համար որ իրենց չրջանակը, մեծնոլորտը որուն մէջ կ'ապրին այդ մարդիկը. անցուկ է, և գլխաւորաբար որովհետեւ մենք դուրս կը գտնուինք ատոնց չրջանակէն։ Բայց մենք չենք զարմանար զոր օրինակ երբ կը նշմարենք հարուստը որ կը սոնքայ իր պերճութեան վրայ, այսինքն իր գողութեան և ապօրէն իւրացումներուն վրայ,— բանակներու հրամատարները իրենց յաղթութիւններուն վրայ,— այսինքն սպանութիւններուն, — վհատականները իրենց զօրութեան վրայ,— այսինքն իրենց բռնութիւններուն։— Եթէ այս մարդոց քով չենք նշմարեր կեանքի բարիի և չարի կեղծ յղացումովը, ան է պատճառը որ իրենց կազմած չրջանակը աւելի լայն է և մենք ատոր կը վերաբերինք։

Մասլօվա այս տեսակ ըմբռնում մը չունած էր իրեն կեանքի մասին ընդհանրապէս և իր մանաւանդ դիրքի մասին մանաւանդապէս։ Պոռնիկ, թիւապարտ, նէ տակաւին իր ընթացքը արդարացնելու համար յատուկ կեանքի յղացում մը ունէր և նոյնիսկ իր վիճակին մասին հայարտութիւն՝ ուրիշներու առջեւ։

Այս յղացումը սա գաղափարին վրայ կը հիմնուէր որ մարդոց ամենամեծ երջանկութիւնը, բոլո՛ր մարդոց առանց բացառութեան. ծերունի երիտասարդ, հարուստ և աղքատ, դիտուն և անուս,— կը կայանար հինգ մը-

սային վայելումին մէջ։ Մասլօվա վստահ էր որ, հակառակ այն ամէն տեսակ մտածումներուն որոնք իրը թէ իրենց նպատակակէտ ընտրած են, մարդոց բոլորն ալ առիթ զատ ուրիշ մտածում չունէին։

Եւ գիտնալով իր՝ ախորժելի կին մը ըլլալը, յարմար՝ մարդոց այդ փափաքին գոհացում տալու, նէ ինքզինքը կը գնահատէր, հետեւաբար, իրը անհրաժեշտ կարեւոր և անհրաժեշտ։ Բոլոր իր անցեալ կեանքը, ինչպէս ներկայինը, այս ըմբռնումին ճշտութիւնը միայն կը հաստատէին։

Ամենուրեք, իր կեանքի վերջին տասը տարուան մէջոցին— սկսեալ Նէխլիւտովէն, և ծերուկ Սթահովօյէն, մինչեւ բանտին պահնորդները,— տեսած էր որ ամէնքն ալ կը փափաքէին զինքը վայելել։ Թերեւս գտնուած էին իր ճամբուն վրայ մարդիկ որոնք չէին ունեցած այդ փափաքը, բայց ինք երբէք չէր նշմարած զանոնք։ Այսպէս համայն աչխարհը իրեն կ'երեւար իր մարմինին սիրահար մարդոց հաւաքում մը, ամէնքն ալ զինքը վայելելու ջանալիր. և այդ՝ բոլոր կարելի միջոցներով հրապուրումով, բռնութեամբ, խորամանկութեամբ կամ ղրամով։

Այս կերպով էր որ կեանքը կ'ըմբռնէր Մասլօվա, մինչ որ իրեն կը թոչլատրէր հաւատալ իր դիրքին կարեւորութեան։ Նէ անանկ մը կապուած էր այս ըմբռնումին որ զայն կորնչցնելով, կորնցուցած պիտի ըլլար միանգամայն իրեն վերագրած կարեւորութիւնը։ Ու զայդ չկորնչցնելու համար էր որ նէ կը կառչէր բնազդաբեն այն մարդոց չրջանակին որոնք միեւնոյն կերպով կ'ըմբռնեն կեանքը։ Զգալով որ Նէխլիւտովի կուզեր ուրիշ միջավայր մը փոխադրել զինքը, նէ կ'ընդդիմանար կանխատեսելով որ հոն պիտի կորնչցնէր կեանքին մէջ

այն զիրքը որով նէ ինքզինքը յարգած կը զգար։ Սակէ կը հետեւէր նաև այն խնամքը որով նէ մոռացութեան մէջ կ՚ուզէր թաղել իր երիտասարդութեան յիշատակները, Նէխլիւտովի հետ իր առաջին տեսակցութիւննեբուն այս յիշատակները չհամաձայնելով կանգնի իր ներկայ ըմբռնումին հետ։ Անտարակոյս երբէք չէր յաջողած զանոնք կատարեալապէս մարել, բայց նէ զանոնք իր սրտին խորը մխրճած, թաղած էր, և գոցած էր վերանէն, ինչպէս մեղուները կը խցեն բոյներու մուտքը այն տեսակ մը որդերուն որոնք իրենց փեթակներուն կը վնասեն։ Ու ասոր համար էր որ Նէխլիւտովը կրկին տեսնելուն, մերժած էր անոր մէջ նկատի առնել երբեմնի անմեղ և զգաստ սիրով մը իր սիրած պատանին, այլ անոր մէջ տեսնալ ուզած էր հարուստ պարոն մը միայն զոր ինք իրաւունք ունէր և պարտ էր չանգործել, անոր հետ հաստատելով այն միեւնոյն տեսակ յարաբերութիւնները զորս սովոր էր հաստատել իր յաճախորդներուն հետ։

«Ո՛չ, չկրցայ իրեն ըսել այսօր գլխաւոր բանը,— կը խորհէր Նէխլիւտովի, նկնելով այցելուներու ամբոխին հետ խօսակցութեան։— Ըսի թէ պիտի ամուսնանայի իրեն հետ։ Բայց յաջորդ անգամ, պիտի ըսեմ իրեն ատ։»

Մեծ սրահին մէջ, պահնորդները կրկին անցորդները կը համրէին, որպէս զի ոչ մէկ բանտարկեալ դուրս չվազեներ նկնել, և ոչ մէկ այցելու բանտին մէջ մնար։ Ուսին գցած հարուածը չզայրացուց այս անգամ Նէխլիւտովը, ան նոյնիսկ չմտացաւ զայն։

ԳԼՈՒԽ Է.

Ա.

Բանիւչան գատարանին նստարաններուն վրայ գտնելուն յաջորդ օրէն իսկ, Նէխլիւտովի ծրագրած էր փոխել իր ապրելակերպը։

Որոշած էր վարձու տալ իր տունը, ճամբու գնել սպասաւորները և երթալ ապրիլ կահաւորեալ սենեակի մը մէջ ուսանողի մը պէս։

Բայց Սվռիբրինա Բէթրովնա անոր հասկցուց որ խնդիրը էր ճմռեւուընէ առաջ այդ գաղափարը գործադրել. որովհետեւ ոչ ոք պիտի ուզէր, ամառը, տունը վարձել, ոչ ալ կարասիները գնել, և սիրուած պիտի ըլլային մինչեւ ճմռեւ զանոնք տեղ մը գնել։ Այսպէս Նէխլիւտովի ճիգերը այս կէտին վրայ և իր գեղեցիկ որոշումները ապարդիւն մնացին։

Եւ ոչ միայն ամէն ինչ, իր տանը մէջ, չարունակեց ընթանալ անցեալին պէս, այլ նաեւ սկսան տեղէն հանել, ցուցակել և խոզանակել կահերը, մուշտակները, հագուստները և անկողինները. աչխատութեան մասնակցեցան դռնապանը և իր օգնականը, խոհարարուհին և սենեկասպաս Բօրնէյ։ Նէխլիւտովի տեսաւ դարակնե-

բու քաչուխը և չուաններու վրայ կախուխը խել մը հագուստներու, համազգեստի տաբատներ, մուշտակներ որոնք ոչ ոքի կրնային ծառայել այլևս. տեսաւ գորգերուն քակուխը, կահերուն սենեակէ սենեակ փոխադրուխը. ներկայ գտնուեցաւ անհամար մաքրումներու. տխրութեցաւ ենթարկուխ բոլոր սենեակներուն մէջ սփռուած նաֆթալինի հոտին: Եւ ապչեցաւ երբ երեւան եկաւ թէ ո՛րքան անօգուտ բաներ պահած էր, մինչեւ այն տաեն իր տանը մէջ: «Բոլոր այս բաները ուրիշ բանի չեն ծառայիր բայց եթէ Սկոտրըինա Բէթրովնայի, Ֆօռնէյի, գռնապանին, իր օգնականին և խոհարարուհիին ժամանց պատճառելու:»

«Յիրաւի,— կը մտածէր Նէխլիւտօֆ,— աւելորդ է ապրելակերպս փոխել Մասլօվայի ճակատագիրը որոշուելէ առաջ: Սմէն ինչ կախում ունի Մասլօվայի ներուելիք վճիռէն, ըստ այնմ որ զայն ազատ պիտի արձակեն կամ Սիպերիա պիտի ղրկեն. որովհետեւ, այն պարագային, ես ալ պիտի երթամ:»

Որոշեալ օրը, Նէխլիւտօֆ դնաց փաստաբան Ֆայնիցինի տունը: Այս անձը կը բնակէր մեծ և փառաւոր տուն մը, զարդարուած հազուագիւտ տունկերով, պատուհանները պերճազարդ վարագոյրներով, և ամբողջ թանկագին կահաւորում մը, ո՛չ այնքան ճաշակաւոր, որ կը գտնուի, ընդհանրապէս արագ և առանց ճիգի հարստացած մարդոց տունը: Սպասման սրահին մէջ, Նէխլիւտօֆ գտաւ տասնեակ մը յաճախորդներ որոնք իրենց կարգին կը սպասէին, ինչպէս բժշկի մը տան մէջ, տխրօրէն նստած սեղանի մը չուրջ, և մխիթարութիւն վնտռելով սեղանին վրայ ցրուած պատկերազարդ լրագիրներուն մէջ: Բայց փաստաբանին քարտուղարը որ բազմած էր սրահին մէջտեղը պատկառելի գրասեղանի

մը առջեւ, իսկոյն ճանչցաւ Նէխլիւտօֆը, և անոր առջեւը երթալով ըսաւ թէ իր տէրոջը պիտի տեղեկացնէր իր գալը:

Նոյն վայրկեանին, Ֆայնիցինի սենեակին դուռը բացուելով դուրս եկաւ փաստաբանը, չարունակելով յոյժ ոգեւորիչ խօսակցութիւն մը, գէր ու կարճ երիտասարդի մը հետ, կարմիր երեսով, և նոքնոր գնդեցիկ հագուստ մը հագած: Երիտասարդին և Ֆայնիցինի դիմագծերը ունէին աքանչելի, թէեւ ոչ այնքան մաքուր, բայց յոյժ սքանչելի գործ մը աւարտող մարդոց դիմագծերուն արտայայտութիւնը:

—Յանցանքը քուկդ է, բարեկա՛մ. կ'ըսէր Ֆայնիցինին ժպտելով:

—Ես չատ պիտի փափաքէի արքայութիւն երթալ, բայց իմ մեղքերս թող չեն տար կոր:

—Աղէ՛կ, աղէ՛կ, սրամի՛տ բարեկամս, կը հասկընա՛նք:

Եւ երկուքն ալ սկսան խնդալ:

—Ա՛հ, իշխա՛ն, հաճեցէ՛ք ներս մտնել.— ըսաւ Ֆայնիցինին Նէխլիւտօֆը տեսնելով և զայն մտցուց իր աշխատութեան սենեակը, որ, հակառակ սրահին չքեղ պաճուճանքին, չատ պարզ կերպով կահաւորուած էր:

—Մի՛ նեղուի՛ք, կը խնդրե՛մ, ծխեցէ՛ք ըստ կամս, աւելցուց փաստաբանը Նէխլիւտօֆին դիմացը նստելով և ջանալով ծածկել այն ժպիտը զոր կը պատճառէր երիտասարդին հետ կարգադրած սքանչելի գործը:

—Շնորհակա՛լ եմ պատասխանեց Նէխլիւտօֆ,— եկած եմ Մասլօվայի գործին համար...

—Այո՛, այո՛, անմիջապէս...: Ի՛նչ անպիտաններ են սա մեծ քսակ քաղաքացիները: Տեսա՞ք սա երիտասարդը որ քիչ մը առաջ դուրս եկաւ: Երեւա-

կայնեցէ՛ք որ տասերկու միլիոն դրամագլուխ ունի։ Եւ եթէ միայն քսանը հինգ բուրլինոց տոմս մը կարենայ ձեզմէ քաշել, ակռաներովը կը յափշտակէ զայն ձեզմէ։

Փաստաբանը այս խօսքերը կը զրուցէր ընտանի և հաճոյակատար չէշտով մը Նէխլիւտօֆին յիշել տալու պէս թէ՝ իրեն, Նէխլիւտօֆի հետ հաւասար աստիճանի վրայ է ինք, և թէ ինք երբէք չէր նմանէր իր նախորդ այցելուին, ոչ ալ անոնց որոնց խօսքը կ՛անիծուէր սրբարանին մէջ սպասելէն։

—Ներողութիւն կը խնդրեմ ձեզմէ, բայց անպիտանը չատ չիզերուս դպաւ։ Ինչ մը բացուելու պէտք ունէի,— աւելցուց փաստաբանը իր չեղաբանութիւնը արդարացնելու համար։ —Հիմա, մեր գործին գանք։ Ուշադրութեամբ ուսումնասիրեցի դատապարտեալը։ Այդ անիծեալ փաստաբան ըլլալիքը, ամենաոչինչ բան է եղեր, և բնականելու բոլոր պատճառները ձեռքէ հանած է։

—Սրտ ուրե՞մն, ինչ կ՛որոշէք։

—Վայրկեա՜ն մը, ներողութիւն կը խնդրեմ.— ըսաւ Նէխլիւտօֆին և յետոյ խօսքը ուղղելով քարտուղարին որ ներս մտնելով քառթի մը տուած էր իրեն, ըսաւ.— ըսէ՛ք իրեն որ իմ ըսածիս պէս պիտի ըլլայ. եթէ միջոցը ունի, աղէ՛կ, ապա թէ ո՛չ անկարելի՛ է։

—Բայց կը պնդէ որ չկրնար ընդունիլ ձեր պայմանները։

—Ուրեմն, անկարելի՛ է,— պատասխանեց Յայնիցին, և իր ղէմքը, վայրկեանի մը համար, խոժոռեցաւ և չար արտայայտութիւն մը առաւ։

—Սհա՛ւասիկ, կ՛ըսեն թէ փաստաբանները ղրամ կը չահին առանց բան մը ընելու.— աւելցուց վերսին Նէխլիւտօֆին դառնալով արուեստակեալ ժպիտով մը.

երեւակայեցէ՛ք որ ես բոլորովին կորսուելիք գաղէ մը ազատեցի անպարկեշտ պարտական մը, և ահա՛ հիմա բոլոր իր նմանները ինծի կը դիմեն։ Եւ եթէ գիտնաք թէ այս բանը ա՛րքան նեղութիւն կը պատճառէ ինծի։ Բայց այսուհանդերձ ապրուստս հոգալու ստիպուած եմ։

—Գալով ձեր գործին, կամ աւելի՝ ձեզ չահագործող գործին, ինչպէս քիչ մը առաջ ըսի, գէշ կարգադրուած է։ Բնականելու չնորհքով պատճառներ չգտայ մէջը. բայց վերջապէս, ամէն պարագայի մէջ կարելի է փորձել։ Նա՛, ահաւասիկ բողոքագրի ծրագիր մը զոր պատրաստեցի ձեր գործին համար։

Սեղանին վրայէն թուղթ մը առաւ և սկսաւ բարձրաձայն կարդալ, չատ արագ կերպով անցնելով դատավարական բանաձեւերուն վրայէն, և ծանրանալով կարեւոր կէտերուն վրայ.

«Բողոք առաջի ոճրապարտութեան բնականան սենեկի Ծերակուտին, ևն., ևն..., դատարանի վճռին դէմ, ևն..., որ կը դատապարտէ Քաթէռին Մատլովան տաժանակիր աշխատութեան պատժոյն ևն., ևն..., սպանութեան համար որ գործուած է ևն..., յենլով պատժական օրինագրքին հետեւեալ յօդուածներուն, ևն., ևն...»

Հոս փաստաբանը կեցաւ և աչքերը Նէխլիւտօֆի վրայ վերցուց։ Հաւանարար, հակառակ իր երկար տարիներու, կը սիրէր մտիկ ընել իր արտադրած գեղեցիկ վաւերաթուղթը։

«Այս վճիռը,— չարունակեց կարդալ,— արդիւնքն է չատ մը դատավարական պակասութեանց, և ա՛յնքան ծանր սխալներու որ կարելի չէ անոր գործադրութիւնը։ Նախ՝ Սմիէլքօֆ վաճառականին գիտցնութեան

տեղեկագրին ընթերցումը ընդհատուած է նախագահին կողմէ վերջնական առաջ։»

—Բայց ընդհանուր դատախազն էր այդ ընթերցումը պահանջողը,— ըսաւ Նէխլիւտօֆ բոլորովին զարմացած։

—Իհ՛ն, ի՛նչ կ՛ելլայ ատկէ։ Դատապարտեալն ալ կրնար միևնոյնը պահանջել։

—Բայց այդ կտորը ոչ մէկ օգտակարութիւն չունէր ոչ ոքի համար։

—Ի՛նչ կ՛ելլայ ատկէ. ամէն պարագայի մէջ բեկման պատճառ մ՛է։ Շարունակենք. «Երկրորդ՝ Մասլօվայի պաշտպան փաստաբանը, ընդհատուած է նախագահին կողմէ այն վայրկեանին, ուր, իր պաշտպանողականին մէջ, ուզելով յատկանշել դատապարտեալին անձնաւորութիւնը, կը բացատրէր անոր անկման կարեւոր պատճառները, ինչ որ նախագահը յայտարարած է խնդրին հետ վերաբերութիւն չունեցող. արդ, ոճրական դատերու մէջ, ինչպէս որ Ծերակոյտը վերջերս հաստատած է, նկարագրին հոգեբանական սահմանումը ամենամեծ կարեւորութիւն ունի ոճրապարտութեան աստիճանին գնահատութեան համար։» Սա եղաւ երկո՛ւ.— ըսաւ փաստաբանը դարձեալ աչքերը Նէխլիւտօֆի վրայ վերցնելով։

—Սա կայ որ այդ փաստաբանը չատ գէշ կը խօսէր,— ցիտել տուաւ Նէխլիւտօֆ.— բան մը չէր հասկցուէր իր բաներէն։

—Այո՛, ես ալ կը կասկածիմ այդ մասին, և վատահ էի որ ապուշութիւններէ զատ ուրիշ բան չպիտի կրնար ըսել։ Բայց վերջապէս, միշտ կարելի է ատիկա բեկման պատրուակ մը բռնել։ Եւ հիմա մտիկ ըրէ՛ք չարունակութիւնը։ «Երրորդ, նախագահը իւր ամփոփոյքին մէջ, հակառակ ոճրական դատավարութեան օրի-

նադրքին 801րդ յօդուածին առաջին յաւելուածին տրամադրութեան, չէ բացատրած երդուեալներուն թէ անոնք կարող են ըսել թէ Մասլօվան թոյնը Սմիէլքօֆին տուած է առանց զայն մեռցնելու նպատակի։ Ուսկից կրցած է յառաջ գալ երդուեալներուն վճիռը, մինչդեռ եթէ նախագահը անոնց ծանուցած ըլլար այդ տեսակ վերապահումի մը կարեւորութիւնը, Մասլօվայի գործած արարքը հաւանական էր որ նկատուէր ոչ թէ ոճրագործութիւն մը, այլ անխոհեմութեամբ սպանութիւն մը։» Ասիկա չատ կարեւոր է։

—Բայց, ատիկա, մենք ալ կրնայինք ատիկա գիտնալ, առանց պէտք ունենալու որ ուրիչ մը մեզ բացատրէ զայն։ Գործուած սխալին պատասխանատուն մենք ենք միայն։

—«Եւ չորրորդ, երդուեալներու պատասխանը խմբագրուած է հակասական ձևի մը տակ։ Երդուեալները Մասլօվան անպարտ ճանչցած են վաճառականին գոյքերը յափշտակելու ուզելուն մէջ, և միւս կողմէ զայն յանցաւոր հռչակած են զայն թոյնաւորելուն համար, ուսկից կը հետևի թէ, իրենց մտքին համաձայն Մասլօվան արդարեւ մեռցուցած է Սմիէլքօֆը, բայց առանց զայն մեռցնելու մտադրութեան, քանի որ դղրդութեան փափաքը միայն կրնար իր մէջ արթնցնել այդ տեսակ մտադրութիւն մը։ Եւ հետեւապէս երդուեալներու այս պատասխանը կ՛իյնար 817րդ յօդուածին տրամադրութեան տակ, և նախագահը պարտաւոր էր զգացնել երդուեալներուն՝ գործուած սխալը և զանոնք ղրկել իրենց խորհրդակցութեան սենեակը նոր պատասխան մը ստանալու համար։»

—Բայց ինչո՞ւ նախագահը չըրաւ այդ բանը։

—Մհ՛, գալով ատոր, չիտակը ես ալ կ՛ուզէի գիտնալ ատիկա,— ըսաւ ծիծաղելով Ցայնիցկին։

— Եւ կը կարծէ՛ք որ ծերակոյտը պիտի զարմանէ այս սխալը։

— Սակայն կախում ունի ծերակուտականներէն՝ որոնց ձեռքը պիտի էյնայ բողոքագիրը։ Հիմա կը սկսայ եզրակացութիւնը։

Եւ փաստաբանը կարդաց Նէխլիւտօֆին՝ երկար կտոր մը ուր, օրինագրքին չատ մը յօդուածներուն վրայ յենլով, կը պահանջէր որ դատավարութիւնը բեկանուի, և խնդիրը հանուի ուրիշ դատարանի մը առջեւ։

— Ահա՛ւասիկ,— ըսաւ փաստաբանը աւարտելով։— Ինչ որ կարելի էր ընել՝ ըրի՛։ Բայց անկեղծօրէն ըսեմ իմ կարծիքս. յաջողելու յոյս չունինք։ Սրդէն ամէն ինչ կախում ունի ծերակուտականներէն որոնք կը նախագահեն վճռաբեկ առեանին։ Եթէ միջոցը ունիք, նայեցէք որ գործը այն կոմսէն եփէ՛ք։

— Այո՛, պզտիկ յարաբերութիւններ մը ունիմ ծերակոյտին մէջ։

— Փութացէ՛ք ուրեմն, որովհետեւ այդ մեծարելի առենակալը ընդհուպ կը մեկնին երթալ խնամելու իրենց տեղատեսութիւնը, և այն առեն պիտի ստիպուիք սպասել երեք ամիս։ Եւ յետոյ, անյաջողութեան պարագային, միջոցը պիտի գտնենք Զարին խնդրագիր մը տալու, և առոր համար պէտք պիտի ըլլան պալատականներու հետ տեսակցութիւններ։ Եւ պէտք չեմ զգար ձեզ ըսելու թէ այդ պարագային ալ, պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու, թէ՛ պալատականներուն հետ գործը դարձնելու համար և թէ խնդրագիրը չարագրելու համար։

— Շատ չնորհակալ եմ... Հապա վա՞ճառքը...

— Բարեուշադրես ձեզի պիտի տայ վճռագրին մէկ ընդօրինակութիւնը. կատարուելիք գործողութեանց բոլո՛ր տեղեկութիւններով։

— Տակաւին ուրիշ հարցնելիք մըն ալ ունիմ։ Գործակատարը արտօնագիր մը տուաւ ինձ Մասլօվան տեսնելու համար բանտին մէջ։ Բայց ես աւելի պիտի ուզէի անոր հետ տեսակցիլ այցելութեան օրերէն դուրս, և հասարակաց խօսարանէն տարբեր տեղ մը։ Որո՞ւ պէտք է դիմեմ առոր արտօնութիւնը առնելու համար։

— Կառավարիչին։ Բայց ան ալ բացակայ է հիմա և զեր-կառավարիչն է որ կը փոխանորդէ։ Սննիման ապուշ մը. չեմ յուսար որ խեր մը տեսնաս անկէ։

— Մասլինիքօֆը, անանկ չէ՞. ես անկիա աղէկ կը ճանչնամ, ըսաւ Նէխլիւտօֆ։

Եւ կանգնեցաւ հրաժեշտ առնելու համար։

Մինչ Նէխլիւտօֆ՝ փաստաբանին հետ կը խօսէր, անդին՝ սպասման սրահը, ներս կը մտնէր արագաքայլ, կարճահասակ և սարսափելի կերպով տգեղ կին մը, դեմը դեղին, ոսկրուտ և տափուննչ քիթով։ Ֆայնիցինի կինն էր ան։ Ո՛չ միայն նէ չէր յուսահատած իր գերդեկութենէն, այլ և զարդարուած էր արտասովոր սկրճանքով մը։ Վրան ունէր մետաքս, թաւիշ, ժանեակներ. և իւր ցանցառ մազերը խոպոպուած էին ամէնքն ալ. և իւր ցանցառ սրահին մէջ, և նէն յատակնոտ կերպովը։ Նէ խոյացաւ սրահին մէջ, և իսկոյն դէպի իրեն խուժեց երկայնահասակ և նիհար մարդ մը, հողի գոյն, որ հագած էր թաւիշէ զարձակներով թիկնոց մը։ Ասիկա գրագէտ մըն էր, զոր Նէխլիւտօֆ կը ճանչնար հարեւանցի կերպով։

— Անսթօ՛լ,— բացագանչեց կինը իր ամուսնոյն աշխատութեան սենեակին դուռը բանալով.— Սիմոն Իվանովիչը եկեր է։ Քեզի պիտի սպասենք պզտիկ սը-

բահին մէջ։ Սիմոն Իվանովիչ իր քերթուածը պիտի կարդայ, դուն ալ, մեզի պիտի կարդաս քու նախաձորձդ Կառչինի վրայ։

Նէխլիւտովի հրաժեշտ առնել ուզեց. բայց փաստաբանին կինը անոր դառնալով ըսաւ.

— Իչխան Նէխլիւտովի. այնպէս չէ՞։ Ես ձեզի չատո՛նց կը ճանչնամ և աւելորդ է փոխադարձ ներկայացումը։ Ուստի հաճեցէ՛ք մեր գրական ցերեկոյթին ներկայ գտնուիլ։ Խիստ չահեկան պիտի ըլլայ ան, Անաթօլ չատ աղուոր կը կարդայ։

— Կը տեսնէք թէ ո՛րքան այլազան զբաղումներ ունիմ, — ըսաւ Անաթօլ ժպտելով և իր կինը ցուցնելով, ըսել ուզելու պէս թէ՝ ոչինչ կարելի է մերժել այդքան հիանալի կնոջ մը։

Բայց Նէխլիւտովի, յո՛յժ քաղաքավարօրէն, թէև քիչ մը պաղ ղէմքով, չնորհակալութիւն յայտնեց Տիկին Յայնիցկինի իրեն ըրած պատուոյն համար, և ըսաւ թէ չատ կը ցաւի չկրնալ ընդունելուն համար

— Ի՛նտո՛ր կը կոտրտուի կոր, — ըսաւ կինը անոր մեկնելէն վերջ։

Սրահին մէջ, քարտուղարը Նէխլիւտովին տուաւ բեկանման բողոքագրին մէկ օրինակը։ Եւ վարձքի մասին Նէխլիւտովի հարցման պատասխանելով ըսաւ թէ Անաթօլ Բեզրովիչ հազար րուբլի որոշած էր, փութալով աւելցնել իբր բացատրութիւն թէ Անաթօլ Բեզրովիչ երբէ՛ք այս տեսակ գործ մը յանձն առած չէր, և ասոր ալ հաւանած էր մի միայն հաճոյակատարութեան համար։

— Ո՞վ պիտի ստորագրէ այս թուղթը, — հարցուց Նէխլիւտովի։

— Նոյն ինքն դատապարտեալը կրնայ զայն ստորագրել, եթէ ի վիճակի է, ապա թէ ոչ, Անաթօլ Բեզրովիչ պիտի ստորագրէ անոր տեղ։

— Ո՛չ, ո՛չ, թուղթը ես պիտի տանիմ դատապարտեալին, և անոր ստորագրել պիտի տամ.— բացագանչեց Նէխլիւտովի, խիստ գոհ՝ պատրուակ մը գտած ըլլալուն համար, յաջորդ առտո՛ւն իսկ երթալ տեսակցելու Քաթիւշայի հետ։

ԳԼՈՒԽ Ը.

Ա.

Սովորական ժամուն, բանակին նրբանց-քներուն մէջ, հնչեցին պահապաններուն սուլիչները. սրահներուն երկաթեայ դուռները բացուեցան, քայլափոխի ձայներ լսուեցան, նրբանց-քները լեցուեցան անհանդուրժելի ժանտահոտութեամբ մը երբ ազատմանները կոյուղի վռխաթրուեցան. այր և կին բանտարկեալները լուացուեցան, հագուեցան և ներկայից քննութիւնը կատարուելէ վերջ, իրենց անկողիններուն վրայ նստան թէյէրնին խմելու համար:

Բոլոր սրահներուն մէջ, այն օրը, խօսակցութիւնները մանաւորապէս ոգեւորեալ էին, և կը զառնային օրուան պատահարին՝ երկու բանտարկեալներու կրելիք դատակոծութեան վրայ:

Այս բանտարկեալներէն մին խելացի և զարդացած երիտասարդ մըն էր, Վասիլիէֆ անունով, որ զատապարտուած էր, նախանձի նոպայի մը պահուն, իր հոմանուհին սպաննած ըլլալուն համար: Բոլոր իր բանտակից ընկերները կը սիրէին զինքը իր զուարթախօսութեան, իր ազատասիրութեան, և պահապաններուն ղէմ

իր պլուխը բռնելու ձեւին համար։ Որովհետեւ հմուտ էր կանոններու եւ չէր հանդուրժեր որ անոնց մէջ թերանան։ Ուստի պահապաններն ու վերակացուներն ալ, ընդհակառակը, կ'ատէին զայն սաստիկ։

Երեք չաբաթ առաջ, պահապաններէն մին զարկած էր բանտարկեալի մը որ, անցած առեն, ապտակը թափած էր անոր նոր համազգեստին վրայ։ Վասիլիէֆ միջամտած էր ըսելով որ կանոնը չի թոյլատրեր հարուածել բանտարկեալները։ «Կանո՞նը։ կեցի՛ր դուն, ես հիմա քեզի կը սորվեցնեմ կանոնը» պատասխանած էր պահապանը, եւ սկսած էր հայհոյել Վասիլիէֆին։ Վասիլիէֆ ալ, փոխադարձաբար անոր հայհոյած էր. եւ երբ պահապանը ուզած էր անոր զարնել, Վասիլիէֆ անոր երկու ձեռքերը բռնելով եւ քանի մը վայրկեան այսպէս զայն բռնած պահելէ վերջ սրահէն դուրս էր հրած զայն։ Պահապանը դանգատած էր, եւ տեսուչը՝ Վասիլիէֆը խցարգելութեան դատապարտած էր։

Խուցերը մէկ կարգի վրայ պզտիկ մութ խորշեր էին դուրսէն գոցուած կրկին փականքով։ Այս մութ եւ ցուրտ խորշերուն մէջ ո՛չ անկողին կար, ո՛չ սեղան, ո՛չ աթոռ այնպէս որ բանտարկեալը ստիպուած էր նստիլ եւ քնանալ ագուռա տախտակամածին վրայ, ուր, իր չորս կողմը, եւ նոյն իսկ իր վրայ, կը վազէին բազմաթիւ մուկեր ա՛յնքան համարձակ որ բանտարկեալը չէր կրնար պահել կոտր մը հաց առանց որ անոնք զայն յափըշտակել զայն իր ձեռքերէն։

Վասիլիէֆ յայտարարած էր որ խուցը չպիտի երթայ, քանի որ յանցանոր չէ։ Զայն բռնի տանիլ ուզած էին։ Նա ընդդիմացած էր, եւ իր ընկերներէն երկուքը անոր օգնած էին բանտապահներու ձեռքէն ազատելու համար։

Բանտապահները, այն առեն, նոր զօրութիւն ուզած էին, և իրենց օգնական առած էին Բեդրօֆ անունն մէկը, որ համբաւաւոր էր իր ոյժին համար: Երկաթ ապտամբ բանտարկեալները բռնուած և խուցը թըխմուած էին: Իսկոյն տեղեկագիր մը մատուցուած էր Կառավարիչին, ուր եղելութիւնը ներկայացուած էր իբր ապտամբութեան սկզբնաւորութիւն մը: Ի պատասխանի, կառավարչին ապարանքէն եկած էր հրաման մը որ կը զատապարտէր երկու գլխաւոր յանցապարտները, Վասիլիէֆը և Նէբոնիսկ Թափառաշրջիկը, իբրաքանչիւրը երեսունական գաւազանի հարուածի: Գանակոծումը տեղի պիտի ունենար այդ առտուն, կատնանց խօսարանին մէջ:

Նախորդ օրուընէ ի վեր ամբողջ բանտին մէջ տարածուած էր լուրը. և բոլոր սրահներուն մէջ, թէյի ժամուն, միայն ասոր վրայ կը խօսուէր:

Բօռասպէվան. Գեղանոյշը, Ֆէնիչքան և Մասլօվան իրենց նախասիրած անկիւնը նստած կը չաղաքրատէին, չորսն ալ կարմրած և ոգեւոր, խառն ըլլալով օղին որ, այժմ. Մասլօվայի ղրամին չորրիւ, չէր գաղրեր հոսիլ իրենց համար: Անոնք իրենց թէյը կը խմէին և կը խօսակցէին գանակոծութեան վրայ:

—Բայց ինչ ապտամբութիւն ըրած էր որ...— կ'ըսէր Բօռասպէվան, իր սուր ակռաներովը խածնելով չաքարի կտոր մը:— Միա՛յն իր ընկերը պաշտպանած էր, ա՛յս էր բոլոր ըրածը: Ատոր համար երբէ՛ք իրաւունք չունին զայն ծեծելու:

—Կ'ըսեն թէ երիտասարդ է և չատ քաջ,— աւելցուց Ֆէնիչքան, չարունակելով հակել թէյամանին վրայ:

—Դուն ան՛որ պիտի խօսէիր խեղճ տղուն մասին, Մի՛քայէլովնա՛,— ըսաւ Մասլօվային բանտապանուհին:

«Ան՛որ» ըսելով, «Նէխլիւօվին» ըսել կ'ուզէր բանտապանուհին:

—Անշո՛ւշտ ես պիտի խօսիմ անոր այդ մասին, Նա պատրաստ է ամէ՛ն ինչ ընել ինձ համար,— պատասխանեց Մասլօվան պարծենկոտ ժպիտով մը:

—Բայց ո՞վ գիտէ երբ պիտի գայ ան ալ, եւ կ'ըսեն թէ արդէն իսկ Վասիլիէֆը տանելու եկած են,— ըսաւ Ֆէնիչքան:— Մոսկա՛վ բան է,— աւելցուց նէ հառաչելով:

—Ես, օր մը, մարդու մը ծեծուիլը տեսայ ոստիկանատան մէջ: Օր մը պարետատուն զիս ղրկած էր ոստիկանապետին տունը, և ահա՛ երբ ստիկանութեան չէնքը հասանք...

Եւ բանտապանուհին սկսաւ պատմել երկար պատմութիւն մը:

Բայց իր պատմութիւնը յանկարծ ընդհատուեցաւ ոտքի և ձայնի ազմուկներով որոնք կը լսուէին վերի յարկի նրբանցքէն:

Կիները լռեցին ականջնին երկարեցին:

—Կը տանին կոր զայն, ձիւաղները.— ըսաւ Գեղանոյշ:— Պիտի սպաննեն զայն, հիմա: Մանաւանդ որ պահապաններն ալ հակառակ են իրեն. որովհետեւ անոնց արգելք կ'ըլլայ իրենց խելքին երթալու:

Վերը, ամէն ինչ լռած էր: Բանտապանուհին վերսկսաւ իր պատմութիւնը, նկարագրելով թէ ին՛չպէս իր առջեւը, մեռցնելու աստիճան ծեծած էին մուժիկ մը, և թէ ին՛չպէս այս տեսնելով իր աղիքները գալարուած էին փորին մէջ: Գեղանոյշ պատմից թէ ին՛չպէս ծեծած էին Շէկլօֆը առանց որ նա ամենաւփոքր արտասուք մը հանէր: Բօռասպէվան և բանտապանուհին սկսան իրենց կարը. և Մասլօվան երկինքաւ իր անկողնին վրայ ծունկերը ձեռքերուն մէջ առած: Եւ որովհետեւ կը ձանձրանար, մրափել ուզեց, բայց տեսչուհին եկաւ իրեն

ըսել թէ գրասենեակը պէտք է երթայ, ուր այցելութիւն մը կար իրեն։

—Մի՛ մոռնար իրեն խօսելու մեզի համար,— ըսաւ ծերուկ Ջերմեռանդուհին Մասլօվային, մինչդեռ նէ իր մազերը կը չափէր կէս մը աւրուած հայելիի մը առջեւ, —իրեն ըսէ՛ որ մենք չենք կրակ ձգողը, այլ նոյն ինքն գինեպանը, այդ չարագործը. գործաւոր մըն ալ տեսած է զայն։ Ըսէ՛ իրեն որ թող Միզրին կանչել տայ։ Միզրին անոր պիտի բացատրէ ամէն ինչ, ձեռքի ափին պէս յստակ։ Թէ մեզի բանտը ղրկին, մենք որ ոչինչ ըրած ենք, մինչդեռ ինք, չարագործը, Զարի պէս կ'ապրի իր գինետան մէջ ուրիշին կնկանը հետ։

—Պիտի ըսեմ նոյնութեամբ, պիտի ըսեմ,— պատասխանեց Մասլօվան։— Օն, աւելցուց նէ, հատ մըն ալ խմենք որ զօրութիւն ստանանք։

Բօռապկվան գաւաթ մը օղի լեցուց անոր. Մասլօվան զայն խմեց մէկ ումպով, բերանը սրբեց, և մինչ նոյն զուարթ ժպիտովը որով գաւաթ մը օղի ուզած էր «զօրութիւն ստանալու համար», նէ հետեւեցաւ տեսչուհին, որ իրեն կը սպասէր նրբանցքին մէջ։

ԳԼՈՒԽ Թ.

ա.

Նէխլիւտօֆ արդէն չատոնց բանտին մէջն էր։

Շատ կանուխէն եկած ըլլալով, բանտապահի մը ցուցուցած էր արտօնապիրը։

—Անկարելի՛ է, այս միջոցիս,— յայտարարեց բանտապահը,— տնօրէնը զբաղած է։

—Գրասենեակը,— հարցուց Նէխլիւտօֆ.

—Ո՛չ, հո՛ս, խօսարանը,— ըսաւ բանտապահը չփոթած։

—Այցելութեան օ՞ր է այսօր։

—Ո՛հ, ո՛չ, ուրիշ գործի մը համար է։

—Ուրեմն ի՞նչպէս պիտի կրնամ զայն տեսնել։

—Հոս կը սպասէք անոր, և քիչ մը վերջը անցած առնը կը տեսնէք զայն։

Բանի մը վայրկեան վերջ. Նէխլիւտօֆի գտնուած սրահը մտաւ երիտասարդ հնթատպայ մը, փայլուն արեզնիերով, ալեայժ պեխերը վեր դարձած, որ Նէխլիւտօֆը տեսնելով խստիւ բանտապահին դարձաւ և ըսաւ։

—Ինչո՞ւ թող տուիք որ հոս մարդ մտնայ. գրասենեակ ղրկելու էիք։

—Ինձի ըսին որ տնօրէնը հոսկէ պիտի անցնի· անոր խօսելիք ունիմ։— Ըսաւ Նէխլիւտօֆ, զարմանօք դիտելով որ ենթասպային դէմքին վրան ալ միեւնոյն չփոթմունքի արտայայտութիւնը կար զոր տեսած էր արդէն բանտապահին դէմքին վրայ։

Սկզբ միջոցին ենթասպային մտած դուռը նորէն բացուեցաւ, և պահապան մը ներս մտաւ, հակայ մը, բոլորովին տաքցած, դէմքը քրտնաթոր։ Ատիկա նշանաւոր Բեզրոճն էր։

—Ձայն պիտի յիշէ, անիկա,— յայտարարեց ան ենթասպային ուղղելով խօսքը։

Բայց ենթասպան գլխու նշանով մը պիտի տուաւ օտարի մը ներկայութիւնը, և Բեզրօֆ, առանց բառ մը աւելցնելու, ուրիշ դռնէ մը դուրս ելաւ։

«Ո՞վ պիտի յիշէ արդեօք բան մը։ Եւ ինչո՞ւ ամէնքն ալ այսքան խռովեալ կերեսպարանք ունին.» կը հարցնէր ինքնիրմով Նէխլիւտօֆ։

—Հոս չեն սպասեր։ Հաճեցէք՛ գրասենեակ երթալ,— ըսաւ իրեն ենթասպան։

Եւ արդէն Նէխլիւտօֆ կը պատրաստուէր դուրս ելլել, երբ տեսաւ որ միւս երկուքին մտած դռնէն ներս մտաւ բանտին տնօրէնը։ Այս վերջինը՝ իր սովորական եանկերին պէս աւելի խռովեալ էր։ Դէմքը բոլորովին գունատած էր յուզմունքէն,

Նէխլիւտօֆ զայն դիմաւորեց, և ցոյց տուաւ գործակատարին արտօնագիրը։

—Ծէտօթօֆ,— սկսաւ խօսիլ Տնօրէնը պահապանին,— անմիջապէ՛ս գնա՛ գիր Մասլօվան, կանանց հինգերորդ սրահը։ Ձայն թող առաջնորդեն միաստաբանաց խօսարանը։

Ցետոյ Նէխլիւտօֆին դառնալով.

—Կը հաճի՞ք ինձ ընկերանալ։

Պարուրաձեւ սանդուղք մը վեր բարձրացան և մուտն պզտիկ սենեակ մը՝ ուր կային սեղան մը և մէկ քանի աթոռներ։

Տնօրէնը նստաւ։

—Ի՜նչ դժնդակ գո՛րծ, ի՜նչ դժնդակ գործ.— ըսաւ հառաչելով, մինչ իր գլանապանակէն գլանիկ մը կը հանէր։

—Ծոգնած կ՛երեւիք,— հարցուց Նէխլիւտօֆ։

—Սմբո՛ղջ պաշտօնէ՛ս յոգնած եմ։ Ի՛րապէս չատ դժնդակ պարտաւորութիւններ են ասոնք։ Գանի՛ կը բաղձանք այս թշուառներուն վիճակը մեղմացնել, ընդհակառակը ինչ որ կ՛ընենք աւելի գէշ կ՛ըլլայ։ Դէմ՝ եթէ միջոց մը ըլլար հոսկէ ելլելու։ Դժնդա՛կ, դժնդա՛կ գործ։

Նէխլիւտօֆ կ՛անգիտանար թէ որո՛նք էին տնօրէնին պարտաւորութեանց դժուարութիւնները. բայց առանց զայն գիտնալու իր մէջը զգաց, այն օրը, բացառիկ տառապանք մը, մանաւանդ՛ բաւական տխուր և յուսահատական տրամադրութիւն մը։

—Սկզբ՛, ինձ դժուար չէ հաւատալ որ դժնդակ գործ մ՛է այդ,— ըսաւ անոր։— Բայց քանի որ այս գործը ձեզի այս վիճակին կը դնէ, ինչո՞ւ չէք հրաժարիր անկէ։

—Սպրուսաի չգոյութիւնը, և ընտանիքը...

Ընդհատուց վայրկեան մը, յետոյ աւելցուց.

—Եւ այս չէ բոլորը։ Որովհետեւ, իմ կարողութեանս չափով, զարձա՛լ կրցածս կ՛ընեմ բանտարկեալներուն վիճակը մեղմացնելու համար. մինչդեռ ուրիշ մը, իմ տեղս, բոլորովին տարբեր կերպով պիտի վարուէր անոնց հետ։ Կը կարծէ՞ք որ պզտիկ բան ըլլայ երկու հազար մարդ կառավարելը, և ա՛յս տեսակ մարդիկ։ Պէտք է գիտնալ զանոնք բռնելու կերպը։ Վերջապէս մարդկային էակներ են ասոնք, կարելի չէ չմեղքնալ զանոնք։ Բայց եթէ չփանան, ամէն բան կը լմնայ։

Եւ տնօրէնը սկսաւ պատմել նորոգ պատահար մը երկու բանտարկեալներու միջեւ կռիւ մը, որուն հետեւանքը եղած էր անոնցմէ մէկուն մահը։

Իւր պատմութիւնը ընդհատուեցաւ Մասլովայի մուտքովը, պահապանի մը ընկերակցութեամբ։

Նէխլիւտովի գայն տեսաւ սեմին վրան իսկ, մինչ տակաւին Մասլովա չէր նշմարած տնօրէնին ներկայութիւնը։ Իւր դէմքը կարմիր էր և հրավառ։ Նէ աչխուժիւ կը քալէր պահապանին եռեւէն, միշտ ժպտուն և գլխաճօճ։ Եւ տնօրէնը տեսնելով, վայրկեան մը կանգ առաւ անոր առջեւ, զարհուրած երեւոյթով, բայց անմիջապէս վերջը, զուարթագին Նէխլիւտովին դառնալով.

—Բարի լո՛յս,— ըսաւ անոր ժպտաչուրթն, և փոխանակ պարզապէս անոր ձեռքին դպչելու, ինչպէս ըրած էր միւս անգամ, գայն սեղմեց ուժգին։

—Ձեզ բնրած եմ տաորագրելու համար բնկանանի բողոքագիրը,— ըսաւ Նէխլիւտովի, զարմացած գայն այսքան խանդավառ տեսնելով։— Փաստաբանը չարագրեց բողոքագիրը, դուք միա՛յն պիտի տաորագրէք, և մենք Բնդերպուրկ պիտի ղրկենք զայն։

—Շա՛տ ազէկ ուրեմն, մենք պիտի տաորագրենք ասիկա։ Տակէ աւելի պարզ բան չկայ։

Նէ կը ժպտէր միշտ, և իւր աչքերէն մին տաղորականէն աւելի չիլ կը նայէր։

Նէխլիւտովի գրպանէն հանեց թուղթը և սեղանին մօտեցաւ։

—Սրտէօք ասիկա հոս կարելի՞ է տաորագրել,— հարցուց տնօրէնին։

—Նա՛, հոստեղը նստէ,— ըսաւ տնօրէնը Մասլովային, — ահաւասիկ գրիչ մը և մելան։ Գրել գիտե՞ս։

—Տաննօք տովրած եմ.— պատասխանեց նէ Նէխլիւտովին ուղղուած ժպիտով մը։

Ցետոյ չբջազգեստը վերի առնելով և երկար թեւերը հանգրիվելով նստաւ սեղանին առջեւ, կորովի չարժուտմով մը առաւ գրիչը, իւր պզտիկ ձեռքովը, և նոր ժպիտով մը Նէխլիւտովին դառնալով, հարցուց թէ ինչ պիտի ընէր։

Նէխլիւտովի անոր ցուցուց թէ ո՛ւր և ինչ բառերով պիտի տաորագրէր։

—Ընդամէնը ա՛յս է,— հարցուց նէ երբ աւարտեց, մէյ մը Նէխլիւտովին և մէյ մը տնօրէնին նայելով։

—Տակաւին ուրիշ բան մըն ալ պիտի ըսեմ ձեզի,—պատասխանեց Նէխլիւտովի գրիչը ձեռքէն առնելով։

—Շատ ազէկ. ըսէ՛ք։

Եւ յանկարծ ներա դէմքը լրջացաւ, որպէս թէ տեսիլք մը անցած ըլլար իւր միտքէն, և կամ իրրեւ թէ թմրիր մը զգացած ըլլար։

Տնօրէնը ոտքի կացաւ և մեկնեցաւ սենեակէն, Նէխլիւտովի գլուխ գլխի մնաց Մասլովայի հետ։

ԺԸ.

Վճռական վայրկեանը եկած էր վերջապէս Նէխլիւտովին համար։ Նա չէր գաղրած ինքզինքը մեղադրել Մասլովայի հետ իւր առաջին տեսակցութենէն իսկ, ամենէն էական բանը ըսելու համարձակած չըլլալուն համար, այսինքն իւր յանցանքը քաւելու համար ներա հետ ամուսնանալու իր դիտաւորութիւնը։ Բայց այս անգամ, ինչ որ ալ ըլլար, ամէն ինչ պիտի ըսէր ներա։

Անգամ մը եւս որոչում տուաւ, նստելով ներս առջեւ սեղանին միւս կողմը։

Իրենց գտնուած սենեակը լուսաւոր էր. և Նէխլիւտօֆ կրցաւ խիստ դիւրաւ դիտել Մասլօվայի դէմքը, տեսաւ աչքին եւ բերնին քովերու խորշոմները, արտեւանունքներուն ուռեցքը, և վաղահաս աւերման ընդհանուր կերպարանքը։ Եւ աւելի՛ եւս տխրութեամբ համակուած զգաց ինքզինքը, և ներս հանդէպ իր գութը եւս աւելի չատցաւ։

Սեղանին առջեւը նստելով այնպէս մը որ չտեսնուի ոչ ալ լսուի Մասլօվան բերող պահապանէն, որ նստած էր պատուհանին անկիւնը, սենեակին միւս ծայրը, Նէխլիւտօֆ ծռեցաւ դէպի Մասլօվան և ըսաւ անոր։

—Եթէ բեկանման բողոքը չյաջողի, մենք չնորհախնդրութիւն մը պիտի մատուցանենք կայսեր, ինչ որ կարելի ըլլայ պիտի ընենք։

—Ինչ գժբաղդութիւն որ դուք զիս չգտաք աւելի կանուխ. այն ատեն ինծի չնորհքով փաստաբան մը գտած կ'ըլլայիք։ Մինչդեռ ան իմ փաստաբանս, ապուշը այս ամենուն պատճառը ան է.... Սակայն զիս կը չնորհաւորեն ձեր առթիւ,— ապշեցուց նէ և սկսաւ խնդալ։— Ա՛խ, եթէ դատավարութեան օրը գիտնային թէ դուք զիս կը ճանչնաք, գործը բոլորովին տարբեր հանգամանք պիտի առնէր։ Մինչդեռ առանցատոր... Բէ՜հ, ըսած են. գողին մէկն է։

«Նէ որքան տարօրինակ է այսօր» խորհեցաւ Նէխլիւտօֆ։ Եւ նա կուզէր սկսիլ «էական խնդիր»ին, երբ նէ նորէն խօսք առաւ.

—Մտիկ ըրէ՛ք քիչ մը. բան մը պիտի ըսեմ ձեզի... մեր սրահին մէջ ծեր կին մը կայ, զոր կարելի չէ դիտել առանց վրան սքանչանալու։ Զարմանալի պզտիկ ծե-

րուկ մը, որուն նմանը կարելի չէ որ ուրիշ մը գտնէք։ Եւ ահա՛ այդ խեղճ կինը գատապարտած են, իբր տղուն հետ, հրձիգութեան պատճառով. մինչ ամէն մարդ գիտէ թէ անոնք անմեղ են։ Այդ ահա՛ այդ կինը խմացեր է որ ես ձեզի կը ճանչնամ և ահա՛ ինծի ըսաւ. «ըսէ՛ անոր, աղաչե՛ս, թող խօսի իմ տղուս հետ. տղաս անոր կը բացատրէ ամէն բան»։ Մականունին Մէնչօֆ է. եթէ գիտնայիք, ինչ տարօրինակ պզտիկ ծերուկ մըն է։ Պիտի զբաղիք անով, անանկ չէ՞, սիրելի՛ս,— ըսաւ նէ, անոր աչքերուն խորը նայելով մտերմիկ ժպիտով մը։

—Շատ լաւ, պիտի զբաղիմ անով, պիտի տեղեկանամ,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ, եւս քան զեւս զարմանալով ներս մ'այնքան սրատեսութեան է տես։— Բայց ես կ'ուզէի ձեզի խօսիլ աւելի անձնական խնդրի մը վրայ։ Կը յիշէ՞ք թէ ինչ ըսի ես ձեզի անցեալ օր։

—Ինծի այնչափ բաներ ըսիք անցեալ օր, ո՞ր մէկը միտքս պիտի պահէի,— ըսաւ նէ միշտ ժպտադէմ, և գլուխը հակելով մէյ մը մէկ կողմին, մէյ մը միւս կողմին։

—Զեզի ըսի որ եկած էի խնդրել ձեզմէ որ ինձ ներէք,— ըսաւ նա։

—Բայց այո՛, այդպէս է։ Ներելիք բան մը չկայ, և լաւագոյն կ'ընէիք եթէ...

—Տակաւին պիտի ըսեմ ձեզի որ,— չարունակեց Նէխլիւտօֆ,— կ'ուզեմ յանցանքս սրբել, ոչ թէ խօսքերով, այլ գործերով... վճռած եմ ամուսնանալ ձեզի հետ։

Այս խօսքերուն վրայ Մասլօվայի դէմքը զարձեալ ստացաւ սոսկումի արտայայտութիւն մը։ Աչքերը զարհուրեցան չիլ նայելէ և ուժգնօրէն սեւեռեցան Նէխլիւտօֆին աչքերուն վրայ։

—Ա՛ս էր պակաս,— ըսաւ նէ գէչ չեչտով մը։

—Ես այն զգացումը ունիմ որ, Աստուծոյ առջեւ, պէտք է ընեմ զայն։

—Այն տակաւին Աստուծոյ վրայ կը խօսի։ Աստուա՛ծ։ Ո՛ր Աստուածը։ Սէրի լաւ կ՛ընէիք եթէ Աստուծոյ վրայ խորհէիք առանին, այն օրը երբ...

Եւ նէ կասեցաւ բերանը բաց։

Նէխլիւտոֆ զգաց այն առեն, առաջին անգամ ըլլալով, օդին խիստ հոտը որ իր բերնէն դուրս կ՛ելնէր. և հասկցաւ ներա ոգեւորութեան պատճառը։

—Հանդարտէ՛,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ։

—Ես պէտք չունիմ հանդարտելու։ Կը կարծես որ գինո՞վ եմ ես։ Է՛հ, այո՛, գինով եմ, բայց գիտեմ իմ ըսածս,— պատասխանեց նէ մէկ չուննչով, և բոլոր արիւնը դէմքը խուժեց.— Ես, հանրային աղջիկ մըն եմ, թիատարա մը, և դուք ազնուական մը. իշխան մը։ Դուք ինձի հետ բնաւ գործ մը չունիք։ Հեռացի՛ր ասկէ, գնա՛ իշխանուհիներուդ միացի՛ր։

—Որքան ալ անպիտանն ինձ կը խօսիս, քու խօսքերդ ոչինչ են իմ ներսիդիս զգացածիս քով,— պատասխանեց խիստ ցած ձայնով Նէխլիւտոֆ, դողալով.— չե՛ս կրնար երեւակայել թէ ո՛ր աստիճան կը խղճահարիմ քեզ հանդէպ գործած իմ յանցանքիս համար։

—Ցանցանքիդ խղճահարութի՛ւնը,— ըսաւ նէ չար ժպիտով մը։— Բայց երբէ՛ք չխղճահարեցար, երբ ձեռքիս մէջ սահեցուցիր հարիւր րուբլին.

—Գիտեմ, գիտեմ։ Բայց այժմ, ի՞նչ կարելի է ընել։ Այժմ երդուընցած եմ քեզ չծուղուլ երբէք։ Եւ ինչ որ ըսի, պիտի ընեմ։

—Եւ ես կ՛ըսեմ թէ չպիտի ընես։

—Թաթի՛ւա,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ ջանալով ներա ձեռքը բռնել։

—Մի դպչիր ինծի։ Ես թիատարա մ՛եմ, մինչդեռ դուն իշխան մ՛ես. հոս գործ մը չունիս,— պոռաց նէ բարկութենէն խելայեղ, ձեռքը հետ քաշելով։

—Հեռացիր ասկէց,— աւելցուց նէ.— կ՛ատեմ քեզ, քու բոլոր բաներէդ կը զզամ ես, և՛ ակնոցէդ, և՛ բոլոր իւղոտած աղտոտ դէմքէդ. գնա՛ ասկէց, գնա ասկէց։

Եւ արագ չարժուելով մը, ոտքի կանգնեցաւ։

Պահապանը մօտեցաւ ներա.

—Ինչո՞ւ համար աղմուկ կը հանես կոր։

—Թողուցէք զայն, կ՛ապտակեմ,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ։

—Կը սրվեցնեմ ես քեզի, ասանկ ինքզինքդ մոռնալը,— աւելցուց պահապանը։

—Կ՛ապտակեմ, վայրկեան մը եւս սպասեցէ՛ք։

Պահապանը հեռացաւ, և դարձեալ գնաց նստաւ պատուհանին քովը։

Մասլովան նստաւ։ Աչքերը խոնարհեց, և սկսաւ խաղալ տնդապին իր վարսուկ մատներուն հետ։

Նէխլիւտոֆ ոտքի կեցած էր՝ անոր մօտը առանց ընելիքը գիտնալու։

—Չե՞ս հաւատար ինծի,— հարցուց նա։

—Ի՞նչ բանի հաւատամ։ Թէ ինծի հետ ամուսնանա՞լ կ՛ուզես։ Ո՛չ, ո՛չ, երբե՛ք չպիտի ըլլայ այդ բանը։ Նախամտծար կը համարիմ ինքզինքս կախել։ Ահա՛ այսչափ։

—Բայց ես դարձեա՛լ պիտի չարունակեմ քեզի ծառայել։

—Սա ձեր պիտանելիք բանն է։ Միայն թէ ես բնաւ պէտք մը չունիմ ձեզի, ահա՛ բացէ ի բաց կ՛ըսեմ կոր։

Եւ յետոյ.

—Ինչո՞ւ համար ես այն առեն չմնայ,— ըսելով նէ սկսաւ արտասուել։

Նէխլիւտօֆ ուզեց անոր խօսիլ, բայց չկրցաւ։ Այս արցունքներուն ի տես իւր սիրտը կը խոցոտուէր։

Վայրկեան մը վերջ. նէ աչքերը վեր վերցուց, ակնարկ մը նետեց անոր վրայ, սարսափածի պէս, և ըսկըսաւ այտերուն վրայ հոսող արցունքները սրբել իր քօղին ծայրովը։

Պահապանը զարձեալ մօտենալով, յայտարարեց որ առենը եկած էր Մասլօվան իր տեղը առնելու։

—Այսօր չատ յուզուած էք։ Վաղը, եթէ կարելի ըլլայ, զարձեալ պիտի գամ։ Եւ դուք, այդ միջոցին, պիտի խորհիք. — ըսաւ Նէխլիւտօֆ։

Նէ չպատասխանեց. և առանց Նէխլիւտօֆին նայելու, դուրս ելաւ պահապանին հետ։

—Է՛ նայինք, աղջիկս, ի մօտոյ դուն պիտի կրնաս պրծիլ ասկէց,— ըսաւ Բօրասլէվան Մասլօվային որ սրահը կը մտնէր։— Անիկա քեզի պիտի կրնայ ասկէց ազատել. հարուստներուն համար ամէն ինչ կարելի է։

—Աւելի չատ ճիչտ է,— ըսաւ իր եղանակաւոր ձայնովը երկաթուղւոյ պահակուհին։— Հարուստ մարդը, կը բաւէ որ բան մը փափաքի, և ամէն ինչ կը կատարուի իր ուզածին պէս։ Մեր տեղն ալ հարուստ մը կար որ...

—Իմ մասիս խօսեցա՞ր անոր,— հարցուց պզտիկ ծերուկը։

Բայց Մասլօվան, առանց ոչ մէկուն պատասխանելու տարածուեցաւ իւր անկողնին վրայ, և աչքերը իր առջեւը ուղղած, փռուած մնաց մինչեւ իրիկուն։

Նէխլիւտօֆի խօսքերը իր մէջ արթնցուցած էին տեսիլքը աշխարհի մը ուր տառապած էր և ուրիշ դուրս եկած էր, զոր սկսած էր տեսնել, և զոր մոռցած ըլլալ կը կարծէր առ յաւէտ։ Հիմա՛, այն մոռացօնքը ուր նէ պպրած էր, փարատած էր. բայց, միւս կողմէ, անցեալին ջինջ յիշատակը անտանելի էր իրեն։ Իրիկուան դէմ նորէն կէս չիշ օղի գնեց և զայն պարպեց իր ընկերուհիներով։

Դ.

«Ահա՛ թէ ինչ հանգամանք ստացաւ խնդիրը» կ'ըսէր ինքնին մեքենաբար Նէխլիւտօֆ, բանտին ներքին դիւանները մէջ քալելով։

Հիմա էր միայն որ, առաջին անգամ ըլլալով, ան կ'ըմբռնէր իւր յանցանքին բովանդակ ընդարձակութիւնը։ Եթէ փորձած չըլլար իր յանցանքը քաւել. զայն փոխարինել. երբէք զգացած պիտի չըլլար անոր ընդարձակութիւնը. և ո՛չ ալ նէ, Քաթիւշա, երբէ՛ք զգացած չպիտի ըլլար անհունութիւնը չարիքին զոր Նէխլիւտօֆ ըրած էր իրեն։ Առաջին անգամ ըլլալով բոլոր ասիկա երեւան կու գար և սարսափ կը պատճառէր իրեն։

Մինչեւ այն առեն, Նէխլիւտօֆ զուարճացած էր ինքզինքին կարեկցելով։ Իր քաւութիւնը խաղ մը թուած էր իրեն. բայց հիմա ճչմարիտ սարսափ մը կը զգար։ Լքել այդ կինը՝ անկարելի բան էր այսուհետեւ իրեն համար. բայց թէ ինչ կրնար յառաջ գալ նէրա

հետ իր յարաբերութիւններէն, նա չէր զօրէր զայն երեւակայելու։

Բանաձեն դուռին առջեւը, իրեն մօտեցաւ սմանդուխ և անհաճոյ երեւոյթով պահապան մը, հրէական յայտնի տիպով մը, և խորհրդաւոր կերպով թուղթ մը տահեցուց իր ձեռքին մէջ։

— Ահա՛ Ձեր վսեմութեան հաւար,— մրմնջեց ան։ — Մէկը ղրկեց այս նամակը...

— Ո՞ր մէկը։

— Ձեր Վսեմութիւնը թող հաճի կարդալ և պիտի տեսնէ։ Քաղաքական բաժնի կալանաւորուհի մը։ Ես անոնց պահապանն եմ։ Սրդ աւասի՛կ, նէ ինձմէ խնդրեց... Թէեւ արգիլուած է, բայց մարդասիրաբար... — աւելցուց պահապանը կեղծաւոր չէչոտով մը.

Ինչ մը զարմացած՝ տեսնելով որ պահապան մը այս տեսակ պաշտօն մը կը կատարէ, Նէխլիւտօֆ թուղթը դրպանը դրաւ և, բանտէն դուրս ելնելո՛ւն պէս, փութաց զայն կարդալ։ Անոր մէջ գրուած էր մատիտով, աճապարանօք, հետեւեալ բառերը.

«Իմանալով որ դուք քանի կու գաք եւ հոգ կը տանիք, որպեսզի մեկ կալանաւորուհիին, խոստակս կը փախաիմ տեսակցի Ձեզի հետ։ Ձիս տեսնելու արտօնութիւն ուզեցէ՛ք։ Զայն Ձեզ պիտի տան, եւ ես Ձեզի պիտի ըսեմ շատ մը բաներ թէ՛ Ձեր պաշտպանելուն եւ թէ ձեր խոստիին մասին։

Մնամ երախտապարտ՝

ՎԵՐՈ. ՊՕԿՈՏՈՒՉՈՎՍԿԱ»

«Պոկոտուչովսքա. Ուր՞ լսած եմ այս անունը ես»։ հարցուց իւրովի Նէխլիւտօֆ, դարձեալ յուզուած բոլորովին Բաթիչայի հետ իր յարաբերութեանց յիշատակովը։— Ա՜հ, այո՛, կը յիշեմ։ Սարկաւագին աղջիկը, արջորսութեան ատենը։

Վերա Պոկոտուչովսքա Նովկորոտի կուսակալութեան մէկ գիւղին մէջ վարժուհի էր երբ Նէխլիւտօֆ այդ գիւղը գացած էր, բարեկամներու հետ, արջորսութեան մը համար։ Վարժուհին երիտասարդէն դրամ խնդրած էր, որպէսզի կարենայ դարոցը թողուլ և երթալ ուսանիլ. Համալսարանը։ Նէխլիւտօֆ տուած էր ներա ուզած գումարը, և երբէ՛ք անկէ ի վեր, անոր մասին որ և է լուր չէր առած։ Եւ ահա՛ հիմա նէ մէջտեղ կ'ելնէր քաղաքական կալանաւորուհիի ձեւին տակ և կը խոստանար իրեն կարեւոր յայտնութիւններ ընել Մասլօվայի վրայ։

Ո՜րքան ամէն ինչ պարզ էր և թեթեւ այն ատեն, և ո՜րքան հիմա ծանր է և կնճռոտ ամէն ինչ։ Նէխլիւտօֆ ճշմարիտ թեթեւացում մը զգաց յիշելով այն օրը ուր հանդիպած էր Պոկոտուչովսքային։

Բարեկենդանին նախորդ օրն էր, անծանօթ գիւղի մը մէկ, երկաթուղիէն վաթսուն վերստ (*) հեռու։ Որուր չատ նպաստաւոր եղած էր։ Երկու արջ սպաննած էին, փառաւորապէս ճաշած էին, և կը պատրաստուէին մեկնիլ երբ փոքրիկ պանդոկին տէրը եկած էր ըսել թէ քահանային աղջիկը իշխան Նէխլիւտօֆը տեսնել կ'ուզէր։

— Սիրու՞ն է,— հարցուցած էր որսորդներէն մին։

— Սատկա պիտի տեսնենք հիմա,— պատասխանած էր Նէխլիւտօֆ, ցեղով իր ամենէն լուրջ կերպարանքը առնելով, ելած էր սեղանէն, բերանը սրբած և

(*) Մէկ վերստ 1077 մեթր է։

դուրս կած էր, չկրնալով երեւակայել թէ ի՛նչ կրնար ուզել իրմէ քահանայի աղջիկ մը։

Բովի սենեակին մէջ կեցած էր, գեղջկուհւոյ կոչտ մուշտակ մը հագած, բայց գլուխը ծածկած թաղեայ գլխարկով մը, գեռատի աղջիկ մը նիհար և ոսկրուտ, անհրապոյր երկար դէմքով մը, ուր միայն աչքերը գեղեցկութիւն մը ունէին։

—Ահաւասիկ իշխանը, Վերա Էֆրէմովնա՛,— ըսած էր պանդոկապանը։

Եւ զանոնք առանձին թողուցած էր սենեակին մէջ։

—Ի՞նչպէս կրնամ ծառայել ձեզի,— հարցուցած էր Նէխլիւտօֆ։

—Ես... ես...։ Կը տեսնէ՛ք, դուք հարուստ էք, դուք ձեր գրամը կը ծախսէք զուարճանալու, որսալու համար։ Դիտեմ ասիկա, և ես միայն մէկ բան կը փափաքիմ. օգտակար ըլլալ ուրիշներուն։ Եւ բան մը չեմ կրնար ընել, որովհետեւ բան մը չեմ գիտեր։

Իւր աչքերուն մէջ կը ցոլար ճշմարտութիւնը և բարութիւնը. և ամբողջ դէմքը կ՚արտայայտէր հաստատամտութեան և երկչոտութեան այնպիսի խառնուրդ մը որ Նէխլիւտօֆ, ինչպէս յաճախ կը պատահէր իրեն, իսկոյն ինքզինքը անոր տեղը դրած էր, հասկցած էր զայն, և կարեկցած էր անոր։

—Ի՛հ ուրեմն, ի՞նչ կրնամ ընել ձեզ համար։

—Ես հոս դաստիարակուհի եմ։ Համալսարան երթալ պիտի ուզէի, բայց թոյլ չեն տար գիս երթալու։ Կամ աւելի ճիշտը ո՛չ թէ գիս թոյլ չեն տար երթալու, այլ գրամ պէտք է երթալու համար։ Գրամ տուէ՛ք ինծի։ Երբ չրջանս աւարտեմ գայն կը վերադարձնեմ ձեզի։ Ես կ՚ըսեմ իւրովի. «Հարուստ մարդիկը արջեր կը մեռցնեն, մուժիկներ կը գինովցնեն, և այս բաները

դէշ են. ինչո՞ւ համար քիչ մըն ալ աղէկ բան չպիտի ընէին»։ Միայն 80 րուբլիի պէտք ունիմ ես, եւ եթէ չէք ուզեր տալ, ա՛ն ալ հոգս չէ...

—Բայց ընդհակառակը, երախտապարտ եմ ես ձեզի, ձեր ինձ ներկայացուցած առիթին համար։ Անմիջապէս ձեզի պիտի բերեմ գրամը։

Նէխլիւտօֆ ճաշասրահը մտած էր։ Եւ առանց պատասխանելու իր ընկերներուն կատակարանութեանց, գացած էր առնել իր պարկը, անկէ հանած էր 20 րուբլինոց չորս թղթադրամ. և զանոնք տարած էր դասախարակուհիին։

—Կ՚ազատեմ,— կրկնած էր Նէխլիւտօֆ,— չնորհակալութիւն մի յայտնէք ինձ։ Ե՛ս եմ որ չնորհակալ պէտք է ըլլամ ձեզ։

Նէխլիւտօֆ, հիմա, մեծ հաճոյքով կը յիշէր բոլոր տանը։ Մեծ հաճոյքով կը յիշէր թէ ի՛նչպէս քիչ էր մնացած որ կռիւ բռնուէր իր ընկերներէն մէկուն հետ, որ ուզած էր իրողութիւնը կատակի դարձնել. թէ ի՛նչպէս ուրիշ ընկեր մը զայն պնդած էր, և թէ ի՛նչպէս ամբողջ որսորդութիւնը երջանիկ և զուարթ եղած էր, և թէ ի՛նչպէս նա զուարթ զգացած էր ինքզինքը, գիշերը, գիւղէն երկաթուղւոյ կայարանը գացած միջոցին։ Բալխիրները կը սահէին զոյգ զոյգ, անչուշ, ճամբուն երկայնքը, ձիւնապատ եղեւիններու ընդմէջէն։ Մութին մէջ կը փայլէին, սիրուն կարմիր լոյսով մը, վառուած գլանիկները։ Բալխիրավարը՝ Օսիբ, մէկ բալխիրէն միւսը կը վազէր մինչեւ ծունկերը ձիւնին մէջ թաղուելով, և որսորդներուն պատմելով հազար պատմութիւններ եղջերուներու վրայ որոնք, այս եղանակին, ձիւներու մէջ կը տապալին և բարտիներու կեղեւներով կը մնանին. և արջերու վրայ որոնք այս

ժամուն, կը հանգչէին իրենց գետնափոր խորունկ և տաքուկ որջերուն մէջ։

Նէխլիւտոֆ կը յիշէր բոլոր այս բաները, բայց կը յիշէր մանաւանդ սքանչելի տպաւորութիւնը որ իրեն կու գար, այն առեն, իր առողջութեան, իր ոյժին, և իր անհոգութեան գիտակցութենէն։

Թեթեւ մուշտակ մը, դուրս և չոր օդ մը, ձիւնը որ կը խարազանէր դէմքը։ Մարմինը տաք, դէմքը պաղ և հոգւոյն մէջ ո՛չ մտմտուք, ո՛չ խղճմտանք, ո՛չ վախ, ո՛չ տանջանք։ Օ՜հ, ինչ ազէկ էր...։ Եւ հիմա. Աստուա՛ծ իմ, ինչպէ՞ս ամէն ինչ դժուար էր հիմա և տաժանելի։

Հաւանաբար Վերա Էֆրեմովնան յեղափոխական եղած էր և բանտարկուած իր գաղափարներուն համար։ Նէխլիւտոֆ որոշեց որ տեսնուի նորա հետ։ Թերեւս արդարեւ, նէ պիտի ըսէր իրեն, չահեկան բան մը Մասլօվայի ճակատագիրը թեթեւցնելու համար։

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ա.

Յաջորդ առտուն, իր զարթնումին, Նէխլիւտոֆ յիշեց մէկ անգամէն ինչ որ իրեն պատահած էր նախորդ օրը, և վերստին սոսկումը զինք պատեց։

Բայց ի զո՞ւր կը տարտամէր ան. նա և՛ աւելի վճռաբար կ՚որոշէր չարունակել ձեռնարկուած գործը, ինչ որ ալ ըլլային անոր հետեւանքները։

Ահա՛ այս տրամադրութեան մէջ էր որ ժամը իննին միջոցները, իր տունէն ելաւ փոխ-կառավարիչ Մասլէննիքօֆի տունը երթալու համար։ Կ՚ուզէր անկէ արտօնութիւն խնդրել տեսնուելու ո՛չ միայն Մասլօվայի, այլ և այն ծերուկին տղուն հետ որու մասին Մասլօվան խօսած էր իրեն։ Եւ յետոյ կար նաեւ Պոկրոուչովսքան որ իրեն թուղթ մը գրած էր նախորդ օրը անոր հետ ալ տեսակցելու արտօնութիւն պիտի խնդրէր։

Նէխլիւտոֆ չատոնց ի վեր կը ճանչնար Մասլէննիքօֆը։ Զայն ճանչցած էր բանակին մէջ ուր ապագայ փոխ-կառավարիչը գանձապետ էր։ Այն առեն անիկա պարկեշտ և խղճամիտ սպայ մ՚էր, որ չէր տեսներ և չէր ուզեր տեսնել աշխարհի մէջ ոչինչ, իր բանակէն և

կայսերական ընտանիքէն զատ։ Յետոյ, նա թողած էր բանակը վարչութեան մէջ մտնելու համար, իր կնոջը պնդումներուն վրայ, որ չատ հարուստ և չատ ճարպիկ կին մ'էր, և որ կ'երազէր իր ամուսնոյն համար „ քաղաքական պաշտօնի մէջ, աւելի՛ փայլուն յառաջացում մը։

Այդ կինը կը զուարճանար իր ամուսնոյն հետ և զայն կը չոյէր իբր ընտանեցած չնիկ մը։ Նէխլիւտօֆ անոր այցելելու գացած էր նախորդ ձմեռը, բայց ա՛յնքան չհեկանուեցաւ զուրկ տեսած էր այդ ամոլը, որ մէյ մըն ալ չէր գացած անոնց։

Նա գաւառ Մասլիննիքօֆը ճի՛շտ իր ճանչցածին պէս։ Մի՛եւնոյն գէր դէմքը, մի՛եւնոյն չափազանց ճոխութեամբ հագուածքը։ Քանակին մէջ Մասլիննիքօֆ կը կրէր զինուորական համազգեստ մը, անստգիւտ մաքրութեամբ մը, կարուած ըստ վերջին նորաձեւութեան, լայն կուրծքը և կռնակը սեղմած։ Հիմա կը կրէր քաղաքական համազգեստ մը, անստգիւտ մաքրութեամբ, կարուած ըստ վերջին նորաձեւութեան, որ կը սեղմէր իր խոշոր մարմինը և կը ցցէր իր լայն կուրծքը։

Երբ Նէխլիւտօֆը տեսաւ սասակիկ ուրախացաւ։

—Ի՜նչ բարեբախտութի՛ւն, աս ինչ հով վչեց, եկուր կնոջս քով երթանք, ճշտիւ տասը վայրկեան ուշնիմ դեռ նիստէն առաջ։ Իմ պետս բացակայ է. և կառավարիչին պաշտօնը ես կը վարեմ,— ըսաւ գոհունակութեամբ մը զոր չէր կրնար ծածկել։

—Բայց ես գործի համար եկած եմ քեզ տեսնելու։

—Չէ՞, — գոչեց Մասլիննիքօֆ, յանկարծ աւելի խիստ դէմք մը և ձայնի չեշտ մը առնելով։

—Անա՛ւասիկ գործը. կառավարական հին բանտին մէջ կին մը կայ որ գիս չատ կը չահագրգռէ («բանտ» բառը լսելուն Մասլիննիքօֆին դէմքը և՛ աւելի խստացաւ)։ և սիտի ուզէի արտօնութիւն ունենալ տեսնուելու ներս հետ հասարակաց խօսարանէն տարբեր ուրիք, և այցելութեան ժամերէն տարբեր ժամանակ։ Ինծի ըսին որ ասիկա քեզմէ կախում ունի։

—Բնականաբար, և աւելորդ է ըսել, սիրելի՛ս թէ ես ոչինչ կրնամ մերժել քեզ,— պատասխանեց խոշոր մարդը իւր երկու ձեռքերը դնելով Նէխլիւտօֆին ծունկերուն վրայ, որպէս թէ ցուցնելու համար իր զիջողութիւնը։— Եւ ինչ որ դուն կ'ուզես՝ ինծի համար բնաւ անկարեւորութիւն չունի, որովհետեւ, ինչպէս կը տեսնես, հմմակուհմա Մալիֆա եմ ես։

—Ուրեմն, կրնա՞ս ինծի տալ թուղթ մը որ ինձ արտօնէ զայն տեսնել ամէն ժամ։

—Կի՞ն մըն է։

—Այո։

—Ի՞նչ պատճառով բանտարկուած է։

—Թունաւորման մը համար։ Բայց յանիրաւի բանտարկուած է։

—Ah! voilà bien les jurés, ils n'en font pas d'autres! (*)—ըսաւ Մասլիննիքօֆ, մէկէն ի մէկ, առանց որ և է պատճառի, ֆրանսերէն խօսիլ սկսելով։

—Գիտեմ,— աւելցուց նա,— թէ դուն համամիտ չես ինձ այս խնդրին մէջ. բայց ի՞նչ ընեմ, c'est mon opinion bien arrêtée! (**) մինչդեռ դուն, անչուչա, միշտ ազատական ես։

Նէխլիւտօֆ, անգամ մը եւս հարցուց իւրովի թէ ի՞նչ յարաբերութիւն կրնար գոյութիւն ունենալ քաղաքական կարծիքի մը, ինչպէս ազատականութեան, և

(*) Ա՜հ, երդուեալներուն տեսած գործը այսպէս կ'ըլլայ։

(**) Իմ հաստատ կարծիքս է սա։

դատավարութեան սա կամ նա ձեւը նախնտրելուն մէջ։

—Չեմ գիտեր թէ ես ազատական եմ թէ ոչ,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ Մասլէննիքօֆին,— բայց չատ լաւ գիտեմ թէ մեր այժմու արդարութիւնը, բոլոր իր թերութիւններովը հանդերձ, չա՛տ աւելի լաւ է քան առաջուանը։

—Փաստաբանի մը դիմեցի՞ր։

—Ա՛յո՛, Ճայնիցկին։

Ա՛յս անունը. լսելուն Մասլէննիքօֆ դէմքի ծամածռութիւն մը ըրաւ.

—Ի՛նչ գէշ գաղափար ունեցեր ես անոր դիմելու։

Փոխ-կառավարիչը չէր կրնար մոռնալ որ նախորդ տարին Ճայնիցկին զինքը ստիպած էր դատի մը մէջ երեւալու, իբր վկայ, և ամբողջ կէս ժամ աղուոր մը զուարճացուցած էր սրահը զինքը ծաղրելով։

—Եթէ ինծի հարցունէիր, քեզի չէի խրատեր որ անոր հետ գործ ընես։ C'est un homme taré ! (*)

—Ուրիշ բան մըն ալ պիտի խնդրեմ քեզմէ,— ըսաւ Նէխլիւտօֆ իբր թէ լսած չըլլար անոր խօսքերը։

—Ես առենօք գեղատի աղջիկ մը ճանչցած եմ, դաստիարակուհի մը... խեղճը նոյնպէս կը հեծէ բանտին մէջ, և կը փափաքի զիս տեսնել։ Կրնա՞ս ինծի նոյնպէս արտօնագիր մը տալ զայն տեսնելու համար։

Մասլէննիքօֆ թեթեւ մը գլուխը մէկ կողմ ծռեց և վայրկեան մը մտածեց։

—Ո՞ր բաժնին մէջ է դաստիարակուհիդ։

—Ինծի ըսին որ քաղաքական բաժնին մէջ է։

—Պէտք է գիտնալ որ քաղաքական կալանաւորներուն այցելելու իրաւունքը միայն ազգականներ ունեցողներուն կը տրուի։

(*) Անուանարկ մարգուն մէկն է։

Ես գիտեմ, բայց մտիկ ըրէ՛, ես քեզի ընդհանուր արտօնութիւն մը պիտի տամ։ Je sais que tu n'en abuseras pas... Եւ ի՞նչպէս է քու protégée-դ։ Jolie ? (*)

—Ընդհակառակ՛կը։

Մասլէննիքօֆ գլուխը չարժեց ի նշան անհաւանութեան. յետոյ իր գրասեղանը դառնալով տպագրուած գլխագրութեամբ թուղթ մը առաւ և սկսաւ գրել աչխոյժով.

«Ներկայիս կ'արտօնեմ զայն կրող իշխան Դեմետրէ Իվանովիչ Նէխլիւտօֆը ունենալու կառավարական բանտին գրասենեակին մէջ տեսակցութիւններ գեղջկուհի Մասլօվայի հետ, կալանաւորուհի նոյն բանտին մէջ. անոր կու տամ նոյն օրինակ արտօնութիւն քաղաքական կալանաւորուհի Պոկրոտուչովա-քայի համար։»

Եւ ստորագրութիւնը քաշեց խոշոր գիրերով։

—Պիտի տեսնէ՛ք թէ ի՛նչ կանոնաւորութիւն կը տիրէ բանտին մէջ,— սկսաւ Մասլէննիքօֆ։— Եւ դիւրին բան չէ հոն կարգ-կանոն պահելը, մանաւանդ հիմա որ սրահները լեփլեցուն են, և մանաւանդ որ չատ մըն ալ տաժանապարտներ կան։ Բայց ես խիստ կերպով կը հսկեմ ամէն բանի վրայ։ Եւ չատ կը չահագրգռուիմ տառով։ Պիտի տեսնաս թէ ի՛նչպէս ամէն ինչ իր տեղը լաւ մը կարգաւորուած է, և ի՛նչպէս ամէն մարդ գոհ է։ Կարեւորը՝ այդ մարդոց հետ վարուիլ գիտնալն է։ Այսպէս, վերջերս պզտիկ խառնաչփոթութիւն մը եղաւ. անհնազանդութեան դէպք մը։ Եթէ իմ տեղս ուրիշ մը ըլլար, ըմբոստացման չարժում մը պիտի նկատէր տակաւ, և չարիք պիտի պատճառէր։ Մինչդեռ ինձմով

(*) Գիտեմ թէ չարաչար չպիտի գործածես զայն... Եւ ի՞նչպէս է քու պաշտպանեալդ։ Գեղեցի՞կ։

ամէն բան աղէկ անցաւ.... Պէտք եղածը սա է որ,— աւելցուց ան պահ մը վերջ, ոսկի կոճակներով թեւնոցէն դուրս երկնցնելով իր մեծդի ձեռքը, ուր կը փայլէր մատնիի մը խոշոր կապոյտ ճանակը,— պէտք եղածը սա է որ, պէտք է միանգամայն թէ՛ ներողամտութիւն և թէ իշխանութիւն ունենալ, ամբո՛ղջ գործը հո՛ն է։

—Ես ատոնց ո՛չ մէկը գիտեմ,— պատասխանեց Նէխլիւտոֆ.— Ես սա գիտեմ որ միայն երկու անգամ գացի հոն, և կը խոստովանիմ որ չատ գէշ տպաւորութիւն կրեցի։

—Գիտե՞ս ինչ։ Պէտք էր տեսնելու երթայիր Բասէք իշխանուհին։ Անիկա բոլորովին նուիրուած է այս տեսակ գործերու։ "Elle fait beaucoup de bien (*)։ Ներա չնորհիւ,— ինչպէս նաեւ իմ չնորհիւս, կրնամ ըսել զայս առանց կեղծ համեստութեան,— մեր բանտերուն բովանդա՛կ վարչութեան ձեւը փոխուած է։ Ոչի՛նչ հոն մնացած է հին վարչութեան ձեւէն. և բանտարկեալները այսօրհետեւ, ճշմարտապէս չատ երջանիկ են։ Դուն ալ պիտի տեսնես ասիկա...։ Բայց ինչ դաղափար աս ծայնլցնին գլխիդ։ Ես անձնապէս չեմ ճանչնար զայն. մեր ընկերական տարբեր դիրքերուն պատճառաւ չենք կրցած չարաբերութեան մէջ մտնել իրարու հետ, բայց ես ստոյգ աղբիւրէ գիտեմ որ խելոքին մէկն է։ Եւ դատարանին առջեւ իսկ անա՛նկ բաներ կ'ելլայ կ'ըսէ որ...

—Անհոգնասէ՛ս չնորհակալ եմ հաճոյակատարութենէդ,— ըսաւ Նէխլիւտոֆ փոխ-կառավարիչին դրած թուղթը առնելով։

Եւ կանգնեցաւ մեկնելու համար.

—Եկուր քիչ մըն ալ կնոջս քով երթանք։

(*) Նէ չատ աղեկութիւն կ'ընէ.

—Սա՛դ։ Սրդարացո՛ւր գիս ներա առջեւ, անկարելի է այսօր։

—Նէ ինծի չպիտի ներէ Թող տալուս համար որ զուն երթաս,— պատասխանեց Մասլիննիքոֆ, իր նախկին ընկերը առաջնորդելով մինչեւ սանդուղին աստիճանները, պատիւ մը որ կ'ընէր, ոչ թէ առաջին աստիճանի կարեւորութիւն ունեցող այցելուներուն (որովհետեւ ատոնց համար մինչեւ սանդուղին ստորոտը կ'իջնէր), այլ անոնց որոնք կարեւորութեան տեսակէտով, առջիններէն անմիջապէս վերջը կուգային։— Օն, գոնէ՛ վայրկեան մը մտէ՛ք։

Բայց Նէխլիւտոֆ անպղտուելի մնաց։ Եւ երբ Մասլիննիքոֆ տեսաւ որ ան սանդուղին ստորոտը հասած էր ուր երկու սպասաւորներ իր առջեւը փութալով իրեն կուտային իւր վերարկուն և գաւազանը, անոր պոռաց ընտանեբար.

—Է՛հ ուրեմն, անանկ է նէ հինգշաբթի եկո՛ւր անյապաղ։ Կնոջս ընդունելութեան օրն է, իրեն պիտի խմացնեմ։

Եւ մտաւ իր աշխատութեան սենեակը։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Ա.

Մասլինիքօֆին տունեն ելլալէ վերջ, Նէխլիւտօֆ ուղղակի բանտ գնաց։ Պահապաններուն ըսաւ որ ա-ը նօրէնին հետ խօսիլ կ'ուզէ, և անմիջապէս ուղղուեցաւ դէպի անոր յարկաբաժինը։

Դարձեալ, առջի անգամուան պէս, լսեց, մօտենալով, դէչ դաչնակի մը ձայները։ Լիցղի Հագներդին տեղ, այս անգամ կը զարնէին Գլէմանթիի մէկ Փորձերգը բայց զարձեալ միեւնոյն չափազանցեալ եռանդը, միեւնոյն մեքենական ճշտութիւնը, միեւնոյն արագութիւնը։

Սպասուհին, որ եկած էր դուռը բանալ Նէխլիւտօֆին ըսաւ որ «պաշտօնականը» տունն է, և զայն հրամցուց փոքր սրահ մը որ կահաւորուած էր սատրով մը (ահեար), սեղանով մը, երեք աթոռով, և խոշոր լամբարով մը՝ վարդագոյն խաւաքարտէ լուսամփոփով։ Վայրկեան մը վերջ, տնօրէնը ներս մտաւ, իւր յօղնած և վշտակիր դէմքովը։

—Յարգանքնե՛րս, իշխա՜ն։ Ի՞նչ ծառայութիւն կրնամ մատուցանել ձեզ։— հարցուց նա իր համազգեստը չարունակելով կոճկել։

—Այս առտու փոխ-կառավարիչին գացի, և ահա՛ այս արտօնագիրը տուաւ ինձ,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ։— Մասլօվան տեսնել պիտի ուզէի։

—Մարքօվա՞ն,— հարցուց տնօրէնը որ դաչնակին ձայնէն չէր կրցած աղէկ մը լսել անունը։

—Մասլօվա՜ն։

—Հա՛, այո՛, այո՛, գիտեմ։

Տնօրէնը կանգնեցաւ և յառաջանալով դէպի դուռը ուրիկ կը լսուէր Գլէմանթիի գեղգեղումը։

—Կ'ադաչե՛մ, Մարուսիա՛, գոնէ վայրկեան մը դադրեցուր,— ըսաւ ձայնով մը ուրիկ չատ դիւրաւ կը հասկցուէր թէ այս դաչնակը իր կեանքին խաչն էր։— Իրար չենք կրնար կոր լսել։

Դաչնակը լռեց, աթոռներ քաչկռտուեցան բարկութեան չարժումներով, և մէկը դուռը ընդբացաւ ակնարկ մը նետելու համար սրահէն ներս։

Յայտնապէս սփոփուած դաչնակին լռելէն տնօրէնը գլանապատնակէ մը խոշոր գլանիկ մը հանելով Նէխլիւտօֆին հրամցուց։

—Մասլօվան կրնա՞մ տեսնել,— ըսաւ Նէխլիւտօֆ։

—Այո՛ կարելի է։

—Ի՞նչ գործ ունիս հոս,— հարցուց տնօրէնը հինգ վեց տարեկան պզտիկ աղջնակի մը որ սրահին մէջ սպրդած էր, և որ աչքը Նէխլիւտօֆէն չկրաժնելով, կը ջանար հօրը ծունկերուն վրայ ելլալ։— Ուշադրութի՛ւն ըրէ՛, պիտի լլնաս,— չարունակեց ան ներողամիտ ժպիտով մը մանկան կատարած չարժումին համար։

—Է՛հ, ուրեմն, քանի որ կարելի է, պիտի ուզէի տեսնել Մասլօվան,— կրկնեց Նէխլիւտօֆ։

—Հիմա՞. բայց դժբաղդաբար չպիտի կրնաք զայն տեսնել այսօր։

—Ինչո՞ւ համար։

—Մտիկ ըրէ՛ք. յանցանքը իրն է,— պատասխանեց անօրէնը թեթեւ ժպիտով մը,— հաւատացէ՛ք ինծի, իշխա՜ն, դրամ մի՛ տաք անոր։ Եթէ կ՛ուզէք, անոր տալիք դրամին ինծի յանձնեցէ՛ք, և այդ դրամը դարձեալ իրը կ՛ըլլայ...։ Բայց տեսէ՛ք թէ ինչ է եղածը. երէկ անչուշտ իրեն դրամ տուիք, և ան ալ այդ դրամով օղի գներ է,— երբէ՛ք այդ ախտը չվերի արմատախիլ, — և այսօր բոլորովին գինով էր, անանկ որ աղմուկ յարոյց։

—Ի՛ նաքո՞ւ։

—Նաքը սոխագուշանք պատժել զայն. ուրիշ անգամ մը փոխադրուելուա։ Այսու հանդերձ, սովորաբար հանդարտ է, բայց կ՛աղաչեմ ձեզ, դրամ մի՛ տաք իր ձեռքը։ Եթէ ինծի պէս ճանչնայիք այդ դասակարգը։

Նէխլիւտոֆ յիշեց նախորդ օրուան տեսարանը, և այն տանեն զգացած սարսափը նորէն պատեց զինքը։

—Ի հարկ, Պօկոտուչո՞վսքան քաղաքական բանջինէն, կրնա՞մ զայն տեսնել,— հարցուց վայրկեան մը լռելէ վերջ։

—Այո՛, կատարելապէ՛ս։

Տնօրէնը ձեռքերէն բռնեց իր աղջիկը որ կը չարունակէր Նէխլիւտոֆին նայիլ ուշադիր, զայն դուրս հանեց կամաց մը իր ծունկերուն մէջէն, և կանգնեցաւ Նէխլիւտոֆը բանտ առաջնորդելու համար։

Նա դեռ չէր վերզգեցած իր վերարկուն, նախասենեակին մէջ, երբ նորէն լսուեցան, չոր կերպով չափաւորուած, Գլէմանթիի զեղգեղանքները։

—Երաժշտանոցն էր աղջիկս. բայց անկարգութիւններ տեղի ունեցան, աշակերտները ճամբեցին.— ըսաւ անօրէնը նանդուղէն վար իջնալով։— Յարմարութիւն

ունի։ Նուագահանդէսներու մէջ նուագել կը փափաքի։

Նէխլիւտոֆ և անօրէնը ուղղուեցան դէպի դըրահանեակը։ Բոլոր դուռները իրենց անցքին վրայ կը բացուէին մէկ ակնթարթի մէջ։ Նըրանցքին մէջ, չորս տաժանապարանոց, որք դոյզը կը կրէին, հանդիսացան իրենց, և Նէխլիւտոֆի տեսաւ որ անոնք կը դոցային անօրէնը տեսնելով։ Անանցմէ մին մանաւանդ, գըլուխը ծռեց, և սեւ աչքերը վայրեցան խակոյն։

—Արդարեւ պէտք է քաջալերել տաղանդը, բայց մերինին պէս պզտիկ յարկաբաժնի մը մէջ, կը տեսնէք, այս դաշնակը որ երբէ՛ք չի դադրիր, չատ տաժանելի է.— չարունակեց անօրէնը առանց որ և է ուշադրութիւն ընելու իր բանտարկեալներուն։

Եւ իւր յոգնած սրունքները քաշկռտելով, Նէխլիւտոֆը առաջնորդեց մեծ սրահը։

—Ի՞նչ էր ձեր տեսնել ուզած կալանաւորուհւոյն անունը,— հարցուց ան։

—Պօկոտուչո՛վսքա։

—Անիկա միւս չէնքին մէջն է, քաղաքականներուն հետ։ Ուրիշին հաճեցէ՛ք քիչ մը սպասել. հիմա մարդ պիտի ղրկեմ բերել տալու։

—Կարելի չէ՞ որ սպասած միջոցիս, տեսնեմ կալանաւոր Մէնչօֆը որ բանտարկուած է հրձիգութեան համար

—Անիկա 21ԲԴ խուցն է. կրնաք տեսնել զայն, բերել տա՛մ։

—Կարելի չէ՞ որ իր խուցին մէջ տեսնեմ զայն։

—Բայց հոս աւելի հանգիստ կ՛ըլլաք։

—Ո՛չ ևս աւելի կը նախընտրեմ զայն տեսնել իր խուցին մէջ։ Կը հետաքրքրուիմ ատով։

—Օհ՛, պիտի տեսնէք որ չատ հետաքրքրական բան մը չկայ։

Նոյն վայրկեանին սրահ մտաւ վայելչագեղ դեր-անօրէնը։

—Իշխանը առաջնորդեցէք Մէնչօֆի խուցը,— ըսաւ անոր անօրէնը,— յետոյ գրասենեակը բերէք։ Ես ալ այդ միջոցին Պօկոտուչովսքան կանչել պիտի տամ։

—Հաճեցէ՛ք ինձ հետեւիլ,— ըսաւ դեր-անօրէնը սիրուն ժպիտով մը։— Կը հետաքրքրուի՞ք մեր հաստատութիւնով։

—Այո՛, բայց մանաւանդ զիս կը հետաքրքրէ սա Մէնչօֆը, որ լսածիս նայելով անմեղ է եղեր իրեն վերագրուած ոճիրէն։

Վայելչագեղ երիտասարդը ուսերը թոթուեց։

— Աւտանկ բաներ կը պատահին,— ըսաւ նա հանդարտօրէն և կեցաւ, առ ի քաղաքավարութիւն, տեղ տալու համար որ Նէխլիւտօֆ առաջ անցնի լայն և գարշահոտ նրբանցքի մը մէջ։— Բայց յաճախ ալ կը սանձն...։ Առա՛ջ անցէ՛ք, կ՚ազալէ՛մ։

Սէնեակներու դուռները բաց էին, և բազմաթիւ բանտարկեալներ նրբանցքին մէջ կեցած էին։ Դեր-անօրէնը, անցած միջոցին, մատզրաղ կերպով կը պատասխաներ պահապաններուն բարեւին, և նոյն իսկ չէր հաճեր պատասխանել բանտարկեալներուն բարեւին, որոնցմէ ոմանք արդէն, զայն տեսնելով, դուռնէն ներս կը քաշուէին իրենց սենեակը, մինչդեռ ուրիշներ անշարժ կը կենային յարգալիր, ձեռքերնին տաբատներնուն կարին դրած։

Դեր-անօրէնը Նէխլիւտօֆը անցուց ամբողջ մեծ նրբանցքէն, և, երկաթէ դուռնէ մը, զայն մտցուց երկրորդ նրբանցք մը, աւելի նեղ, աւելի մութ, և աւելի տհաճ գարշահոտութեամբ մը։

Այս նրբանցքին երկու կողմը կը գտնուէին կարգաւ

պզտիկ դուռներ ամբապէս փակուած փականքներով, որոնց վրայ բացուած էին գրեթէ երեք սանտիմէթր տրամագիծով պզտիկ ծակեր։ Այս երկրորդ նրբանցքը պարապ էր. միայն ծեր պահապան մը հոն կը պտտէր վեր վար, տխուր և դաժան դէմքով։

—Մէնչօֆը ո՞ր խուցն է,— հարցուց դեր-անօրէնը պահապանին։

—Զախակոզմին ութերորդը։

Բոլոր այս խուցերը լեցո՞ւն են — հարցուց Նէխլիւտօֆ։

Սմէնքն ալ, բացի մէկ հատէն։

ԺԲ.

Նէխլիւտօֆ մօտեցաւ դուռներէն մէկուն։

—Կրնա՞մ նայիլ,— հարցուց իր ընկերակիցին։

—Ինչո՞ւ չէ, եթէ կ՚ուզէք,— պատասխանեց դեր-անօրէնը իր սիրուն ժպիտովը, և սկսաւ խօսակցիլ պահապանին հետ։

Նէխլիւտօֆ լուսամուտին կափարիչը բացաւ և աչքը պզտիկ ծակին փակցուց։ Խուցին մէջ կը գտնուէր երկայնահասակ երիտասարդ մը։ Սէնեակին մէջ կը քալէր արագ քայլերով, միայն չասիկ մը հագած։ Աղքալէր արագ քայլերով, միայն չասիկ մը հագած։ Աղմուկ լսելով գլուխը վեր վերցուց, ակնարկ մը նետեց դէպի դուռը, յօնքերը պռատեց։ Յետոյ վերսկսաւ քալուածքը։

Նէխլիւտօֆ կեցաւ ուրիշ ղրան մը առջեւ։ Իր ակնարկը հանդիպեցաւ խոշոր սեւ աչքի մը ակնարկին, որ լուսամուտին միւս կողմը փակած էր։ Իսկոյն հետաքրքրութիւնը միւս կողմը փակած էր։ Իսկոյն հետաքրքրութիւնը

ցաւ անկէ։ Երրորդ խուցի մը մէջ տեսաւ պզտիկ մարդ մը որ հանդարտօրէն կը քնանար ժահիճի մը վրայ զրուն քները ծալած, գլուխը ծածկուած։ Յաջորդ խուցին մէջ, բանտարկեալ մը նստած էր, գլուխը ծռած, արմուկները ծունկերուն յենած։ Լուսամուտին բացուելը լսելով այդ մարդը գլուխը վեր վերցուց, և զայն մինչեւարար դէպի դուռը դարձուց· բայց ամբողջ իր ժժգոյն դէմքը, և մանաւանդ իր փոսացած աչքերը, որոշապէս կը ցուցնէին թէ իրեն համար կարեւորութիւն չունէր գիտնալ թէ ո՛վ կը նայի կոր իր խուցին մէջ։ Ո՛վ որ ալ ըլլար այդ թշուառին նայողը, ապահովաբար նա ո՛չ մէկ բարիք կը սպասէր ո՛չ մէկ մարդէ։

Ս.յդ յուսահատ դէմքը Նէխլիւտօֆին սարսափ ազդեց, և ա՛լ քաջութիւնը չունեցաւ միւս խուցերուն մէջը նայելու և ուղղակի Մենչօֆին խուցը գնաց։

Պահապանը կրկնապէս գոցուած դուռը բացաւ։ Նէխլիւտօֆի նչմարեց երիտասարդ կաչմբուն մարդ մը երկար վիզով, պզտիկ ճնճռատօրուսով, և բարի կլոր աչուըներով, որ, իր անկողնին մօտը կանգնած՝ կը փութար հագնիլ իր թիկնոցակը ահաւեկած ձեւով մը։ Իր բարի կլոր աչուըները, երկիւղի և վրդովանքի խառնուրդով մը, կը պտտէին, անդադար, Նէխլիւտօֆին՝ դէր-անօրէնին և դէր-անօրէնէն՝ Նէխլիւտօֆին։

—Ս.յս պարոնը քեզ պիտի հարցուփորձէ քու գործիդ մասին։

—Շա՜տ չնորհակալ եմ։

—Ս.յո՛, — ըսաւ Նէխլիւտօֆ վանդակապատ պատուհանին մօտենալով, — ձեր մասին խօսեցան ինձ, և ես կուզեմ ձեր իսկ բերնէն իմանալ ամբողջ իրողութիւնը։

Մենչօֆ՝ ինքն ալ մօտեցաւ պատուհանին և անմիջապէս սկսաւ իր պատմութիւնը։ Նախ վնհերոտ կը խօսէր, վրդովելից ակնարկներ նետելով դէր-անօրէնին կողմը բայց հետզհետէ համարձակութիւն առաւ, և երբ դէր-անօրէնը խուցէն դուրս ելաւ՝ ներքնոցքին մէջ պահապանին մօտենալու համար իր վնհերոտութիւնը բոլորովին անհետացաւ։

Նա ունէր պարկեշտ և պարզ գիւղացիի մը անսեթեւեթ լեզուն և Նէխլիւտօֆ տարօրինակ տպաւորութիւն մը կը կրէր՝ այս ազնիւ մուժիկը բանտի զգեստի մը տակ, և մութ խուցի մը մէջ տեսնելով։ Զայն մտիկ ընելով հանդերձ, Նէխլիւտօֆ աչքէ կ՚անցուներ կտաւէ խեղճուկ անկողինը, աղտոտ ու հաստ երկաթներով վանդակապատուած պատուհանը, խոնաւութենէ բծաւորուած պատերը, և թշուառ դէմքն ու նիհարացած մարմինը այդ մարդուն, որ ապահովաբար ծնած էր դաչտային բացօդեայ աշխատութեան ազա՛տ կեանքի մը համար, և չա՛րութենէ աւելի տխուր կը զգար ինքզինքը, և չէր ուզեր հաւատալ թէ այդ թշուառ մարդուն պատմածները ճշմարիտ ըլլային, այնքա՜ն կ՚արհաւիրէր մտածելու թէ չիրաւի՛ կրցած էին մարդ մը քաշել, առանց պատճառի, իր բնականոն կենցաղէն, զայն մտցնե՛լ կալանաւորի թիկնոցակին մէջ, և զայն արգելափակել այս չարաչուք ձակին մէջ։ Բայց, միւս կէղմէ, ա՛լ աւելի կը սոսկար մտածելու որ այս անկեղծիկ պատմութիւնը, այս պարզ և համարձակ ձայնովը զրուցուած, այս բարի ակնարկովը, կարենար ըլլալ ինքնահնար պատմութիւն մը կամ կեղծիք մը։

Կալանաւորը կ՚ըսէր որ, իր ամուսնութենէն անմի՛ջապէս վերջը, իր գիւղին գինեվաճառը իր կնիկը չարչրտած էր իրմէ։ Ամէն կողմ գիմումներ ըրած էր

արդարութիւն ձեռք բերելու համար, բայց ամենուրե՛ք դիւնեպանը կաշառած էր իշխանութիւնը և անպարտ արձակուած էր։ Օր մը, Մէնչօֆ բռնի իր տունը բերած էր իր կինը, բայց յաջորդ օ՛րն իսկ նէ փախած էր։ Այն առեն Մէնչօֆ դա՛րձեալ դիւնեպանին գացած էր և իր կինը պահանջած էր։ Դիւնեպանը պատասխանած էր թէ կինը իր քովը չէ և հրամայած էր դուրս ելլել։ Ինք դուրս չէր ելած։ Դիւնեպանը, գործաւորի մը օգնութեամբ զայն ձեծած էր սաստիկ։ Յաջորդ օրը դիւնեպանին յարդանոցը բռնկած էր։ Մէնչօֆը և իր մայրը դատապարտուած էին։ Բայց Մէնչօֆ կրակ չէր ձգած. այն օրը բարեկամի մը տունն էր ինք։

—Եւ ճի՞շտ է որ դուն կրակ չձգեցիր։

—Առանկ բան մը մի՛ք ըներ իսկ չանցուցի, մի՛ք ըներ իսկ չանցուցի։ Ինքն է, նո՛յն ինքն այն չարագործ դիւնեպանն է որ կրակը ձգած է։ Ըսին որ իր յարդանոցը նոր ապահովագրել տուած էր։ Եւ ելան, մեզի, մայրս և ես, ամբաստանելին զայն հրդեհել ապառնացած ըլլալու յանցանքով։ Եւ իրաւ է որ կինիկս պահանջելու գացած օրս անոր հայհոյեցի և ապառնացայ. ինչ ընեմ զայրոյթս չէի կրնար զսպել։ Բայց կրակ ձգել, ո՛չ, ամենևին, կրակ չձգեցի ես։ Նո՛յն իսկ կրակին առնը հոն չէի ես։ Ինք ձգեց կրակը պիտամբ, և յետոյ մեզի ամբաստանեց։

—Կարելի՞ բան է։

—Առաւա՛ծ վկա՛յ, ճշմարտութիւնն է խօսածս, վանամա՛յր տէ՛ր։ Իմ հայրս եղէ՛ք,— չարունակեց ան, ուղելով ծունկ չոքիլ Նէխլիւտօֆին առջեւ,— գթացէ՛ք ինծի, թող մի՛ տաք որ առանց պատճառի վճռանամ։

Եւ դարձեալ իր չքմեղութիւնը դղրդացին, և սկսաւ լալ, և աղտոտ թիկնոցակին ծայրովը իր աչքը սրբեց։

—Աւարտեցի՞ք,— հարցուց դեր-անօրէնը։

—Այո՛,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ։ Ցետոյ, Մէնչօֆին դառնալով, մեկնելէ առաջ.

—Օ՛ն, մի՛ յուսահատիր, կրցածնիս պիտի ընենք։

Մէնչօֆ դուռին կրծնած էր, անո՛նկ որ պահապանը, դուռը գոցած առնը զայն ներս հրեց։ Բայց մինչեւ որ դուռը բոլորովին գոցուեցաւ, խեղճը յամառեցաւ նայիլ ճեղքէն։

Գ.

Դեր-անօրէնը դարձեալ Նէխլիւտօֆը անցուց մեծ նրբանցքէն։ Ճաշի ժամն էր, և սրահներուն բոլոր դուռները ալ բացուած էին։ Իր չուրջը տեսնելով այս մարգկային ամբոխը, ամէնքն ալ միեւնոյն կերպով հագուած, որոնք ամէնքն ալ զինքը կը դիտէին հետաքրքրութեամբ, Նէխլիւտօֆ զգաց արտառոց խառնուրդ մը դողմի՝ այս բանտարկեալներուն հանդէպ. զարմանքի ու սարսափի՝ զանոնք այսպէս փակուած պահողներուն հանդէպ, և ամօթի՝ իրեն հանդէպ որ բոլոր առնց հանդիսատես կ՚ըլլար ամենայն հանդարտութեամբ։ Իր ճամբուն վրայ, դուռներէն մէկէն, դուրս ելան բազմաթիւ բանտարկեալներ և եկան կեցան իր առջեւը խորին բարեւներով։

—Կը պաղատի՛նք, վսեմափայլ տէր, հաճեցէ՛ք բան մը ընել որ մեր մասին որոշում մը տան։

—Ես վարչութենէն չեմ, կը սխալիք. բան մը չեմ կրնար ընել ձեզի համար։

—Ի՛նչ փոյթ,— պատասխանեց ժժգոհ ձայն մը։—

Դուք կրնաք մեր վրայօք խօսիլ վարչութենէն մէկու մը։ Մենք բան մը չենք ըրած, և ահա՛ երկու ամիս է որ մեզի հոս կը պահեն կոր։

—Ի՞նչպէս, ինչո՞ւ համար,— հարցուց Նէխլիւտօֆ։

—Չ՛ուրեմն, ահաւասի՛կ, մեզի բանտը թխմեցին։ Երկու ամիս է որ հոս ենք, և մենք ալ չենք գիտեր թէ ինչո՛ւ։

—Իրաւ է, բայց գործը բացարձա՛կապէս պատահական է,— ըսաւ դեր-ատնօրէնը։— Բոլո՛ր այս մարդիկը ձերբակալուած են անցագիր չունենալնուն համար, և իրենց պատկանած նահանգին մէջ բանտը այրած է, այնպէս որ մեզմէ խնդրեցին որ չզրկենք։ Բոլո՛ր ուրիշ նահանգներու պատկանողները զրկուեցան, բայց ասոնք, սոխալուած ենք հոս պահել։

—Կարելի՞ բան է,— հարցուց Նէխլիւտօֆ։

Դուռին մօտերյաւ և ակնարկ մը նետեց սրահէն ներս։

Բառասունի չափ բանտարկեալներ չրջապատեցին Նէխլիւտօֆը և դեր-ատնօրէնը։ Շատեր միեւնոյն ժամանակ ձայներնին բարձրացուցին։ Վերջապէս անոնցմէ մին հուժկու դեղջուկ մը, որուն մազերը արդէն խակ սկսած էին ճերմկնալ, սառնաձնեց իր ընկերներուն կողմէ խօսիլ։ Նա բացատրեց որ զերկնք բանտարկած էին, անցագիր չունենալնուն համար։ Իրապէս, սակայն, իրենք անցագիր ունէին, բայց այդ անցագիրները տասնրհնգ օրէ ի վեր դադրած էին վաւերական ըլլալէ։ Այս բանը ամէն տարի կը պատահէր, և երբէ՛ք բան մը չէին ըսեր. մինչդեռ այս անգամ ամէնքն ալ ձերբակալած էին և երկու ամիսէ ի վեր զերկնք բանտարկած էին իբր թէ ոճրագործներ ըլլալին։

—Մենք ամէնքս ալ հանքագործ ենք, և միեւնոյն խումբին կը պատկանինք։ Ամէնքս ալ միասին սկսած

էինք աշխատելու այս կողմերը։ Կ'ըսեն թէ մեր նահանգին մէջ բանտը այրեր է։ Բայց ատոր պատճառը մենք չենք, զայն այրողը մենք չենք։ Ի սէ՛ր Աստուծոյ բան մը ըրէ՛ք մեզի համար։

Նէխլիւտօֆ կ'ուզէր այս ճառը մտածիր կերպով. որովհետեւ իւր ուշադրութիւնը գրաւած էր խօչոր գոչ ոչիլ մը որ մազերուն մէջէն ելլելով կը պտտէր բանախօսին դէմքին վրայ։

—Կարելի՞ բան է,— հարցուց նորէն Նէխլիւտօֆ դեր-ատնօրէնին, որ ասանկ չնչին պատճառով մը բանտարկուելին հոն զատուելու համար։

—Չ՛ո, ինչ ընենք։ Ըստ օրինի պէտք է իրենց նահանգը զրկուելին հոն զատուելու համար։

Հազիւ դեր-ատնօրէնը աւարտած էր խօսքը երբ պզտիկ մարդ մը, խումբէն դուրս գալով, իր կարգին խօսք առաւ գանգատելու համար պահապաններուն իրենց հետ գէշ վարմունքէն։

—Շա՛տ պէս կը չարչարեն կոր մեզի...— յայտարարեց։

—Օ՜ն, օ՜ն, պէտք չէ չարաչար գործածել մեր նեղբողոքութիւնը,— ըսաւ դեր-ատնօրէնը։— Լռէ՛, ասլա թէ ո՛չ, գիտես...

—Ի՞նչ բան պիտի գիտնամ,— ընդդիմախօսեց պզտիկ մարդը յուսահատ չեչտով մը։— Իրաւո՞ւնք է որ մեզ հոս կը պահէք կոր։

—Լռէ՛։ պոռաց պահապան մը։

Եւ պզտիկ մարդը լռեց։

«Կարելի՞ բան է,» կը չարուճակէր հարցնել իւրովի Նէխլիւտօֆ, նրբանցքին երկայնքը քալած միջոցին, մինչ հարիւրաւոր աչքեր զինք կը գիտէին իր ճամբուն վրայ։

—Բայց չեմ կարծեր որ արդարութիւն ըլլայ այսպէս բանտուած պահել անմեղ մարդիկներ,— ըսաւ ան իր ընկերակցին երբ նրբանցքէն դուրս ելան։

—Ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ։ Ատկէ զատ, պէտք է գիտնալ թէ այդ մարդիկը չատ սուտ կը խօսին։ Անոնց խօսքին եթէ նայիք, ամէնքն ալ անմեղ են։

—Բայց վերջապէս, սըտնք ճշմարտապէս անմեղ են։

—Շա՛տ լաւ, վայրկեան մը ընդունինք որ այդպէս ըլլայ։ Բայց այս ցեղը ծայրայեղօրէն վատասկրած է. առանց խստութեան կարելի չէ բան մը հասկցնել անոնց։ Անանկներ կան մէջերնին որոնց եթէ քիչ մը երես տուած մարդուս գլուխը կ'ելլան։ Ա,յսպէս, երէկ ոտխպուտեցնանք անոնցմէ երկուքը պատժել։

—Ի՞նչպէս պատժեցիք զանոնք։

—Ձանոնք գանակոծելով, բարձրագոյն հրամանով։

—Ես կը կարծէի որ մարմնական պատիժները արգիլուած էին։

—Բայց ո՛չ իրենց իրաւունքներէն զրկուած բանտարկեալներուն համար։ Ատոնց համար մարմնական պատիժները չեն վերցուած։

Նէխլիւտօֆ յիշեց այն առեն այն տեսարանը որուն հանդիսատես էր եղած առջի օրը, մեծ սրահին մէջ։ Հասկցաւ որ իր՝ վերակացուին սպասած միջոցին անոնք «պատժեցուս» ձեռնարկած էին։ Եւ չատ աւելի զօրաւոր կերպով զգաց, որքան չէր զգացած մինչեւ այն առեն, այն խառնուրդը հետաքրքրութեան, տխրութեան, սարսափի, ամօթի, և նողկանքի մը որ մինչեւ սիրտ խառնուածքի կը հասնէր։

Ատանց մտիկ ընելու դեր-անօրէնին խօսքերուն և առանց չուրջը նայելու, փութաց դէպի գրասենեակը։ Տնօրէնը հոն էր բայց այնքան զբաղած էր որ մոռցած էր կանչել տալու Պոկոտուչովսքան։

Եւ միայն այն առեն յիշեց ի խոստումը երբ Նէխլիւտօֆը տեսաւ։

—Հազա՛ր ներողութիւն,— ըսաւ անոր։— Անմիջապէս կանչել պիտի տամ կալաւորուհին։ Հաճեցէք նստիլ մինչեւ որ նէ գայ։

Դ.

Գրասենեակը կը բաղկանար երկու սենեակներէ։ Առաջինը լուսաւորուած էր երկու ազտոտ պատուհաններով. և կահաւորուած էր փոչիով ծածկուած վառարանով մը, պատերէն մէկուն վրայ կը տեսնուէր, սեւ քանակ մը որ կը ծառայէր բանտարկեալներուն հասակը չափելու, և միւս պատին վիայ մեծաւէր խաչեցեալ Քրիստոս մը,— որպէս թէ ի ծաղրանս Փրկչին վարդապետութեան, զբօսնած ըլլային անոր պատկերը դնելով ամէն տանջանքի վայրերու մէջ։ Այս առաջին սրահը գրեթէ թափուր էր. միայն քանի մը պահապաններ կը զտնուէին հոն։

Երկրորդ սրահը, աւելի մեծ, կը պարունակէր քանիսակ մը երկսեռ մարդիկ, նստած անջատ խումբերով, պատին քովը ի վեր նստարանին վրայ, և որոնք կը խօսակցէին ցած ձայնով։ Երկու պատուհաններէն միոյն մօտ, անկիւն մը, զետեղուած էր սեղան մը։

Այս սեղանին առջեւն էր որ նստած էր անօրէնը երբ Նէխլիւտօֆ գրասենեակը մտաւ։ Տնօրէնը սեղանին մօտ նստեցնել տուաւ Նէխլիւտօֆը և վայրկեան մը միւս սենեակը գնաց Պոկոտուչովսքան կանչելու հրամայելու համար։ Նէխլիւտօֆ իր անկիւնէն, աղուոր մը կրցաւ դիտել իր չուրջը անցած դարձածները։

Իր ուշադրութիւնը գրաւեց նախ ժաքէդաւոր երիտասարդ մը որ ոտքի կեցած էր կալանաւորի մը և զեռատի աղջկան մը առջեւ, և անոնց բան մը կը պատմէր եռանդուն չարժուձեւերով։

Աւելի անդին, Նէխլիւտովի տեսաւ կապոյտ ակնոցաւոր ծերունի մը, որ զեռատի կալանաւորուհիի մը ձեռքէն բռնած, անյագօրէն կ'ունկնդրէր անոր խօսածը։ Երկուտ և խոհուն դէմքով պզտիկ մանչ մը, ծերունիին քովը ոտքի կեցած միշտ անոր կը նայէր։

Անոնց ետեւը, անկիւն մը, զոյգ մը սիրահարներ, չքեղօրէն հագուտած մանկամարդ սիրուն խարտիչուհի մը, և որոշ ու սիրուն դիմագծերով երիտասարդ կալանաւոր մը, բաներ մը կը փսփսային ուրախ զուարթ։

Սեղանէն քանի մը քայլ անդին, ուրիչ պատի մը տակ, Նէխլիւտովի նչմարեց դորչ մազերով սեւազգեստ կին մը, ապահովաբար մայր մը, որ անկուշտ աչքերով կը դիտէր զեռատի թոքախտաւոր մը, որ ձգախեժ վեստակ մը հագած էր. և կը փորձէր անոր խօսիլ։ Բայց իւր արցունքները թոյլ չէին տար։ Նէ կը սկսէր քաւ մը, և նորէն կը կնայր։ Թոքախտաւոր երիտասարդը, նեղացած, կը ծալլէր և կը ճմռթկէր մեկենաբար թուղթ մը զոր ձեռքը բռնած էր։ Եւ Նէխլիւտովի տեսաւ անոնց քովը, սխրալի զեռատի աղջիկ մը, դորչ զգեստներով և ուժեղով մը։ Իր մօրը ճիշտ դիմացը նստած կը ջանար զայն մխիթարել անոր թեւը չոյելով յուչիկ։ Սակայն ինչ զեղեցիկ էր այս աղջկան անձին վրայ, և՛ իր երկար սպիտակ ձեռքերը, և՛ իր վեհ վէտուն կարճ կտրուած մազերը, և՛ իւր ուղիղ քիթը, և՛ իւր պզտիկ բերանը. բայց իր դէմքին գլխաւոր հմայքը՝ կու գար իր խոշոր թուխ աչքերէն։ Աչքե՜ր քաղցր և անուշ, համառձա՛կ և բարի։

Մինչ Նէխլիւտովի անօրէնին քովը նստած, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր այս այլազան խումբերը, Պզտիկ մանչը իրեն մօտենալով բարակ ձայնով մը հարցուց.

—Դո՞ք ո՛րի կը սպասէք։

Նէխլիւտովի զարմացաւ այս հարցումէն, բայց տղուն խոհուն դէմքը և իւր եռանդուն և մշտաշարժ աչքերը զինք յուզեցին. և կատարեալ լրջութեամբ պատասխանեց թէ կինոջ մը կը սպասէ։

—Ինչերնո՞ղ է։

—Ո՛չ քոյրս չէ.— պատասխանեց Նէխլիւտովի քիչ մը չուարած,— հապա դուն ո՞րու հետ ես։

—Ե՛ս մօրս հետ։ Բազաքականներու բաժնին մէջն է, քանի տղան յայտնի հայրտութեամբ մը։

—Մարիա՛ Բաւլովնա, կանչեցէ՛ք Ֆօլիան,— ըսաւ անօրէնը, որ ապօրինի կը նկատէր Նէխլիւտովի տեսակցութիւնը պզտիկ տղուն հետ։

Մարիա Բաւլովնա, գեղեցիկ զեռատի աղջիկը որ Նէխլիւտովին երկու քայլ անդին էր նստած, ոտքի ելաւ և իրենց մօտեցաւ։

—Վստահաբար ձեր ով ըլլալը կը հարցնէր ձեզի,— ըսաւ նէ Նէխլիւտովին, թեթեւ ժպիտով մը իր սիրուն բերնին վրայ, և իր խոշոր աչքերովը Նէխլիւտովին նայելով։ Եւ իւր ժպիտը, և իւր նայուածքը, և իւր չեչտը այնքան պարզ էին, որ անմիջապէս կը տեսնուէր որ նէ միշտ և ամէնուն հետ համարձակօրէն կը տեսնուէր, ամէնուն համար ալ ունենալով սիրալիր և եղբայրական զգացումներ։

—Ան սասկ է, ամէն քան գիտնալ կ'ուզէ միշտ,— աւելցուց նէ, և ժպտեցաւ տղուն ա՛յնքան անուշ և ա՛յնքան քաղցր ժպիտով մը, որ տղան և նո՛յն իսկ

Նէխլիւտօֆին ալ, երկուքն ալ ակամայ կերպով, ժըպտեցան անոր՝ ի պատասխանի։

—Այո՛, ինձ կը հարցնէր թէ որո՞ւ համար եկած եմ։

—Մարիա՛ Բաւլո՛վնա, օտարներու հետ խօսելու իրաւունք չունիս։ Եւ գիտե՛ս ալ ասիկա,— ըսաւ տնօրէնը։

—Շատ աղէկ, շատ աղէկ,— ըսաւ նէ, և իւր երկայն սպիտակ ձեռքին մէջ բռնելով Բօլիայի պզտիկ ձեռքը, նէ դարձաւ երիտասարդ թոքախտաւորին մօրը քով։

—Որուն տղան է,— հարցուց Նէխլիւտօֆ տընօրէնին։

—Բաղաքական կալանաւորուհիի մը։ Երեւակայեցէք որ բանտին մէջ ծնած է։

—Իրա՞ւ...։

—Այո՛ և հիմա Սիպերիա պիտի երթայ իր մօրը հետ։

—Հապա աս դեռատի աղջիկը։

—Ներողութի՛ւն, ստիպուած եմ չպատասխանել բոլոր այս բաներուն վրայ։ Եւ արդէն, ահա՛ւասիկ Պոկոտուչովսքան։

Ե.

Նէխլիւտօֆ տեսաւ արդարեւ որ ներս կը մտնէր, իր յ'ղթեւ քայլերով, կարճահասակ, նիհար, դեղին վերա Պոկոտուչովսքան, մեծ մը բացած իր խաղտոր բարի աչքերը։

—Օ'հ, չնորհակա՛լ եմ ձեր գալուն համար,— ըսաւ նէ ձեռքը Նէխլիւտօֆին երկնցնելով։— Տակաւին կը յիշէք զիս։ Նստէ՛ք։

—Միտքէս չէի անցուներ որ ձեզ հոս պիտի գտնեմ։

—Օ'հ, ես հոս շատ աղէկ եմ, ա՛նքան աղէկ որ, աւելի աղէկ կեանքի մը չեմ ցանկար երբէ՛ք։— ըսաւ վերա Էֆրէմովնան։

Տարիները զայն չէին փոխած։ Նէ Նէխլիւտօֆի վրայ կը սեւեռէր իր կլոր աչքերուն նայուածքը, և խօսած միջոցին անդադար չորս կողմը կը դարձնէր իր երկար և նիհար վիզը, որ իր վեստակին ազատ և մաշած օձիքէն դուրս կ'ելլէր։

Նէխլիւտօֆ իր բանտարկութեան պատճառը հարցուցած ըլլալով, նէ սկսաւ մեծ եռանդով և ոգեւորութեամբ, խիստ մանրամասնուած պատմութիւն մը ուր իր անձնական արկածները անհունապէս նուազ տեղ կը բռնէին քան իր «կուսակցութեան» կազմակերպութիւնը և ձեռնարկները։ Իր պատմութիւնը լեցուն էր օտարոտի բառերով՝ պրոպագանտա, կազմակերպութիւն, կոմիտէ, ևթպակոմիտէ, և ուրիշ յեղափոխական տարաբաժանումներ զորս ապահովաբար նէ վստահ էր թէ ամէն ոք գիտէ, բայց որոնց անուանները Նէխլիւտօֆ, իր մասին առաջին անգամ ըլլալով կը լսէր։

Նէ կը պատմէր բոլոր այս բաները անանկ ճշդրտութեան որ իրը թէ նա խիստ մեծ հաճոյք և ծայր աստիճան հետաքրքրութիւն կը զգար ճանչնալու այս կազմակերպութիւնը իր բոլոր մանրամասնութեանց մէջ։ Եւ Նէխլիւտօֆ դիտելով իր նիհար վիզը և չսանրուած սակաւ մազերը, և խաղտոր կլոր աչքերը՝ կը հարցնէր իւրովի թէ ինչո՞ւ համար նէ իրեն կը պատմէր բոլոր այս բաները։ Եւ կը մեղքնար զայն, բայց ա՛չ երբէք այնպէս ինչպէս մեղքցած էր գեղջուկ Մէնչօֆը, որ առանց

յանցանք մը գործած ըլլալու բանտարկուած էր այդ ժամա խուցին մէջ։ Նա զայն չէր մեղքնար այն վիճակին համար որուն ենթարկուած էր, այլ ներա գլխուն մէջ տիրող հաւանական խառնակութեանը համար։ Ինչը, ակներեւ էր որ ինքզինքը հերոսուհի մը կը կարծեր, և Նէխլիւտօֆի առջեւ կը կենար իբր հերոսուհի մը և աջոր համար էր որ մանաւանդ կը մեղքնար զայն։

Ներա անձին մէջ գտած ցնորքը կը տանէր նաեւ սրահին մէջ գտնուող անձերէն չատերուն դէմքին վրայ։ կը զգար որ իր գալուստը դրաւած էր անոնց ուշադրութիւնը և թէ անոնք չպիտի ունենային միեւնոյն չարժուձեւերը և միեւնոյն դիրքերը, եթէ ինքը հոն չըլլար։ Նա կը զգար այս բանը բաւական հազուագիւտ կերպով և նոյն իսկ երկու սիրահարներուն չարժուձեւերէն և դիրքերուն մէջ։ կը զգար, վերջապէս այս բանը բոլոր իր չուրջը գտնուողներուն չարժուձեւերէն և դիրքերուն մէջ, բացի ձերուկին, թոքախտաւորին, և թուխ խոշոր աչքերով գեղեցիկ աղջկան չարժուձեւերէն։

Վերա Էֆրէմովնայի պատմած գործը կարելի է ամփոփել այսպէս. իւր ընկերուհիներէն մին, Շուսթովա, հինգ ամիս առաջ ձերբակալուած էր իրեն հետ, և բանտարկուած, թէև ոչ որ և է ենթակայութեան անդամուհի չէր։ Իր սենեակէն գտած էին միայն քանի մը թուղթեր և գիրքեր զորս իր ընկերուհիները իրեն յանձնած էին պահելու համար։ Եւ Վերա Էֆրէմովնա ինքզինքը մատամբ պատասխանատու կը նկատէր այս բանտարկուած թեան, և կը փափաքէր աղաչել Նէխլիւտօֆին, «որ չարաբերութիւններ ունէր», կարելին ի գործ դնել Շուսթովան ազատելու համար։

Գալով իր իսկ պատմութեան, նէ պատմեց Նէխլիւտօֆին թէ դայեկութեան ուսումնասիրութեան

վերջ, նէ միացած էր «ժողովրդի իրաւանց պաշտպան» ընկերակցութեան մը, կարղացած էր Կարլ Մարքսի Կապիտալը, և որոշած էր բոլորովին նուիրուիլ «արդարութեան գործին»։ Սկիզբները ամէն ինչ լաւ ընթացած էր։ Թռուցիկներ գրած էին, հանգերուն մէջ պրոպագանտա ըրած էին. բայց օր մը կոմսակցութեան անդամներէն մին բռնուած էր, ոստիկանութիւնը անոր տունէն թուղթեր գտած էր, և քիչ վերջը ամէնքնին ալ բանտարկուած էին։

Նէխլիւտօֆ իրեն հարցուց թէ ո՛վ էր գեռատի աղուոր աղջիկը։

Չօրաւարի մը աղջիկն է եղեր։ Շատոնց ի վեր կցորդուած յեղափոխական կոմսակցութեան. ամբաստանուած էր քաղաքապահ զինուորի մը վրայ պարպուած ատրճանակի հարուածի մը համար։ Երբ, գիշեր մը, ոստիկանութիւնը կոխած էր այն տունը ուր կը խորհրդակցէր կոմսակցութիւնը, հոն գտնուող անդամները ամբաւական էին գուռները որպէս զի ժամանակ ունենային ջնասակար թուղթերը այրելու կամ պահելու։ Բայց ոստիկանութիւնը խորամանկած էր, գուռները և կը պատրաստուէր ձերբակալել խռովարարները, երբ անոնցմէ մէկը ատրճանակի հարուածով մը մահացու կերպով վիրաւորած էր քաղաքապահ զինուոր մը։ Խոկոյն քննութիւն մը կատարած էին ոճրագործը երեւան հանելու համար, և գեռատի աղջիկը յանցանքը իր վրայ առած էր. թէև ատրճանակ ըսուած բանը չէր առած ձեռքը, բայց իր խոստովանութիւնը ընդունելի նկատուեցաւ։ Եւ հիմա, տաժանակիր աշխատութեան դատապարտուած ըլլալով, մօտ օրէն Սիպերիա պիտի մեկնէր։

—Խիստ հետաքրքրական աղջիկ մըն է, գերազան-

ցօրէն մարդասէր ըսաւ Վերա Էֆրէմովնա իր պատմութիւնը վերջացնելով։

Յայտնօրէն հաճոյքէկը զգար նէ, ունկնդիրի մը առջև խօսելով, թերեւս նաեւ իր գիտութիւնը և իր պերճախօսութիւնը ցուցադրելով։ Նէխլիւտովի կը բաւականանար միայն մերթ ընդ մերթ հարցում մը ուղղելով. նէ կ'արշաւէր իր խօսքին մէջ և ա՛լ չէր կենար։ Նէխլիւտովի, սակայն, կրցաւ միջոցը գտնել ըսելու թէ Շուխթօվայի գործին համար կը վախնար թէ ոչինչ պիտի կրնար ընել, չունենալով այն ազդեցութիւնը զոր պետական յեղափոխականին երեւակայութիւնը իրեն վերագրած էր։

Կը մնար հասկնալ թէ Վերա Էֆրէմովնան ինչ պիտի ըսէր իրեն Մասլովայի վրայօք։ Վերջապէս ան ալ կրցաւ հարցնել ներա։

Վերա Պօկոտուչովսքան, ինչպէս ամբողջ բանտարկեալները, գիտէր Մասլովայի պատմութիւնը, և արդէն իսկ տեղեակ էր Նէխլիւտովի՝ ներա մասին տածած հոգածութեանը։ Ուստի կ'ուզէր առաջարկել անոր որ իր պաշտպանեալը դարմանատունը փոխադրուի, ուր օգնական հիւանդապահուհիի պէտք կար։ Բարոյական տեսակէտով, ինչպէս նաեւ ամէն տեսակէտով, նէ հոն չատ աւելի լաւ պիտի ըլլար քան իր բաժինին մէջ։

Չ.

Խօսակցութիւնին ընդհատուեցաւ տնօրէնին ձայնէն որ ոտքի կենալով յայտարարեց որ այցելութեանց համար որոշեալ ժամը լրացած ըլլալով այցելուները պէտք է

մեկնին։ Նէխլիւտովի հրաժեշտ առաւ Վերա Պօկոտուչովսքայէն և կը պատրաստուէր դուրս ելնել, բայց սրահին չմին վրայ կեցաւ յանկարծ, դիտելու համար միւս այցելուներուն հրաժեշտի ողջոյնները։

Տնօրէնին յայտարարութիւնը ուրիշ արդիւնք չէր ունեցած բայց եթէ աւելի արագացնել և ոգեւորել խօսակցութիւնները, առանց որ ոչ ոք երթալու չարժուեմ մը ընէ։ Երկու երեք խումբեր միայն ոտքի ելած էին, և ոտքի վրայ կը խօսէին, բայց քիչ մը վերջը սկսան հրաժեշտի ողջոյնները, և հեծկլտուքները, և արցունքները։ Մանաւանդ երիտասարդ թոքախտաւորին մայրը սաստիկ յուզուած էր։ Իր որդին կը չարունակէր մատներուն մէջ ճմռթկել թուղթին թերթը. և Նէխլիւտովի տեսաւ որ իւր դէմքը կը զգենուր գրեթէ չար արտայայտութիւն մը, մօրը յուսահատութեան փոխանցումին դիմադրելու համար ի զորս դրած իր հզօր ճիգին մէջ։ Եւ մայրը գլուխը իր տղուն ուսին դրած կ'արտասուէր պզտիկ տղու մը պէս։

Գեղեցիկ դեռատի աղջիկը,— Նէխլիւտովի ակնարկը, ակամայ, միշտ ներա կը դառնար,— ոտքի կեցած էր լալագին մօրը առջև, և անդադար մխիթարական խօսքեր կ'ընէր անոր։ Կապոյտ ակնոցաւոր մարդը տակաւին կը նայէր իւր ձեռքերուն մէջ բռնած աղջկանը ձեռքերուն վրայ, գլուխը չարժելով ներա ամէն մէկ խօսքին։ Երկու սիրահարները ոտքի ելած էին։

—Սէ՛ր, գէթ, ատոքն երջանիկ են,— դիտել տուաւ Նէխլիւտովին, մատովը զանոնք ցոյց տալով, ժաքէթաւոր երիտասարդը որ, ինքն ալ, չմին վրայ կեցած էր և այս տեսարանը կը դիտէր։

—Յառաջիկայ չաբթուն պիտի ամուսնանան, հոս,

բանտին մէջ, և ամիսէ մը նէ պիտի մեկնի անոր հետ Սիպերիա,— աւելցուց ժաքէթաւոր երիտասարդը:

—Ինչի՞ դատապարտուած է նա:

—Տաժանակիր աշխատութեան: Դէմ, անունք զուարթ են, մինչդեռ ա՜ս սա խեղճը...— Աւելցուց երիտասարդը ցուցնելով կապոյտ ակնոցաւոր ծերունին որ կ'արտասուէր բարձրաձայն:

—Օ՜ն, պարոննե՛ր, կը խնդրեմ, մի՛ տխրեցէք դիս որ խիստ վարուեմ,— պոռաց անօրէնը, երկու անգամ կրկնելով. իւրաքանչիւր նախադասութիւնը:— Օ՜ն, օ՜ն,— չարունակեց տկար և վճռական ձայնով մը: Ի՞նչ ըսել է սա: Մեկնման չամը չատնոց անցաւ արդէն: Ի՞նչ ըսել է սա:

—Վերջին անգամ մըն ալ կ'ըսեմ կոր ձեզի,— քսաւ անօրէնը վայրկեան մը վերջը:

Ոաքի կ'ելնէր, նորէն կը նստէր, մերթ գլանիկը կը ծխէր, յետոյ կը թողուր որ մարի, յետոյ նորէն կը վառէր զայն:

Յայտնի էր որ, ո՛րքան ալ որ արհամարհած ըլլայ իր մէջը՝ առանց ինքզինքը պատասխանատու զգալու, ուրիշները տանջելու թոյլատրող ճշմարտանման փաստերը, անօրէնը չէր կրնար սակայն ինքզինքը զերծանել այս սրահին մէջ սաւառնող տառապանքին պատճառներէն մին ըլլալու խղճմտանքէն: Եւ յայտնի էր որ ինքն ալ կը յուզուէր, և ցաւալի ծանրութիւն մը կը ճնշէր իր սրտին վրայ:

Վերջապէս բանտարկեալ և այցելու սկսան բաժնուիլ իրարմէ: Ոմանք ուղղուեցան դէպի ետեւի դուռը, և միւսները դէպի մեծ դուռը, ուրկէ կ'անցնուէր միւս սրահը: Ետեւի դուռնէն, Նէխլիւտոֆի տեսաւ դուրս կ'ելնէին թութակաւորը, և կապոյտ ակնոցաւոր ծերուկ

նիին աղջիկը, և գեղանի Մարիա Բաւլովնան, բանտածին տղուն ձեռքէն բռնած: Յետոյ կարգը եկաւ այցելուներուն, և Նէխլիւտոֆ անոնց հետ մէկտեղ դուրս ելաւ:

—Շատ տարօրինակ ժողովուածներ են ասոնք,— ըսաւ իրեն սանդուղքին վրայ ժաքէթաւոր երիտասարդը որ, հաւանաբար, չատ կը սիրէր խօսիլ:— Բարեբաղդաբար անօրէնը ազէկ մարդ է, և բանտերու խիստ կանոնները չատ ականջ չի կախեր: Ուրիշ տեղ՛ը, ճշմարիտ չարչարա՛նք մ'է: Սմէն մարդ կ'ըսէ ասիկա:

—Ըսել է ուրիշ բանտերու մէջ այս այցելութիւնները ասանկ չե՞ն ըլլար:

—Օ՜հ, բնա՛ւ երբէք Հազիւ կարելի կ'ըլլայ քաղաքական յանցաւորները տեսնել կրկին վանդակաւորելու եռեւէ:

Երբ այսպէս խօսելով սանդուղքին ստորոտը հասան, Նէխլիւտոֆ տեսաւ անօրէնը որ իրեն մօտենալով, գլուխը մէկ կողմ քաշեց և ըսաւ.

—Սրդ այսպէս, իշխա՛ն, Մասլօվան կրնա՛ք տեսնել վաղը կէտ կ'ուզէք:

Դիւրին էր գուշակել թէ նա միշտ կը չանար Նէխլիւտոֆին հաճոյ ըլլալ:

—Շնորհակա՛լ եմ ըսաւ Նէխլիւտոֆ և փութաց դուրս ելնել: Խորչումի և տսկուսմի ա՛լ աւելի ուժգին տպաւորութիւն մը կ'ունենար քան նախորդ կիրակին երբ առաջին անգամ ըլլալով կը մտնէր բանտին ներքին գրասենեակին մէջ:

Զարհուրելի կը թուէին իրեն անիրաւօրէն դատապարտուած Մէնչօֆին տառապանքները,— և ո՛չ թէ միայն իր մարմնական տանջանքները, այլ այն կատածը այն անվստահութիւնը Աստուծոյ և բարիին հանդէպ,

զոր չէր կրնար չզգալ ղժբաղդ մուժիկը, որ կը տեսնէր անգթութիւնը մարդկերու, որոնք, առանց պատճառի, զինքը կը տանջէին չարաչար։

Զարհուրելի, բռնադատութիւնը և չարչարանքը այն խեղճ անմեղ հանքագործներուն զոր բանտարկեալ կը պահէին պարզապէս որովհետեւ թուղթերնին կանոնաւոր չէ եղեր

Զարհուրելի, յիմարութիւնը սա պահապաններուն որոնց միակ զբաղումն էր ուրիշ մարդկը, իրենց եղբայրները, տառապեցնել, և որոնք կը կարծէին թէ օգտակար և բարի գործ մը կը կատարէին։

Բայց ամէնէ՛ն աւելի զարհուրելի, և ամէնէ՛ն աւելի խորչելի, և ամէնէն աւելի ողորմելի կը թուէր Նէխլիւտովին սա ծեր տնօրէնին դերը, որ սոսկալուած էր բաժնել մայր մը իր որդիէն, եղբայր մը իր քրոջմէն, և տառապեցնել իր նմանները, և որ կը համակերպէր ընել այդ բանը, հակառակ իր յոգնածութեան, իր ծերութեան, և հակառակ իր սրտին բնական բարութեան։

—Ինչո՞ւ բոլոր այս բանները,— կը հարցնէր ինքզինքին Նէխլիւտովի։ Եւ երբե՛ք չէր կրնար հանգիլ հասկնալու թէ ինչո՞ւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ա.

Յաջորդ առաւօտուն, Նէխլիւտովի գնաց փաստաբան Ֆայնիցկինի, անոր յայտնեց Մէնշովի ացութիւնը և խնդրեց անկէ որ հաճի այս գործը ձեռք առնել։ Փաստաբանը պատասխանեց թէ պիտի քննէր գատական թուղթերը և եթէ իրօք գործը Մէնշովի ըսածին պէս եղած է, ո՛չ միայն, անտարակոյս, պիտի հաւանէր գործը ձեռք առնել, այլ և զայն պիտի ստանձնէր ձրիաբա՛ր, խիստ երջանկի՝ գատաւորները նեղացնելու ա՛յնքան գեղեցիկ առիթ մը ձեռք ձգած ըլլալուն։

Նէխլիւտովի յետոյ խօսեցաւ անոր հարիւր երեսուն գժբաղդ հանքագործներուն վրայ զոր բանտարկած էին անցագրի սխալի մը համար։ Կ՛ուզէր գիտնալ թէ որո՞ւ կ՛իյնայ ասոր պատասխանատուութիւնը։ Ֆայնիցկինն մտածեց վայրկեան մը, ամենաբնօրէն չփոթած ճշգրիտ պատասխան մը տալու համար։

—Որո՞ւ կ՛իյնայ պատասխանատուութիւնը՛,— ըսաւ վերջապէս։— Ոչ ոքի։ Ընդհանուր գատախազին գաց՛ք, ան ամէն ինչ կառավարիչին վրայ պիտի նետէ։ Կառավարիչին հարցուցէ՛ք, ան ալ պիտի պատասխանէ ձեզի թէ միակ պատասխանատուն գատախազն է։ Եւ արդիւնքը այն պիտի ըլլայ որ, ո՛չ ոք պատասխանատու պիտի ըլլայ։

—Ես այսօր իսկ Մ՛ալինինքօֆին պիտի երթամ և անոր տեղեկութիւն տամ։

—Բէ՜հ, ժամանակի կորուստ մը, պարզապէ՛ս։ Ա՛յդ մարդը,— բայց ներողութի՛ւն,ան ո՛չ ձեր ազգականն է ո՛չ ալ բարեկամը, անանկ չէ՞,— այդ մարդը,— հեռու ձեզմէ— էչուն մէկն է, ինչպէս նաեւ ապուշին մէկը...

Նէխլիւդոֆ լիչեց խոկոյն թէ ի՛նչ բառերով խօսած էր Մասլինիկոֆ՝ վաստաբանին վրայ։ Ջղաձգեցաւ նեց և հրաժեշտ առաւ։

ԺԵ.

Լէսօրէն ետքը դնաց փոխ-կառավարիչին տունը։ Երկու բան ունէր անկէ խնդրելիք. նախ՝ Մասլովային՝ հիւանդանոցի ծառայութեան փոխադրուելու արտօնութիւնը, յետոյ, եթէ կարելի էր ազատ արձակումը հաւիւ երեսուն հանքագործներուն որոնք առանց պատճառի բանտարկուած էին Ո՛րքան ալ անհաճոյ ըլլար իրեն ազատել մարդու մը զոր կ՝արհամարհէր, նա կ՝ըսէր իւրովի թէ միա՛կ միջոցն էր իրեն համար իր նպատակին հասնելու։

Մասլինիկոֆի տունին մօտենալով, տեսաւ որ դուռին առջեւ լեցուած էին դեսպակներ, լանտոներ, երկանուաւորներ, վարձակառքեր, և իսկոյն լիչեց տասկումով թէ Տկին Մասլինիկոֆին օրն էր, այն օրը՝ ուր զինքը անյապաղ հրաւիրած էր նեղիայ գտնուիլ Մասլինիկոֆի՝ վերնադասիկին առջեւը կեցող կառքէ մը, չքեղ կառապան մը մուշտակէ կրկնոցակով և քօքարտաւոր գլխարկով, կ՝օգնէր վար իջնալու կնոջ մը որ իր չրջազգեստին տունը վեր վերցնելով ցոյց կուտար գիրուկ գնդղուց մը ծածկուած սեւ մետաքսեայ գուլպաներով։ Եւ փողոցին մէջ ապասող կառքերուն մէջ Նէխլիւդոֆ ճանչցաւ Բօրչակինենց լանտոն։ Ծերունի կառապանը, գէր և կարմիր, զինքը նշմարելով, գլխարկը հանեց, և ժպտեցաւ յարգանքի և մտերմութեան խառնուրդով մը։

Հազիւ թէ Նէխլիւդոֆ հարցուցած էր գռնապանին թէ Միքայէլ Իվանովիչը հո՞ն է, երբ ինքը անձամբ երեւցաւ սանդուղքին վերը, առաջնորդելով հիւրի մը որ կ՝երեւի թէ մեծ կարեւորութիւն ունեցող անձնաւորութիւն մը ըլլալու էր, քանի որ Մասլինիկոֆ՝ սանդուղքին մինչեւ վարի աստիճանները ընկերանալու պատիւը կրնէր անոր։

Նէխլիւդոֆ ճանչցաւ, արդարեւ, կառավարական ամէնէն բարձր պաշտօնատարներէն մին։ Սանդուղքէն վար իջած տեսնելն Մասլինիկոֆին հետ ֆրանսերէն կը խօսէր կենդանի պատկերներու վրայ զոր ձեռնարկած էին կազմակերպել Ինպատտ բարեգործական նպատակի մը։ Սա գաղափարը կը յայտնէր թէ կանանց համար չատ գեղեցիկ զբաղում մ՝է։ «Թէ՛ կը զուարճանան և թէ զրամ կը հոսի»։

—Օ՜հ զո՞ւք էք, Նէխլիւդոֆ,— գոչեց յանկարծ, ընդհատելով իր բարոյական խորհրդածութեանց չարքը։ — երկա՛ր ատեն կայ որ ձեզ չենք տեսած։ A'lez vite présenter vos devoirs à ces dames! Բօրչակինեներն ալ վերն են։ Et Nadine Bucksheyden aussi! Toutes les jolies femmes de la ville vous attendent, heureux gaillard!— աւելցուց իր լայն կռնակը երկնցնելով սպասաւորին որ յարդալից կերպով վերարկուն բռնած էր։— A revoir, mon cher! (*)

(*) Գացէ՛ք շո՛ւտ ձեր պարտականութիւնը մատուցանել այդ կիներուն։ Բօրչակինեներն ալ վերն են։ Եւ Նատին Պուքշայտէնն ալ։ Բաղաքին բոլոր սիրուն կիները ձեզի կը սպասեն, երջանի՛կ պարոն...։ Յաջողութի՛ւն սիրելի՛ս։

Վերջին անգամ մըն ալ սեղմեց Մասլիննիքօֆին ձեռքը։

—Շուտով սրահ կլլենք. ո՛րքան սքանչացայ ձեզ տեսնելուս,— ըսաւ Մասլիննիքօֆ Նէխլիւտօֆին, գեբագրգռեալ ղէմքով մը։ Յետոյ Նէխլիւտօֆի թեւէն բռնելով և երիտասարդի մը թեթեւառնութեամբ, հակառակ իր մարմնեղութեան, վազելով քաշկռտել Նէխլիւտօֆը սանդուղներէն մինչեւ վեր։ Իւր զուարթ գերագրգռութիւնը,— ինչպէս Նէխլիւտօֆ չուտով դուշակեց,— եկած էր բարձրաստիճան պաշտօնատարին՝ իր մասին ցոյց տուած քաղցրաբարութենէն զգացած հաճոյքէն։ Այն բարեացակամութիւնը որով այդ պաշտօնատարը վարուած էր իրեն հետ, իր մէջ ծնցուցած էր տեսակ մը խանդավառութիւն որ կը տեսնուի պզտիկ ընտանի շուներուն մէջ երբ տան իրենց տիրոջմէն կը վայելեն, կը չոյուին։ Պզտիկ շուները պզտիկներն կը չարժեն, կը գալարուին, կը սկսին շուրջանակի վազել առանց պատճառի բոլոր տունք Մասլիննիքօֆ պատրաստ էր ընելու։ Չէր նշմարեր Նէխլիւտօֆի լուրջ ղէմքը, մտիկ չէր ըներ զայն, և, զուարթօրէն, զայն կը քաշէր դէպի սրահը։ Անկարելի էր դիմադրել ոչ ալ չքմեղանալ, Նէխլիւտօֆ տախտակեայ հետեւիլ անոր։

—Գործի վրայ քիչ մը վերջը պիտի խօսինք։ Եւ յետոյ, գիտես արդէն, ինչ որ ըսես պիտի ընեմ.— ըսաւ Մասլիննիքօֆ տանելով նախասենեակին մէջէն այս ակամայ այցելուն։

—Լաւ տուէք նէրսը որ իշխան Նէխլիւտօֆը եկած է,— ըսաւ սրահին չեմին վրայ կեցող սպասաւորի մը Յետոյ Նէխլիւտօֆին դառնալով.

—Vous n'aurez qu'a commander, je vous obéirai !(*)

(*) Ձեզ կը մնայ միայն ինձ հրամայել և ես պիտի հնազանդիմ ձեզի.

Բայց նախ կինս տեսնելու ես, ասիկա անհրաժեշտ է։ Անցեալ օր աղուոր յանդիմանութիւն մը կրեցի, քեզ թող տուած ըլլալուս համար որ երթաս առանց զինքը տեսած ըլլալու։

Երբ սրահ մտան, Աննա Իվնաթիէվնա, փոխ-կառավարիչին կինը, Նէխլիւտօֆին պզտիկ սիրուն ակնարկ մը ըրաւ, իբր միտանի մեծ բոլորչի սեղանը չքջապատող գլուխներու չքջանակին վրայէն։ Սրահին միւս ծայրը, թէյի սեղանին չուրջը, կիները նստած էին, և կը խօսակցէին իրենց առջեւը ոտքի կեցող մարդոց հետ, և կը լսուէր հաստ և նուրբ ձայներու անընդհատ բզզուիմ մը։

—Enfin ! (*) Ալ չէ՛ք ուզեր կոր մեզ ճանչնալ։ Սրդողեցա՞ք մեզի հետ։ Ի՞նչ ըրինք մենք ձեզի։

Իր և Նէխլիւտօֆի միջեւ—իրաւէս անգոյ—մտերմութիւն մը ենթադրել տուող այս բառերուն էր որ Աննա Իվնաթիէվնա ընդունեց նոր այցելուն։

—Կը ճանչնաք զիրար, այնպէս չէ՞։ Տկն Պիէլաքայիա, Միքայել Իվանովիչ Չէրնով... Օ՜ն, նստէ՛ք սանկ մօտս։

—Միասի՛ն, մեր սեղանը եկէ՛ք։ Չեր թէյը պիտի բերեն,— աւելցուց նէ ձայնը բարձրացնելով և խօսքը ուղղելով միւս խումբին,— Եւ դուք, Իչխա՜ն, քիչ մը թէյ կ՚առնէ՞ք։

—Երբէ՛ք չէք կրնար ինձ հաւատացնել։ Նէ չէր սիրեր զայն, ահա՛ այսչափ,— ըսաւ կնկան ձայն մը։

—Ի՞նչ ազուոր եղեր են այս պզտիկ ծաղերը,— ըսաւ ուրիշ ձայն մը։— Հատ մըն ալ տուէք ինձ։

—Եւ դուք հիմակուընէ գիւղագնացութեա՞ն կ՚երթաք։

(*) Վերջապէս.

—Այո՛ վաղը։ Ասոր համար էր որ այսօր հոս եկանք։ Այսքան գեղեցիկ գարո՛ն մը։ Ի՜նչ աղուոր է հիմա արդեօք ծառերուն տակը։

Պզտիկ Թաւչեայ գլխարկ մը գլուխը դրած, և գծաւոր չրջազգեստ մը հագած, Միասին չատ գեղեցիկ էր։ Նէ կարմրեցաւ Նէխլիւտօֆը տեսնելուն։

—Ես կը կարծէի որ մեռնած է.ք։

—Մեռնելու վրայ եմ,— պատասխանեց Նէխլիւտօֆ Ամբողջ ժամանակս գործի տուած եմ։ Եւ հոս ալ գործի համար եկած եմ միայն։

—Կը խնդրեմ, մեռնելէ առաջ մէյ մը եկէ.ք մայրիկս տեսէ.ք. անպատճառ պէտք ունի ձեզ տեսնելու։

Նէ զգայ թէ սուտ կը խօսէր և թէ նա կը զգար իր սուտ խօսիլը, և աւելի՛ եւս կարմրեցաւ։

—Կը վախնամ որ ժամանակ չեմ ունենար,— պատասխանէց Նէխլիւտօֆ չէչտով մը զոր կը ջանար անտարբեր ցուցնել։

Միասի յօնքերը պռստեց, թեթեւ մը ուսերը վեր վերցուց և վերադարձաւ դէպի վայելչագեղ սպան որուն հետ կը խօսէր Նէխլիւտօֆի ներս մտած պահուն, և որ իւր սուրը ախոռներուն զարնելով վազած էր ներս ձեռքէն առնելու պարապ դաւաթը։

—Դուք ալ պէտք է զոհողութիւններ ընէ.ք մեր Ապաստանարանին համար։

—Բայց չեմ մերժեր ես։ Միայն թէ կ'ուզեմ բոլոր իմմիջոցներս պահել կենդանի պատկերներուն, սլիտի տեսնէ.ք թէ ինչ նշանաւոր եմ ատոր մէջ։

Անոնա էկնաթիէվնայի օրը խիստ վայլուն եղած էր այն օրը, և ինք սքանչացած էր։

—Միքան ըսաւ ինծի թէ, դուք կը հետաքրքրուի.ք մեր բանտերով,— ըսաւ նէ Նէխլիւտօֆին։— կ'ըմբըռնե՞մ ձեր բարեսրտութիւնը։ Միքան (Միքա իր խոչոր ամուսինին, Մասլէնիքօֆի փաստաբանուհին էր) կրնայ ունեցած ըլլալ իր յանցանքները, բայց գիտէ.ք զուք թէ ո՛րքան բարի է։ Բոլոր այդ գժբաղդ բանտարկեալները իր զաւակներն են։ Միչտ ինծի կ'ըսէ այս բանը։ Անոր բարութիւնը ա՛նքան...

Ընդհատուեցաւ, չկրնալով գտնել բաւական արտայայտիչ բառ մը որ կարենար որակել իր ամուսնոյն «բարութիւնը». և յանկարծ, ժպտելով. դարձաւ խորշոմած դէմքով ծերուկ կնոջ մը, մանիչակագոյն ժապաւէնազարդ չրջազգեստով մը, որ ներս կը մտնէր։

Պատշաճութիւնը չարգելու համար քանի մը վայրկեան եւս նստիլ վերջ։ Նէխլիւտօֆ ոտքի ելաւ Մասլէնիքօֆին քովը գնաց։

—Է՛հ ուրեմն, կրնա՞ք վայրկեանի մը տեսակցութիւն չնորհել ինձ.

—Բայց կատարելապէ՛ս. ի՞նչ կայ որ։

—Ձե՞նք կրնար ուրիշ սենեակ մը նստիլ։

Մասլէնիքօֆ զայն տարաւ սրահին դրկից ճաքոնազարդ պզտիկ սենեակ մը, ուր երկուքն ալ նստան պատուհանին մօտ։

Գ.

—Հիմա այլևս քու տրամադրութեանդ տակն եմ։ Գլանիկ մը կը ծխե՞ս։ Բայց սպասէ՛ վայրկեան մը, երթամ մոխրամանակ մը բերեմ. աւելորդ է գորգը աղտոտել, անանկ չէ՞։

Եւ Մասլէնիքօֆ սկսաւ փնտռել մոխրամանակ մը, յետոյ Նէխլիւտօֆին դիմացը նստելով.

—Խօսէ՛ նայինք։

—Է՛հ ուրեմն, ահա՛ւասիկ։ Գործի համար եկած եմ։ Երկու բանի վրայ պիտի խօսիմ քեզի։

—Շատ լա՛ւ, խօսէ՛ նայինք։

Մասլինկիքօֆի դէմքը, գործ բառը լսելուն, խոժոռեցաւ։ Ո՛չ մէկ հետք մնաց հոն իր սիրոյմէն չոյուած պզտիկ չունի մը զուարթ ոգեւորութենէն։

Սրահէն կը լսուէին ազմկալի ձայներ։ Կնոջական ձայն մը կ'ըսէր. «Երբէ՛ք. երբէ՛ք չէք կրնար ինձ հաւատացնել»։ Երիկ մարդու ձայն մը, աւելի հեռուն պատմութիւն մը կը պատմէր ուր յաճախակի կը լսուէին «կոմսուհի Վօրօնցօֆ» և «Վիքթոր Սըրաքսին» անունները։ Բոլոր ասոնք միացած խառնուկ մրմունջներու և բարձրաձայն քրքիջներու։ Եւ Մասլինկիքօֆ մէկ ականջովը, մտածիր կերպով մտիկ կ'ընէր Նէխլիւտօֆի բացատրութիւնները։

ջուլը մտիկ կ'ընէր սրահին մէջ խօսուածքները և միւս

—Նախ՝— ըսաւ այս վերջինը,— զարձնալ ձեզմէ բան մը պիտի խնդրեմ այն գնման համար որ...

—Ա՛հ, այո՛, այն որ յանկրաւի դատապարտեցաք։ Դիտե՛մ, գիտե՛մ։

—Կ'ուզէի խնդրել քեզմէ որ զայն հիւանդանոցի ծառայութիւն փոխադրել տաս։ Ինծի ըսին որ կարելի է առիկա։

Մասլինկիքօֆ չրմունքները սեղմեց և մտածեց վայրկեան մը։

—Սղեկ մը չեմ գիտեր թէ կարելի է,— պատասխանեց կարևոր ձեւով մը,— Բայց, կրնամ հասկնալ. վաղը քեզի կը հեռագրեմ թէ կարելի՞ է թէ ոչ։

—Ինծի ըսին որ շատ հիւանդներ կան և թէ օգնական հիւանդապահուհիներու պէտք ունէին։

—Կը տեսնե՞նք, կը տեսնե՞նք։ Սակն պարագայի մէջ պատասխանը վաղը կը հերագրեմ քեզի։

—Երախտապարտ կ'ըլլամ քեզ.— ըսաւ Նէխլիւտօֆ։

Սրահէն, յանկարծ, մնծաձայն քրքիջ մը լսուեցաւ։

— Գրաւ կը գնեմ որ դարձեալ այդ ծաղրածու Վիքթորն է.— ըսաւ Մասլինկիքօֆ ժպտելով։— Չես կրնար երեւակայել թէ ինչ հանած-վարած է, մէյ մը որ սկսի։

—Գալով քեզի զրուցելիք միւս գործիս,— վերըսկսաւ Նէխլիւտօֆ,— սա է որ, այս միջոցիս կառավարական բանտին մէջ հարիւր երեսուն հանքագործներ կան զոր փոխանքի տակ կը պահեն, պա՛րզապէս անոր համար որ անցագիրներնին նորոգել տուած չեն եղեր։ Սմիա՛ մը աւելի է որ հոն են։

Եւ գործին մանրամասնութիւնը բացատրեց։

—Ի՞նչպէս գիտցար այս բանը.— հարցուց Մասլինկիքօֆ, որուն դէմքը մէկէն ի մէկ անհանգստութեան և դժգոհութեան արտայայտութիւն մը ղգեցած էր։

—Դատապարտեալ մը տեսնելու կ'երթայի կոր, երբ նրբանցքէն անցած միջոցիս, այդ դժբաղդ մարդիկը գիս կեցուցին ինձ աղաչելու համար...

—Եւ ո՞վ էր այն դատապարտեալը զոր տեսնելու կ'երթայիր։

—Իբր հրձիգ զրպարտուած գեղջուկ մը, որուն համար պաշտպան-փաստաբան մը գտնել կ'ուզեմ կոր։ Բայց ասիկա կապ չունի իմ այցելութեանս նպատակին հետ։ Եւ կ'ուզեմ հասկնալ թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ այս հարիւր երեսուն անմեղ գործաւորները բանտին մէջ կը պահէք։

— Սաոր յանցանքը դատախազինն է,— ընդմիջեց Մասլինկիքօֆ հաստատ չկշտով մը։— Մ'խ, այդ տան-նակալները։ Դատախազին պարտքն է բանտերը պտտիլ և տեսնել թէ ձերբակալութիւնները օրինաւո՞ր են։ Այս գործին համար գրամ կու տան անոր. և ինքը, բնա՛ւ բան մը չըներ, արտուընէ մինչեւ իրիկուն ոխիր կը խաղայ։

— Ուրեմն բան մը չե՞ս կրնար ընել։ Հարցուց Նէխլիւտօֆ յիշելով խոյն որ փաստաբանը առաջուընէ ըսած էր իրեն որ կառավարիչ և դատախազ իրարու վրայ պիտի ձգէին պատասխանատուութիւնը։

— Բան մը չե՛մ կրնար ընել մի՛։ Ի՞նչպէս չէ։ Բայց այո՛։ Ի՛սկոյն քննութեան պիտի ձեռնարկեմ։

— Աւելի պէ՛տ նեբա համար։ Անհնազ գործածած մարդ մըն է,— գոչեց կնկան ձայն մը սրահին մէջ։

Եւ գարճեալ ընդհանուր ծիծաղ մը եղաւ։

— Որոշուած է, սիրելի՛ս. պէտք եղածը պիտի ընեմ — աւելցուց Մասլինկիքօֆ իւր գլանիկը մարելով իւր երկու խոչոր մատներուն մէջ։— Եւ հիմա, հէ՛, ինչպէս կ'ըլլայ եթէ սա կիներուն քովը վերադառնանք։

Բայց Նէխլիւտօֆ զայն կեցուց սրահին չափին վրայ։

— Ինծի ըսին որ, անցեալ օր, բանտին մէջ, երկու բանտարկեալներ պատժուած էին խարազանով։ Իրա՞ւ է։

Մասլինկիքօֆ կաս-կարմիր եղաւ։

— Ա՛ս ալ ըսին ձեզի։ Ո՛չ, սիրելիս, չիտակը պէտք չէ որ քեզի թողունք որ այսպէս ամէն բանի մէջ խօթե՛ս քիթդ։ Սաանկ բաները, կը տեսնե՞ս, քու գործերդ չեն ստանք։ Օ՛ն եկուր, Աննէթթան մեզի կը կանչէ կոր, — ըսաւ։

Եւ թեւէն բռնելով, սրահ տարաւ զայն։

Բայց Նէխլիւտօֆ խուսափեցաւ իր պարապմունքէն

և առանց ոչ ոքի խօսելու առանց հրաժեշտ առնելու, սրահէն անցաւ և սանդուղքէն վար իջաւ։

Ի՞նչ ունի,— հարցուց Աննա իր ամուսնոյն։

— Բ՛չ, տարօրինակ մարդ մըն է, միշտ ասանկ է։

Մէկը գուրս եկաւ, ուրիշ մը ներս մտաւ, և խօսակցութիւնները միշտ չարունակուեցան։ Ամէնքն ալ հիացած էին Նէխլիւտօֆի այցելութեանը ա՛նքան պատեհարար հայթայթած խօսակցութեան նիւթէն։ Այդ այցելութեան չնորհիւ, Տէր Մասլինկիքօֆի օրը խիստ փայլուն վերջաւորութիւն մը ունեցաւ։

Յաջորդ առաւօտ, Նէխլիւտօֆ փոխ-կառավարիչէն ստացաւ հաստ փայլուն թուղթի վրայ գրուած նամակ մը, զինանշանով վերտառութեամբ մը։ Մասլինկիքօֆ հասկցած էր թէ Մասլովան կրնար հիւանդանոցի ծառայութեան փոխադրուիլ, և ըստ ամենայն հաւանականութեան կարելի պիտի ըլլար ընել այդ բանը։ Խիստ կնճռոտ պատուաճքով մը պճնուած ստորագրութեանը վրայ գրուած էր «Բնդ սիրող հին ընկերդ»։

«Ի՛նչ ապուշ» մտածեց Նէխլիւտօֆ, դժգոհած այս վարձանք «ընկեր»ոջ համաստեհանութեան չեչտէն։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Ա..

Ամէնէն աւելի արմատացած և ամէնէն աւելի տա-
րածուած նախապաշարում մըն է սա գաղափարը թէ
ամէն մարդ ունի իրեն մասնաւոր՝ որոշ յատկութիւն
մը, թէ ան բարի է կամ չար, մտացի կամ անմիտ,
կորովի կամ թոյլ և այսպէս չարունակաբար:

Երբէ՛ք այդպէս չէ իրականին մէջ:

Կրնանք ըսել մարդու մը համար թէ աւելի յաճախ
բարի է քան թէ չար, աւելի յաճախ մտացի է քան թէ
անմիտ, աւելի է յաճախ կորովի քան թէ թոյլ, կամ
փոխադարձաբար: Բայց ըսել՝ մարդու մը համար թէ
բարի է կամ մտացի, և ուրիշի համար թէ չար է կամ
անմիտ, ատ անպիտանալ է մարդկային ճշմարիտ բնու-
թիւնը: Այսու հանդերձ սակայն մենք ամէն օր այսպէս
կ՚ըսենք:

Մարդիկ կը նմանին գետակներուն, որոնք ամէնքն
ալ միևնոյն ջուրովը կազմուած են բայց անոնցմէ իւ-
րաքանչիւրը մերթ լայն է և մերթ նեղ, մերթ արագ
և մերթ յամր, մերթ գաղջ և մերթ սառած, մերթ
յստակ և մերթ պղտոր: Նոյնպէս ալ մարդիկ, ամէնքն

ալ իրենց մէջ ունին մարդկային ձիրքերը. իրենք այդ
ձիրքերէն մերթ մին կ՚արտայայտեն, մերթ միւսը և
երբեմն նոյն իսկ իրենք՝ իրենցմէ տարբեր կ՚երեւան,
այսու հանդերձ իրենք՝ իրենք են զարձեալ: Կան մար-
դիկ որոնց մէջ այս փոփոխութիւնները հազուագէպ են,
և ուրիշներ՝ որոնց մէջ յաճախագէպ:

Նէխլիւտոֆի այս վերջին տեսակէն էր ահա՛: Յաճա-
խակի, նիւթական կամ բարոյական զանազան ազդե-
ցութեանց տակ, սմբողջական փոփոխումներ տեղի
կ՚ունենային իր մէջ: Եւ այս տեսակ փոփոխում մըն էր
որ կը պատահէր այժմ:

Յանդգնաւառ ուրախութեան և երիտասարդացումի
զգացումը՝ զոր ունեցած էր դատարանի նիստէն վերջ՝
Քաթիւշայի հետ տեսակցիլ մտադրած առենը, հիմա բո-
լորովին ցնդած էր, և անոր տեղը՝ հիմա կ՚ունենար,
Քաթիւշային հետ վերջին անգամ տեսակցելէ վերջ, տե-
սակ մը սարսափի և գանգրի զգացում: Այսու հան-
դերձ որոշած էր երբէ՛ք չլքել զայն և տակաւին կը չա-
րունակէր ըսել իւրովի թէ ներա հետ ամուսնանալու իր
մտադրութիւնը չպիտի փոխէ, թէեւ այս բանը իրեն
շատ հաճոյ չէր թուէր:

Մասլիննիքօֆի այցելութեան յաջորդ օրը զարձեալ
բանտ գնաց զայն տեսնելու համար:

Տնօրէնը իրեն թոյլատրեց տեսնել զայն ո՛չ թէ դրա-
սենեակին մէջ, ո՛չ ալ վաստաբաններու սրահին մէջ,
այլ կանանց խօսարանին մէջ:

Հակառակ իւր բարութեանը տնօրէնը Նէխլիւտոֆի
հանդէպ այժմ նուազ թոյլատու կը գտնուէր քան առաջ:
Անտահովաբար Նէխլիւտոֆի. Մասլիննիքօֆի տուած այ-
ցելութիւնը յառաջ բերած էր այս այցելուին հետ աւելի
զգուշութեամբ վարուելու պէտքը:

—Այո՛, կրնաք զայն տեսնել,— ըսաւ Տնօրէնը.— Գալով գրամին, կ՛ապահովեմ... Սրդէն ըսած եմ, այնպէս չէ՞: Զինքը հիւանդապահը փոխադրելու մասին,— ինչպէս արդէն գրած էր Նորին Վսեմութիւնը.— այդ կարգին է ընել և բժիշկն ալ հաւանած է: Բայց դեռ չուզեր կոր այդ բանը: Նէ կ՛ըսէ թէ ինք պէտք չունի «երթալ պարպելու քաոսոտներուն աղբամաններըը»: Ա՜հ, խլման, արդարեւ դուք չէք ճանչնար տակաւին այս դասակարգը:

Նէխլիւտոֆ չպատասխանեց և Քաթիւշան տեսնել ինդրեց: Տնօրէնը պահապան մը ղրկեց և Նէխլիւտոֆ հետեւեցաւ անոր: Մասլօվա, մինակը, արդէն խօսած բանն էր, և վանդակօրմին առեւէն ելաւ, երբ Նէխլիւտոֆ ներս մտաւ: Կամաց և երկչոտ քայլերով, մտատոֆ նէր

—Բնկանուի կամ չբնկանուի. ինծի համար մի՛ւնոյն բանն է։

Նէ լուց և Նէխլիւտօֆ նչմարեց թէ նէ զժուարաւ կը զսպէր իւր արցունքները։

—Ի՛հ ուբեմն, ըսաւ նէ բաւական երկար տեւող լռութենէ մը վերջ, խօսելով արագ արագ, իրրեւ թէ իւր յուզումը ծածկելու համար.— է՛հ ուբեմն, Մէնչօֆը տեսա՞ք։ Իսկապէս անմեղ չէ՞ն այդ մարդիկը, այնպէս չէ՞։

—Այո՛, ապահովաբար անմեղ են։

—Ա՛հ, տեսնայի՛ր, ի՛նչ անուշ կին մըն է։

Նէխլիւտօֆ մանրամասնաբար պատմեց Մէնչօֆի հետ իւր տեսակցութիւնը։ Յետոյ, դարձեալ խօսքը Քամիւշայի վրայ դարձնելով, հարցուց թէ բանի մը պէտք չունի՞։

—Ո՛չ, ամենևին։

Դարձեալ լռեցին։

—Ա՛հ, գալով հիւանդարանի խնդրոյն,— աւելցուց նէ ակնարկ մը ուղղելով անոր իւր աչքերովը որոնք չիկ կը նայէին քիչ մը,— է՛ ուբեմն, ևթէ դուք կը փափաքիք, կ՚երթամ հոն։ Գալով նաեւ օղիին, է՛ լաւ, պիտի չմնամ երբէ՛ք չխմել...

Նէխլիւտօֆ առանց բառ մը ըսելու, ներա աչքերուն մէջ նայեցաւ։ Տեսաւ որ ներա աչքերը կը ժպտէին։

—Սա լաւ է, չա՜տ լաւ։

Անկարող զգաց ինքզինքը աւելի բառ մը ըսելու։

«Այո՛, այո՛, բոլորովին փոխուեր է», կը մտածէր Նէխլիւտօֆ։ Նախորդ օրերու կասկածներէն վերջ, հիմա բոլորովին նոր զգացում մը կը կրէր, հիմա կը հաւատար թէ սէրը ամենազօր է։

ԺԸ.

Այս այցելութենէն վերջ, Մասլօվա վերադառնալով իրենց մեծ և գարշահոտ խուցը, հանեց իւր տառատակը և նստաւ իւր մահիճին վրայ ձեռքերը ծունկերուն վրայ ղրած։

Խուցին մէջ կը գտնուէին միայն թոքախտաւորը, մայրը որ իւր զաւակը կը դիւեցնէր, ծերուկ Մէնչօֆը և երկաթուղւոյ պահնորդուհին իւր երկու տղոցմովը։ Լուսարարին աղջկան լուսնոտ ըլլալը հասկցուելով հիւանդարան փոխադրուած էր։ Միւս կիներն ալ լուացարանն էին։

Ծերուկը՝ իւր անկողնին վրայ փռուած կը քնանար տղաքը կը խաղային նրբանցքին մէջ, բայց դուռին առջեւը։

Մայրը՝ իւր զաւակը դիւեցնելով, և երկաթուղւոյ պահնորդուհին՝ իւր գուլպան հիւսելով, մտեցան Մասլօվային.

—Ի՞նչ եղաւ, տեսա՞ր,— հարցուցին։

Մասլօվա, առանց պատասխանելու, նստաւ իւր մահիճին վրայ ոտքերը վար կախելով։

—Օ՜ն, օ՜ն, մի՛ տխրիր,— ըսաւ երկաթուղւոյ պահնորդուհին.— կարեւորը այն է թէ պէտք չէ յուսահատիլ։ է՛հ, Քամիւշա՛, օ՜ն.— ըսաւ նէ աւելի արագ հիւսելով։

Մասլօվա դարձեալ չպատասխանեց։

—Միւսները լուացարան գացին։ Կ՚ըսեն թէ այսօր չատ լաթ կայ լուալիք.— ըսաւ միւս կինը։

—Ֆինաչքա՛,— պօռաց գոռոնէն պահնորդուհին,— ու՞ր ես չարա՛ճճի:

Սահղը քաշեց իւր գուլպայէն զայն պարկին անցուց, և նրբանցքը ելաւ:

Նոյն միջոցին գուբսէն լսուեցան քայլերու և կնոջ ձայներու ազմուկ մը և խուցին միւս կլինելը երեւցան չամին վրայ, ոտքերնին բռպիկ, իւրաքանչիւրը թիւեին տակ ճերմակ հաց մը բռնած: Ոմանք ալ երկու հաց ունէին:

Ֆէնիչքա խոյն Մասլօվայի մօտեցաւ:

—Ի՛ ուրնին, ինչ եղաւ, խո՞ր է.— հարցուց նէ գորովագին իւր բարեկամուհին նայելով իւր երկնակապոյտ աչքերովը:— կեցի՛ր ազուոր թէյ մը պատրաստեմ և սա ճերմակ հացերովը ճաշակենք,— աւելցուց նէ իւր հացերը վար դնելով:

—Ի՛ ինչ եղաւ,— ըսաւ Բօրապլէվան,— միտքը փոխո՞ր է: Ամուսնանալ չուզո՞ր կոր:

—Ո՛չ, ինք միտքը չէ փոխած, բայց ես չեմ ուզեր կոր:

—Ահա՛ւասիկ յիմար մը,— յայտարարեց Բօրապլէվա, իւր բամբ ձայնովը:

—Ի՛ լաւ,— ըսաւ Ֆէնիչքա,— քանի որ չեն կըրնար կենակցիլ ինչո՞ւ համար ամուսնանան:

—Բայց դուն ալ, քու ամուսինդ քեզի հետ աքսորի չի դար կոր,— հարցուց պահնորդուհին:

—Բայց մենք ուրիչ. մենք արդէն առաջուընէ ամուսնացած էինք: Բայց նէ ինչո՞ւ ամուսնանայ երբ չպիտի կրնայ ապրիլ անոր հետ:

—Ահա՛ւասիկ յիմար մըն ալ. ինչո՞ւ համար մի: Բայց եթէ ամուսնանայ նա ոսկիով պիտի ծածկէ զայն:

—Ինծի ըսաւ որ. «Քեզի ու՛ր որ տանին, ես ալ

քեզի հետ պիտի գամ»,— ըսաւ Մասլօվա:— Բայց կ՛ուզէ գայ, կ՛ուզէ չգայ, ինծի համար կարեւորութիւն չունի:

—Հիմա Քեզերսպուրկ պիտի երթայ,— աւելցուց նէև քիչ մը լռելէ վերջ:— Իմ գործերովս պիտի զբաղի: Հոն բոլոր նախարարներուն բարեկամն է: Բայց, այնպէս ես պէտք չունիմ անոր:

—Ահա՛ւասիկ արտառոց պատմութիւն մը.— ըսաւ Բօրապլէվա մտազբաղ կերպով:— Եւ հիմա, էֆ՛, քիչ մը օղի խմե՞նք:

—Ո՛չ չնորհակալ եմ, ես չեմ խմեր,— պատասխանեց Մասլօվա.— բայց դո՛ք, խմեցէ՛ք, ես կը վճարեմ:

ՎԵՐՋ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ.(*)

ԷՋ	Տ-Ր	Սխ-ւ	Ո-ւիչ
9	9	թէնեի	թէնիս
10	12	խոպոպիկ	խոպոպիչ
11	4	օրէնքին	օրինակին
20	16	ես ահա՛	և ահա՛
22	7	աղջկան	աղջկան հանգէպ
23	30	տառանքէն	տառապանքէն
24	14	այս միեւնոյն սենեակին մէջ, մոմեայի մը պէս...	այս միեւնոյն սենեակին մէջ, այդ միեւնոյն կինը, պառկած էր մահիճի մը մէջ, մոմիայի մը պէս...
29	13	չատ	շուտ
30	8	կապերը	կապերէն
31	12	զարթնուումը	զարթնուումէն
32	12	ու	նէ
35	13	անյուսթեամբ	անյագուսթեամբ
36	3	խաչաձեւած էր	զոր խաչաձեւած էր
39	2	ձերմկկ	սեւ
39	32	կը պատցնէր	կը դիեցնէր
40	30	թօշուամրթ	թուլամրթ
41	10	իր պչրանքին	: Իր պչրանքին
42	9	մոգը	մոգի
44	3	տրամագիծերը	դիմագիծերը
49	12	ֆէնիչքա,	Ֆինա՛շքա,
49	18	ազնուապետական	ազնուապետականները
54	7	առանկ	առանց
54	14	ձեռքի մը	կեանքի մը
56	6	լսել... բան	լսել... բաւն
58	15	ագահութեան.	հոգածութեան
73	12	գլխաւոր	գլխու
74	21	սահմանով չըռնուած	սահմանը չհասած
75	22	որքան	որոնք
83	15	բանաստեղծութեան, գեղեցկագիտութեան	բանաստեղծութիւն գեղեցկագիտութիւն
83	19	բարիին	բարիին վրայ
84	8	պատապարուածը	պատսպարան մը
90	28	նշանատեսիլ	նշանատախտակով
98	1	կ՚ողջաւնէր	կ՚ուզղուէր
109	13	նոյն	ա՛լ
128	5	աղանմանները	աղբամանները

(*) Մենք անձամբ չկրնալով հսկել փորձերու սրբագրութեանց, այս հատորիս մէջ վրիպած են բազմաթիւ սխալներ, սրբագրիչին անուշադրութեան հետեւանքով, որուն համար ներողութիւն կը խընդրենք մեր ընթերցողներէն :

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0155428
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0153070
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0153069